

SKOLANS HJÄRTA?

En undersökning av skolpersonalens syn på skolbiblioteket som plats

Johanna Ekström och Malin Larsson

Examensarbete (30 högskolepoäng) i biblioteks- och informationsvetenskap för
masterexamen inom ABM-masterprogrammet vid Lunds universitet.

Handledare: Birgitta Olander

År: 2013

© Johanna Ekström och Malin Larsson

Title

The heart of the school? A study of school staff's perceptions of the school library as place.

Abstract

The starting point of our master's thesis was the recent debate regarding the school library arising from the implementation of the new version of the Swedish Education Act (Skollagen SFS 2010:800). Many have criticized the new Education Act, claiming that it puts a too large focus on the library as place. Some even claim that the school library as place is out-dated and not relevant in today's society and should be replaced by digital resources. We believe that the school library as place is more than just a storage for books or a pedagogical resource, e.g. as a social meeting place, or a neutral place in contrast to the classroom.

The aim of the master's thesis is to study how significant the school library as place is according to school staff in Lund. We are especially interested in staff who meet the students in contexts regarding their psychological and physical health and their future, and therefore decided to contact guidance counselors, school nurses, school psychologists and counselors. We also investigate how teachers, principals and school librarians perceive the school library as place. A secondary aim is to study how the students perceive the school library. Our three research questions are: What meaning do the school staff believe that the school library as place has to the students regarding their health, well-being, comfort and future? What opinions are the most common among teachers or non-teaching staff regarding the school library as place? What connection is possible to see between the school staff's profession and their perception of the school library as place and its meaning to the students?

Our focus is on the school library as a neutral place and as a pedagogical resource in contrast to the digital school library. Our theoretical background is place-space, which can be used to discuss the relationship between humans and places and how places impact humans and their identities. We have investigated the perceptions of staff on both public and private schools in the municipality of Lund through a questionnaire.

Our results indicate that the school staff do not have a clear view of what significance the school library as place has for e.g. the student's well-being. Teachers and non-teaching staff seem to focus more on the library as a room with books compared to what principals and school librarians do. One of our conclusions is that all the different functions of the school library need to be made visible, especially the library as place.

Keywords

School library, library as place, place/space, third place, neutral place, questionnaire, school staff, library and information studies.

Nyckelord

Skolbibliotek, det fysiska biblioteket, place/space-teori, tredje plats, neutral plats, enkätundersökning, skolpersonal, biblioteks- och informationsvetenskap.

Författarnas tack

Ett stort tack till alla de i Lunds kommun som ställt upp i vår enkätundersökning och som har tagit sig tid att besvara våra frågor. Utan era svar hade det inte gått att genomföra uppsatsen! Vi vill även tacka SBC, Karin Bern och Gunnel Olsson för att vi fick ta del av resultaten från Lunds kommuns skolbiblioteksenkät från vårterminen 2012.

Vi vill särskilt tacka vår handledare Birgitta Olander för goda råd, konkreta tips och för att du har trott på oss från början till slut. Din hjälp har varit mycket värdefull!

Tack även till våra korrekturläsare!

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Inledning.....	6
1.1 Bakgrund.....	6
1.2 Definition av <i>skolbibliotek</i>	9
2. Syfte och frågeställningar	10
2.1 Avgränsningar.....	11
2.2 Uppsatsens disposition.....	11
3. Teoretiska perspektiv	12
4. Litteraturgenomgång	16
4.1 Skolbiblioteket som en pedagogisk resurs.....	16
4.2 Skolbiblioteket som en neutral plats i skolan	18
4.3 Skolpersonalens uppfattning om skolbiblioteket som plats.....	19
4.4 Elevernas uppfattning av skolbiblioteket som plats	20
4.5 Bibliotekstradition eller skoltradition?	22
5. Metod	24
5.1 Utmaningar med enkätundersökningar	24
5.2 Etiska överväganden	25
5.3 Urval	25
5.4 Enkätens utformning och genomförande	26
5.5 Svarsfrekvens och bortfall	27
6. Resultat och analys	29
6.1 Skola, ämne och yrkestillhörighet	29
6.1.1 Påverkar yrkestillhörigheten svarsfrekvensen?	29
6.1.2 Påverkar skolämnet hur biblioteket används?	30
6.1.3 Skolans kultur	31
6.2 Verksamheten och framtiden	32
6.2.1 Skolans biblioteksverksamhet	32
6.2.2 Kännedom och användning av resurser	33
6.2.3 Är skolbibliotekets resurser tillräckliga?	35
6.2.4 Framtiden för skolbiblioteket som plats	37
6.3 Skolpersonalens syn på skolbiblioteket	38
6.3.1 Vad är ett skolbibliotek?	38
6.3.2 Vad är skolbibliotekets huvudfunktion?	40
6.4 Det fysiska skolbibliotekets betydelse för eleverna.....	44
6.4.1 Hur använder eleverna skolbiblioteket?	44
6.4.2 Vilken betydelse har skolbiblioteket som plats?	47
6.5 Sammanfattning av resultat	50
7. Diskussion och slutsatser.....	52
7.1 Reflektioner över teori- och metodval	53
7.2 Pedagogisk resurs och neutral mötesplats	53
7.3 Skolkultur och traditioner	55
7.4 Yrkestillhörighet och synen på biblioteket	56
7.4.1 Skoltradition och bibliotekstradition.....	57
7.5 Slutsatser	58
7.6 Framtida forskning.....	59
8. Litteraturförteckning	61
9. Bilagor.....	64

9.1	Enkät till lärare.....	64
9.2	Enkät till icke-undervisande personal.....	66
9.3	Enkät till rektorer.....	68
9.4	Enkät till skolbibliotekarier.....	69
9.5	Kontaktmail.....	71
9.6	Arbetsfördelning.....	71

1. Inledning

Skolbiblioteket /.../ ska vara som ett hjärta för skolan.

Lärare på kommunal skola

Så svarar en lärare i en kommentar i vår enkätundersökning. Vi tycker att detta var en passande liknelse av den roll skolbiblioteket bör ha i skolan, ett centralt organ som behövs för att skolan ska fungera, en plats som är viktig för att eleverna ska kunna uppfylla såväl studierelaterade som mer personliga mål. Liknelsen belyser det vi vill undersöka i vår uppsats: betydelsen av skolbiblioteket som plats.

1.1 Bakgrund

Startpunkten till vår uppsatsidé var debatten om vilken roll och funktion skolbiblioteket som plats har – hur relevant är skolbiblioteket som fysisk plats i ett allt mer digitaliserat samhälle? Skolbiblioteket som fysisk plats har diskuterats särskilt sedan den nya skollagen trädde i kraft den första juli 2011. I denna reviderade skollag (SFS 2010:800, kap 2) berörs skolbiblioteket i följande två paragrafer under rubriken “Lokaler och utrustning och tillgång till skolbibliotek”:

35 § För utbildningen ska de lokaler och den utrustning finnas som behövs för att syftet med utbildningen ska kunna uppfyllas.

36 § Eleverna i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska ha tillgång till skolbibliotek.

SFS 2010:800, kap 2

Även innan den reviderade skollagen tillämpades uttryckte många aktörer oro över att den är vagt formulerad. Den nya skollagen förklarar inte på ett tydligt vis vad ett skolbibliotek egentligen är, om det ska vara bemannat av en skolbibliotekarie eller vilka resurser som det ska tillhandahålla. Därför kan en tolkning av lagen medföra att ett skolbibliotek är en boksamling i ett förråd på en skola medan andra skolor går till ett närliggande folkbibliotek. DIK, fackförbundet för kultur och kommunikation, menar till exempel att det är fel att prata om skolbiblioteket enbart i sammanhang om lokaler och utrustning och hävdar bestämt att ett “skolbibliotek utan kompetent personal är i bästa fall ett bemannat bokrum” (DIK 2011, s. 4). För att förtydliga den vaga formuleringen har Skolinspektionen satt upp tre krav som ska vara uppfyllda för att eleverna ska anses ha tillgång till ett skolbibliotek:

1. Eleverna har tillgång till ett skolbibliotek i den egna skolenhetens lokaler eller på rimligt avstånd från skolan som gör det möjligt att kontinuerligt använda biblioteket som en del av elevernas utbildning för att bidra till att nå målen för denna.

2. Biblioteket omfattar böcker, facklitteratur och skönlitteratur, informationsteknik och andra medier.
3. Biblioteket är anpassat till elevernas behov för att främja språkutveckling och stimulera till läsning.

Skolinspektionen 2011, s. 3

Hur viktigt skolbiblioteket som fysisk plats är har diskuterats flitigt även under 2012 då Kungliga biblioteket (KB) publicerade rapporten *Skolbibliotek 2012*. Trots den nya skollagens krav på att alla elever ska ha tillgång till ett skolbibliotek saknar cirka hälften av Sveriges elever ett skolbibliotek. Vid föregående mätning fyra år tidigare 2008 saknade nästan lika många skolor ett skolbibliotek (2012, s. 4). Rapporten visar även att många skolbibliotek dessutom saknar grundläggande funktioner, resurser, utrustning och personal. Många friskolor men även kommunala skolor försvarar bristen på ett fysiskt skolbibliotek med att de istället vill prioritera det digitala biblioteket. Synen på skolbiblioteket som plats tycks vara att det är omodernt. Anders Hultin, VD för JB Education, säger till exempel i P1-morgon att: "Vi har inte prioriterat att iordningställa fysiska rum och bibliotek av det gamla slaget utan vi har egentligen prioriterat att köpa in digitala resurser och se till att våra elever har tillgång till datorer och datorer som är uppkopplade mot nätet" (P1 2 januari 2013). Liknande resonerar Fredrik Gudmundsson, mattelärare på Einar Hansen-gymnasiet i Malmö: "Vi har litteratur i källaren som ska flyttas hit men för eleverna är det nätet som gäller, visst är det trevligt med böcker men det känns gammalt, en nationell resurs med digitala böcker hade känts mer modern" (Lovén & Lindstedt 2012).

Åsikterna kring skolbiblioteket blir i många fall, likt de citerade ovan, förknippade med enbart det fysiska biblioteksrummet som en förvaringsplats för böcker. I *Biblioteksbladet* (Ekström 2013) behandlas frågan om skolbiblioteksutveckling och Monica Nilsson, engagerad skolbibliotekarie både nationellt och internationellt, menar att "Det viktiga är hur skolan arbetar med litteratur, läsning och informationssökning – inte att det finns ett rum som kallas skolbibliotek" (citat av Nilsson i Ekström 2013). Vidare i artikeln diskuteras forskningens roll för en bättre definition. Både Nilsson och Anette Holmqvist, Skolverkets expert på skolbibliotek, tror att det behövs mer aktuell forskning om svensk skolbiblioteksverksamhet för att rektorer och skolledare ska vilja satsa på ett bibliotek. Louise Limberg och Anna Hampson Lundh ger svar på vad forskarna anser:

Det är inte säkert att ens alla bibliotekarier är överens om vilken betydelse skolbibliotek har – för att inte tala om alla övriga som lärare, elever, skolledare, politiker på olika nivåer eller forskare. Det som gäller för skolbibliotek, deras kvalitet och deras betydelse för elevers lärande är detsamma som gäller för skola, undervisning och lärande överlag, således ingen vidare samsyn. Därför är det viktigt att vidare utforska och studera vilka betydelser skolbibliotek har för elevers lärande i olika situationer och med olika förutsättningar.

Limberg och Hampson Lundh i Ekström 2013, s. 12

Krister Widell, konsult med inriktning på verksamhetsutveckling med hjälp av IT, och Mats Östling, IT-strateg, uttrycker oro för att allt för stort fokus läggs på det fysiska rummet. I rapporten *Det obegränsade rummet* som publicerades hösten 2012 på uppdrag av Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) skriver Widell och Östling att det krävs en mer nyanserad bild av vad ett skolbibliotek är. Med den traditionella bilden av skolbiblioteket som enbart ett fysiskt rum – en bild som fortfarande är

vanlig och som den nya skollagen och Skolinspektionens krav till och med uppmuntrar till – uppstår bristsituationer som försvinner med ett digitalt skolbibliotek, menar de.

Vi ser alltså att de senaste årens intensifierade debatt om vad ett skolbibliotek är och ifrågasättandet av hur betydelsefullt skolbiblioteket som plats är visar att det är en svår uppgift att definiera ordet "skolbibliotek". Debatten åskådliggör att det finns olika åsikter, synpunkter och idéer på hur skolbiblioteket ska se ut, skolbibliotekets uppgift och skolbibliotekariens roll, särskilt inom skolvärlden. Som studenter inom biblioteks- och informationsvetenskap och som blivande bibliotekarier tror vi att vi har en bredare syn av vad ett skolbibliotek är – skolbiblioteket består av flera aspekter som alla är viktiga både för elevernas studier och trivsel på skolan. Däremot har vi svårt att acceptera att skolbiblioteket som plats inte har någon betydelse eller relevans i dagens samhälle och att det skulle kunna ersättas helt med en digital skolbiblioteksresurs eller tillgång till datorer. Även om det fysiska skolbibliotekets betydelse som just pedagogisk resurs förändras och kanske till och med minskar i ett samhälle där allt mer information och fler resurser blir tillgängliga online tror vi att skolbiblioteket som plats kan ha andra givande funktioner för eleverna, till exempel som ett neutralt rum eller en social mötesplats. Därför frågar vi oss vilka åsikter som finns om just skolbiblioteket som plats – vilken betydelse tror skolans personal att skolbiblioteket som plats har för eleverna? Dominerar synen på skolbiblioteket som plats/en lokal på skolan snarare än som funktion, så som vi har fått intryck av, och går det att se några skillnader mellan olika yrkesgrupper som arbetar inom skolan? Tror skolpersonalen att det fysiska skolbiblioteket kan ha andra funktioner än som en förvaringsplats för böcker?

För att undersöka skolbibliotekets betydelse för eleverna och vilken syn eleverna själva har på skolbiblioteket som plats har vi granskat resultaten av en enkätundersökning av Lunds kommun genom SkolBiblioteksCentralen (SBC). Enkätundersökningen genomfördes under vårterminen 2012 och dess syfte var att undersöka skolbiblioteksverksamheten på Lunds kommunala grundskolor. Skolelever i årskurs 4 och 9 blev tillfrågade hur de använder skolbiblioteket och vad de tycker om det. Vi har fått tillgång till alla niornas svar samt kommentarer. De kan användas för att se vilken uppfattning eleverna har om skolbiblioteket och vilka funktioner de framhäver som viktiga med skolbiblioteket som plats. Elevernas svar visar bland annat att de uppskattar att skolbiblioteket är en tyst och lugn miljö men att de skulle vilja ha mer tillgång till biblioteket.

Platsens betydelse för människan kan diskuteras med utgångspunkt ur ett place- och space-perspektiv, som en del forskare inom biblioteks- och informationsvetenskap har använt för att undersöka just biblioteket som plats. Inom place-space-forskning kan *place* förstås som den fysiska platsen och *space* som en social och kulturell manifestation av platser enligt Aitchison (2003, s. 71f), forskare inom kultur- och genusgeografi. *Place* och *space* är tätt sammanlänkade – kulturgeograferna Martin Gren och Per-Olof Hallin (2003, s. 73) skriver att plats kan användas "för att beteckna människors sociala relationer och föreställningar till deras omgivande materiella geografiska miljö". Hur rummet används beror på hur den fysiska platsen ser ut men även vilka attityder och föreställningar människor har om rummet – det rumsliga "sätter ramar eller skapar möjligheter för individens agerande" (Gren & Hallin 2003,

s. 79). Det gäller även skolbiblioteket. Alexandersson och Limberg (2007, s. 102) skriver till exempel: "Hur skolbiblioteket skapas och erfars påverkas av det fysiska rummets karaktär och av hur rummet används av de olika aktörernas förmåga, vilja, lust och delaktighet". Place-space-teori kan alltså användas för att diskutera vilken betydelse platser, såväl fysiska som mer abstrakta, har för människor och för deras sociala relationer, men även vilken inverkan människor har på platser. Därför använder vi denna teoretiska utgångspunkt för att kunna undersöka vilken betydelse skolbiblioteket som plats kan ha för elever.

1.2 Definition av *skolbibliotek*

Det finns flera olika idéer och synpunkter om vad ett skolbibliotek är och bör vara. Även om uppsatsen främst berör skolbiblioteket som plats eller det fysiska skolbiblioteket utgår vi från en definition av skolbiblioteket som en samlad resurs där skolbiblioteket som plats är en av många komponenter.

Mikael Alexandersson, professor i pedagogik, och Louise Limberg, professor i biblioteks- och informationsvetenskap, (2007) är två av flera forskare som lyfter fram att *skolbibliotek* rymmer flera olika dimensioner av såväl materiell som immateriell karaktär. De har bland annat forskat om skolbibliotekets pedagogiska roll samt hur elever söker, bearbetar och förstår information. Skolbibliotekets mest givna komponenter är rummet och mediebeståndet men andra viktiga komponenter inkluderar skolbibliotekets pedagogiska funktion, det vill säga skolbiblioteket som stöd för lärande, vilket enligt Alexandersson och Limberg bland annat manifesteras i bibliotekariens professionella kompetenser "med avseende på hur litteratur och informations används för lärande" (2007, s. 8). Även i rapporten *Skolbibliotek 2012* (KB 2012, s. 9f) betonas att skolbiblioteket är en resurs med flera viktiga komponenter – en boksamling är inte ett bibliotek, inte heller en samling som inte är systematiskt ordnad. Rapporten fokuserar särskilt på skolbibliotekets funktion, resurser och tillgänglighet. Att eleverna har tillgänglighet till skolbibliotekets lokaler är grundläggande men ännu viktigare är tillgänglighet till en personell resurs, någon "som kan leda eleverna rätt, inspirera dem, föreslå och visa vägen till innehållet i skolbiblioteket" (2012, s. 9) – det vill säga skolbibliotekarien.

Enligt Limberg kan skolbiblioteksrum vara både fysiska och digitala; skolbibliotek består därmed av *lokala* rum, med fysiska samlingar, såväl som *globala* rum, "som öppnar mot informationsvärldar och kommunikationsmöjligheter långt utanför den egna skolan" (2003, s. 69). Även Widell och Östling (2012) skriver att skolbiblioteket består av både fysiska och digitala rum men varnar för att den traditionella bilden av skolbiblioteket som enbart ett fysiskt rum lever kvar och kan försvåra skolbibliotekets pedagogiska funktion.

2. Syfte och frågeställningar

Syftet med vår uppsats är att undersöka vilka åsikter det finns om skolbiblioteket som plats inom skolvärlden samt i förlängningen undersöka vilken betydelse skolbiblioteket som plats kan ha för eleverna. Vi är särskilt intresserade av två aspekter av det fysiska rummet: rummet som en neutral plats i skolan och rummet som en pedagogisk resurs i förhållande till det digitala biblioteket som pedagogisk resurs.

Med hjälp av enkäter undersöker vi vad olika personalgrupper inom skolvärlden anser om skolbiblioteket som plats och vilken betydelse de tror att platsen kan ha för eleverna. Utöver lärare och skolbibliotekarier frågar vi även de personalgrupper som inte träffar eleverna i samma kontext som lärare eller skolbibliotekarier gör, men som ändå har betydelse för elevernas välbefinnande, trivsel, studier och framtidsutsikter. Tror de att skolbiblioteket som plats kan ha någon betydelse eller inverkan på sådana faktorer? Går det att urskilja om personalen tillhör en bibliotekstradition eller en skoltradition?

Våra informanter är uppdelade i fyra grupper – lärare, skolbibliotekarier, rektorer och en icke-undervisande grupp som inkluderar skolpsykologer, kuratorer, skolsköterskor och studievägledare. Vi undersöker om icke-undervisande personal har en annan syn på det fysiska skolbibliotekets funktion än lärare har och om dessa åsikter eventuellt skiljer sig åt på kommunala skolor respektive friskolor i Lunds kommun. Rektorer och skolbibliotekarierna tillfrågas eftersom de dels är en del av skolpersonalen och skolkulturen och dels för att de faktiskt påverkar skolbibliotekets organisation och resurser. Deras svar kan därför förhoppningsvis ge en tydligare bild av varför den övriga skolpersonalen tycker som de gör och alla personalgrupper kan jämföras och diskuteras.

Vi vill alltså göra en kartläggning över de olika personalgruppernas attityder till skolbiblioteket som plats i Lunds kommun. Svaren från enkäterna kan sedan sättas i relation till elevernas egna tankar om det fysiska skolbiblioteket som vi tar del av genom Lunds kommuns enkätundersökning från år 2012 samt tidigare forskning kring elevers åsikter om skolbiblioteket som plats.

Utifrån detta syfte har vi formulerat följande frågeställningar:

- Vad tror skolans personal att det fysiska skolbiblioteket kan ha för betydelse för elevernas välbefinnande, trivsel, studier och framtidsutsikter?
- Vilka åsikter är vanligast bland lärare respektive icke-undervisande personal gällande skolbiblioteket som plats?
- Vilket förhållande går att urskilja mellan yrkesroll och synen på skolbibliotekets funktion för eleverna?

2.1 Avgränsningar

Vi har valt att avgränsa oss till Lunds kommun eftersom att vi även utgår från Lunds kommuns skolbiblioteksenkät från 2012. Vidare har vi avgränsat oss till grundskolor med högstadium, dels eftersom att det är årskurs nio som svarar på Lunds kommuns enkät och dels för att elever i åk nio är de som har mest kontakt med studievägledare, som ingår bland våra informanter. Lärarna som är med i enkätundersökningen har avgränsats till att vara klasslärare eller mentorer för årskurs nio.

2.2 Uppsatsens disposition

Inledningsvis har vi presenterat vårt studieområde och belyst vårt forskningsproblem samt redogjort för vårt syfte och våra frågeställningar. Vidare i kapitel 3 följer vårt val av teoretisk utgångspunkt som har sitt största fokus på place-space-teori och konceptet tredje plats. Vi introducerar termerna *place* och *space* samt presenterar annan forskning inom biblioteks- och informationsvetenskap som har använt sig av denna teori. I kapitlet presenteras även fenomenologi som en besläktad teori med fokus på relationen mellan människa och rum.

I kapitel 4 följer en litteraturgenomgång av tidigare forskning om skolbiblioteket som plats där vi delar upp kapitlet i fem avsnitt utifrån de aspekter som vi berör med vår undersökning: skolbiblioteket som pedagogisk resurs, skolbiblioteket som en neutral plats i skolan, skolpersonalens uppfattning om skolbiblioteket som plats, elevernas uppfattning om skolbiblioteket som plats och om skolbiblioteket kan sägas tillhöra en bibliotekstradition eller skoltradition. I kapitel 5 presenteras uppsatsens kvantitativa metod.

Därefter följer kapitel 6 där enkätundersökningens resultat redovisas och analyseras. Kapitlet är uppdelat i fem avsnitt, där de två första avsnitten presenterar de mindre centrala frågorna och de två senare avsnitten presenterar undersökningens primära frågor. Kapitlet avslutas med en sammanfattning av enkätresultaten. I kapitel 7 följer diskussion och slutsatser samt förslag för framtida forskning. Därefter följer vår litteraturförteckning. Enkätfrågor, det kontaktmail som skickades ut i samband med enkätundersökningen och en kort beskrivning av arbetsfördelningen presenteras som bilagor i kapitel 9.

3. Teoretiska perspektiv

...it is worth distinguishing between place as an objective and locational reality and space as the social and cultural manifestation of such locations. In this way, place can be conceived of as fixed while space is fluid and subject to transformation as a result of social and cultural change.

Aitchison 2003, s. 71f

För att undersöka vilka uppfattningar som finns om skolbiblioteket som plats samt vilken betydelse skolbiblioteket som plats kan ha för eleverna använder vi place-space-teori som teoretisk utgångspunkt. Konzepten *place* och *space* kan användas för att förklara vilken betydelse rum och platser har för människor och har inom biblioteks- och informationsvetenskapen använts för att undersöka vilken betydelse biblioteksrummet har för sina användare. *Place* förstås som den fysiska platsen och *space* som det abstrakta utrymme som den fysiska platsen kan ge upphov till. Vi har valt att genomgående använda oss av de engelska begreppen *place* och *space* istället för *plats* och *rum*, bland annat för att vi istället väljer att använda *plats* och *rum* som synonymer snarare än som två olika begrepp.

Place är ett forskningsfenomen som har använts inom många olika forskningsområden såsom sociologi, antropologi och kulturgeografi. På senare tid har det också visat sig vara ett användbart koncept för att förstå bibliotekets mångfacetterade dimensioner, bland annat hur biblioteket upplevs av olika aktörer i samhället och av biblioteksanvändarna. Biblioteksforskarna Fisher, Saxton, Edwards och Mai (2007, s. 135) menar att svårigheterna med place-teori inom biblioteks- och informationsforskningen är hur *place* förstås och används av olika forskare. Fisher et al vill exempelvis förstå biblioteken som *place* genom att undersöka vad Seattle Public Library kan betyda som plats utifrån sociala, politiska, ekonomiska och kulturella aspekter (2007, s. 140).

Fisher et al utgår från Ray Oldenburgs teorier i *The Great Good Place* (1999) om *the third place* eller en tredje plats i samhället och försöker applicera Oldenburgs teorier på bibliotek och biblioteksforskningen. Oldenburg menar att en tredje plats är de platser i samhället där människor kan hittas när de inte är hemma (första plats) eller på jobbet/skolan (andra plats). Enligt Oldenburg behöver en tredje plats infria åtta egenskaper för att kunna locka dit folk: platsen ska vara en neutral mark där alla kan få komma som de vill och känna sig som hemma; en tillgänglig plats utan några formella kriterier för medlemskap; en plats där konversationen ska vara den huvudsakliga aktiviteten, gärna livlig, ivrig och engagerad, ingen ska bli hämmad; platsen ska vara tillmötesgående så att även ensamma besökare kan vara säkra på att hitta något sällskap; platsen ska ha såväl stamkunder som nykomlingar och alla ska vårdas lika väl; platsen ska hålla en låg profil så att den inte avskräcker utan smälter

in i många besökares dagliga liv; atmosfären på platsen ska vara lekfull och sist men inte minst ska det vara "a home away from home" (Oldenburg 1999, s. 22-42).

Fisher et al (2007) menar att Oldenburgs aspekter på plats ger insiktsfulla riktlinjer för hur vi kan försöka förstå de roller biblioteket som plats kan ha för samhället och för sina användare när det gäller sociala aspekter av platsen. Slutsatsen de drar är att det är svårt för ett bibliotek att inkludera alla Oldenburgs åtta kriterier för att vara en tredje plats; att konversationen ska vara den huvudsakliga aktiviteten eller att en ensam besökare alltid hittar en vän är till exempel två kriterier som är svåra att alltid uppnå på biblioteket. Trots det anser Fisher et al att biblioteket kan karaktäriseras som en tredje plats. Utifrån sin egen undersökning som berör det då nybyggda Seattle Public Library anser de kunna dra slutsatsen att kriterierna om platsen som neutral mark dit alla får komma och känna sig som hemma, en tillgänglig plats utan medlemskap samt att det är ett hem utanför hemmet uppnås (Fisher et al 2007, s. 152).

Även de norska biblioteksforskarna Svanhild Aabø och Ragnar Audunson (2012) ställde sig frågan om biblioteket kan kategoriseras som en tredje plats i The PLACE-project (Public Libraries Arenas for Citizenship) där de genom en enkätundersökning och observationer undersökte folkbibliotekets roll som en mötesplats. Utifrån svaren utmärkte sig sex kategorier: biblioteket som en "community square", där folk stöter på grannar, vänner och andra i sin omgivning; en plats med mångfald, en allmän plats för alla medborgare, en plats att vara aktiv på med vänner och familj, en "meta-meeting place", det vill säga en plats som kan agera kanal till andra sociala arenor och organisationer; samt slutligen en virtuell mötesplats (Aabø & Audunson 2012, s. 139). Många av de som Aabø och Audunson observerade använder biblioteket som en förlängning av sitt arbete eller sin utbildning, det vill säga de studerar eller söker information att använda i sitt arbete på biblioteket. Aabø och Audunson (2012) menar att detta därför fortfarande är en användning av biblioteket som en andra plats. På samma sätt menar de att föräldrar som till exempel hjälper sina barn med läxorna använder biblioteket som en förlängning av en första plats, hemmet. Biblioteket som en tredje plats blir därför mest aktuellt när andra mer sociala möten och aktiviteter arrangeras och bidrar till utveckling mellan relationer. Eftersom skolbiblioteket redan är en del av en andra plats, skolan, blir det intressant att studera hur skolbiblioteket som plats och som neutral mötesplats eventuellt kan bli en tredje plats och möjliggöra större delaktighet mellan eleverna samt individuell utveckling.

Den norska biblioteks- och informationsforskaren Elisabeth Tallaksen Rafste (2001), vars forskning presenteras mer utförligt i litteraturgenomgången, beskriver skolbiblioteket som ett rum i gråzonen mellan klassrum och skolgård och som en neutral plats i skolan. Enligt hennes beskrivning av skolbiblioteket tror vi att även det kan vara en tredje plats. Samtidigt betonar Rafste att inte alla elever uppfattar skolbiblioteket så och att en del elevgrupper känner sig mer hemma i skolbiblioteket än andra. Även McKenzie, Prigoda, Clement och McKechnie (2007) skriver att samma fysiska plats kan ha olika betydelser för användarna. Om folkbiblioteket som plats skriver de: "The public library cannot be seen as a single kind of space, but should rather be understood as a site that supports a variety of relationships and hosts a variety of realms" (McKenzie et al 2007, s. 131). Samma plats har alltså inte samma

betydelse för alla dess besökare vilket är viktigt att ta hänsyn till när man undersöker elevernas relation till skolbiblioteket som plats.

Frida Forsten och Sanna Fries (2006) väljer att utgå från place-space-teori i magisteruppsatsen *Den tillhörighetsskapande mötesplatsen*. I uppsatsen undersöker de hur biblioteksdebatten har sett ut i Sverige under 70-, 80-, 90- och 00-talet gällande folkbiblioteket som social mötesplats, samt om den sociala mötesplatsen som *place* kan ge upphov till olika sorters *space*. Forsten och Fries identifierar tre teman inom folkbibliotekets funktion som social mötesplats: fritid och rekreation, delaktighet och sammanhang samt individens och samhällets utveckling. Med utgångspunkt ur dessa teman ger Forsten och Fries flera exempel på hur *place* kan ge *space*. Fritidsaktiviteter som att komma till biblioteket för att läsa enbart för nöjes skull eller fika "kan vara *place* och ge *space* i det att de kan bidra till individens hälsa och lycka såväl som till [ett] välfungerande samhällsklimat" (2006, s. 63). De menar även till exempel att biblioteket kan vara en plats där användare kan känna delaktighet: "möten som sker på den sociala mötesplatsen, *place*, kan ge *space* i form av tolerans och förståelse" (2006, s. 64). Forsten och Fries betonar att *place* även kan utgöras av bibliotekets aktiviteter och resurser och inte bara det fysiska rummet (2006, s. 60ff).

Enligt Forsten och Fries är kärnan i folkbiblioteket som social mötesplats att skapa tillhörighet; med andra ord är biblioteket som social mötesplats *place* vilket ger upphov till *space* i form av tillhörighet (2006, s. 66). På ett liknande sätt kan eventuellt skolbiblioteket som en neutral mötesplats, det vill säga *place*, ge upphov till interaktion mellan eleverna, identitetsskapande och delaktighet, *space*. Rafste (2001) lyfter till exempel fram att den socialisation och gemenskap som äger rum i skolbiblioteket kan hjälpa eleverna att skapa en identitet och att trivas i skolan, vilket möjliggörs av att skolbiblioteket är ett mer öppet och neutralt rum än klassrummet. Uppfattar skolans personal att skolbiblioteket kan ge upphov till tillhörighet? Bland annat Gill Valentine (2001, s. 4), professor i socialgeografi vid University of Sheffield, betonar att *space* spelar en viktig roll i individers identitetsskapande, samtidigt som människors identiteter och relationen människor emellan spelar en viktig roll i att forma *space*. Det gäller inte enbart för relativt små utrymmen, så som ett skolbibliotek, utan även hela institutioner så som skolor. Institutioner både transformerar och transformeras av människor, platser och situationer (Valentine 2001, s. 142ff).

Fenomenologi är ytterligare en teori som undersöker relationen mellan människa och rum. Enligt Gren och Hallin (2003) började humanistiska kulturgeografer att undersöka geografiska och rumsliga aspekter av människans livsvärld utifrån fenomenologin. De utgår från begreppet *livsvärld* som innefattar människors personliga erfarenhetsvärld och hur den påverkar deras agerande i vardagen. Detta vardagsagerande består av rutinmässiga beteenden och handlingar som människor inte medvetet reflekterar över (2003, s. 136). Många attityder till skolbiblioteket kan därför bero på att skolpersonalens livsvärld består av en traditionell syn på skolbiblioteket som de inte reflekterar över. För att få kunskap om detta fokuserar kulturgeografer på frågor som "hur upplever människor platser? Vilken betydelse tillskriver de den geografiska omgivningen? Vad är det de uppmärksammar i denna och vad är det som passerar obemärkt?" (ibid). Detta är frågor som även vi är

intresserade av i denna uppsats för att kunna undersöka vilka åsikter skolpersonalen har om skolbiblioteket som plats. Även Alexandersson och Limberg (2007) utgår från ett fenomenologiskt perspektiv i sin undersökning och sätter ord på det vi utgår från i uppsatsen, att skolbiblioteket som plats har stor betydelse för eleverna, när de menar att:

plats och rum [är] aldrig frikopplade från människan – de är relaterade till människors plats i rummet och användning av rummet, och också till människors avsikter i rummet. Plats och rum har avgörande existentiell betydelse för människan. De ger en person hans eller hennes identitet

Alexandersson & Limberg 2007, s. 101

Gunilla Halldén (2010), professor vid Tema Barn vid Linköpings universitet, resonerar liknande i antologin *Barnet, platsen, tiden: teorier och forskning i barnbibliotekets omvärld* utifrån begreppet barndomsgeografi som menar att rummet formar människan men att människan också formar rummet. Genom att lyssna på hur eleverna beskriver olika platser blir vi varse vilka erfarenheter som skolbiblioteket som plats har gett eleverna, och då kan vi enligt Halldén också bättre förstå platsens symboliska mening (2010, s. 202). Vidare menar hon att:

Den fysiska lokalitet, som rummet utgör, är inte en gång för alla definierad som en bestämd plats med specifika innebörder. Platsen skapas via de förhandlingar som äger rum och den skapas också som en effekt av barnens tolkningsarbete. På det sättet existerar platsen både som ett resultat av kamratkulturer och av enskilda barns avgränsningar och meningstillskrivande.

Halldén 2010, s. 204

Även pedagogen Birgitta Davidsson (2008) diskuterar i artikeln “Skolans olika rum och platser sett ur barns perspektiv” hur utseendet av rummet inte spelar någon roll för barnen; istället är det handlingarna som kan utföras i rummet som blir betydelsefulla för dem: “rummet skall utgöra en miljö som ger utrymme för det aktiva och utforskande barnet” (Skantze i Davidsson 2008, s. 37). Att de i biblioteket kan utföra andra aktiviteter än i klassrummet har därför stor betydelse för elevernas utveckling. Rydsjö, Limberg och Hultgren resonerar även de i antologin *Barnet, platsen, tiden* kring begreppen att *vara, lära och göra* i biblioteket. De menar att utifrån dessa begrepp kan man se hur skolan som plats har en viktig roll i andra delar av barn och ungdomars liv, exempelvis som mötesplats och som en plats för informellt lärande, i vilket skolbiblioteket kan få en viktig roll (Rydsjö, Limberg & Hultgren 2010, s. 272).

4. Litteraturgenomgång

Synen på skolbiblioteket som pedagogisk resurs och funktion har under de senaste åren förändrats på många sätt på grund av de förändringar som skett inom skolvärlden och samhället. En förändrad syn på lärande, informationsteknologins utveckling och den nya skollagen är några av de förändringar som medfört en omfattande skolbiblioteksforskning. Forskningen har främst fokuserat på informationskompetens och hur elever söker och värderar information medan forskning om skolbiblioteket som rum och plats är något begränsad, särskilt när det gäller dess pedagogiska roll (Limberg 2003, s. 68). En stor del av den nordiska biblioteksforskningen som fokuserar på platsen och rummets betydelse är fem till tio år gammal, med undantag av några få masteruppsatser, vilket gör att källorna i vår litteraturgenomgång kan kännas något föråldrade. Då vi anser att vårt forskningsområde är högaktuellt visar den bristande forskningen att våra resultat blir än viktigare för framtida forskning inom biblioteks- och informationsvetenskap. På grund av de få källor som finns om vilken betydelse skolbiblioteket som plats har för skolelever inkluderas i vår litteraturgenomgång även forskning som inte direkt anknyter till skolbiblioteket men som vi ändå anser har relevans för vårt uppsatsämne.

Nedan kommer vi sammanfatta tidigare forskning som finns om skolbiblioteket som rum och plats. Då skolbiblioteksforskning om det fysiska biblioteket rymmer flera aspekter – en del forskare har till exempel undersökt vilken betydelse rummets utformning och skolbibliotekets placering i skolan har – har vi valt att avgränsa oss till två aspekter. Dessa är det fysiska skolbiblioteket som en pedagogisk resurs, särskilt i relation till det digitala biblioteket, och skolbiblioteket som en neutral plats i skolan. Vi kommer även att sammanfatta den tidigare forskning som behandlar elevers uppfattning av skolbiblioteket som plats samt skolpersonalens uppfattning av skolbiblioteket. Uppfattningarna behandlar skolbiblioteket som både neutral plats och som pedagogisk resurs och därför kopplas många av avsnitten samman i dess tematik. Slutligen kommer vi att diskutera vilken betydelse skoltradition och bibliotekstradition kan ha för skolbibliotekets roll och funktion.

4.1 Skolbiblioteket som en pedagogisk resurs

Alexandersson och Limberg (2007, s. 9f) menar att skolbibliotekets pedagogiska roll har flera olika dimensioner i form av medier, skolbibliotekarien, pedagogiken, informationssystemet och själva skolbiblioteksrummet. I kunskapsöversikten *Skolbibliotekets pedagogiska roll* diskuterar Limberg flera olika forskare som menar att de miljöer som främjar elevers läs- och skrivutveckling bäst kännetecknas av en miljö där läsande och skrivande hela tiden uppmuntras. Miljön ska också karaktäriseras av ämnesövergripande arbete där lärare, andra vuxna och elever ska

kunna kommunicera i öppen dialog med varandra (2003, s. 54). Denna beskrivning stämmer väl in på det pedagogiska arbetssätt som kan ske i biblioteksrummet i skolan.

Förutom att biblioteket som plats är väsentligt för läsning diskuterar Limberg de forskare som framhäver att skolbiblioteksrummet ska vara utformat så att det speglar den mångfacetterade verksamheten som svarar mot elevernas och lärarnas olika behov: "för projektarbeten, för alla slags självständiga uppgifter, enskilt eller i grupp, för litteraturläsning, som informationskanal, för personliga intressen" (2003, s. 70). Även Lisa M. Given (2007) lyfter fram att det fysiska biblioteket måste tillgodose flera olika funktioner för användarna. I sin place-undersökning studerar hon studenters informationsbeteende med fokus på universitetet som en informationsplats. Hon kommer bland annat fram till att studenterna anser att flexibilitet på platsen är viktig. Många studenter menar att biblioteket har flera uppgifter där de särskilt pekar ut att biblioteket ska erbjuda tillgång till kunskap, erbjuda tysta platser att studera på men också en social plats för samarbete och informationsutbyte. Studenterna har alltså ett behov av både tysta och mindre tysta utrymmen i biblioteket (Given 2007, s. 180ff).

Det är även relevant att reflektera över den förändring som den digitala utvecklingen medför för skolbiblioteken som rum, särskilt gällande skolbiblioteket som pedagogisk resurs, och om attityderna i vårt undersökningsmaterial påverkas av sådana förändringar. Bland annat Krister Widell och Mats Östling uppmärksammar att särskilt biblioteken påverkas av den digitala utvecklingen och övergången från pappersbaserade medier till digitala medier (2012, s. 5ff). I rapporten *Det obegränsade rummet* skriver de att det krävs en mer nyanserad bild av skolbiblioteket, som både ett fysiskt och ett digitalt rum, då den traditionella bilden av skolbiblioteket som ett fysiskt rum lever kvar. Även om det fysiska skolbiblioteket fortfarande är viktigt bör det inte begränsas till en plats eller en viss lokal på skolan. "Läsningen till ett visst rum kan innebära en begränsning", skriver de, och att bristsituationer uppstår såsom bristande tillgång på resurser, öppettider och kompetens samt bristande medverkan i det pedagogiska arbetet (2012, s. 5ff). De hävdar även att den nya skollagen leder till en orättvisa mellan stad och landsbygd, då skolor i glesbygden inte alltid har tillräckliga resurser för ett välutrustat skolbibliotek och en anställd skolbibliotekarie. Enligt Widell och Östling försvinner dessa begränsningar med ett digitalt skolbibliotek – vilka begränsningar och eventuella problem som det digitala rummet kan föra med sig går Widell och Östling däremot inte in på. Även Geoffrey T. Freeman, arkitekt, skriver i *The library as place: rethinking roles, rethinking space* (2005) att synen på biblioteket måste förnyas. För att ett forskningsbibliotek ska kunna "fulfill its potential in adding value to the advancement of the institution's academic mission" (Freeman 2005, s. 2) krävs det att den traditionella bilden av forskningsbiblioteket som ett mörkt svårnavigerat rum med syfte att enbart förvara tryckta böcker förändras. Trots att Freeman utgår från forskningsbiblioteket liknar hans resonemang alltså Widell och Östlings. Dessutom är skolbibliotek och forskningsbibliotek båda del av en större institution och båda har därmed som huvuduppgift att följa dessa institutioners mål. Gällande hur den digitala utvecklingen påverkar bibliotekets verksamhet skriver Freeman även:

Rather than threatening the traditional concept of the library, the integration of new information technology has actually become the catalyst that transforms the library into a more vital and critical intellectual center of life at colleges and universities today

Freeman 2005, s. 2

I motsats till Widell och Östling lyfter flera forskare fram att det fysiska biblioteket kan erbjuda fördelar som det digitala saknar. I artikeln "Stimulating Space, Serendipitous Space: Library as Place in the Life of the Scholar" (2007) redogör Karen Antell och Debra Engel för sin undersökning om användandet av akademiska biblioteksutrymmen. De menar att biblioteket som plats har mycket mer värde för studenterna än enbart som en plats att hitta material. Även om många studenter tycker bra om bekvämligheten med elektroniska källor så anser de ändå att det fysiska rummet är väsentligt för många avgörande ändamål, som till exempel det enda stället de kan studera effektivt på. Studenterna framhäver också hur *browsing*, som den fysiska boksamlingen erbjuder i en annan utsträckning än sökning via katalogen, är nödvändig för grundligt vetenskapligt arbete (Antell & Engel 2007, s. 163ff). Ett vanligt förekommande svar i Antell och Engels enkätundersökning var också att elektroniska källor kunde bli begränsade, det vill säga de upplevde att det fanns mer information om tidskrifter i det fysiska biblioteket och att det är lätt att gå miste om viktiga bilder genom att enbart söka i elektroniska källor (2007, s. 171f). Trots att Antell och Engels undersökning vänder sig till studenter är deras åsikter applicerbara även för yngre elevers användning av det fysiska biblioteksrummet. Rafste fann till exempel att eleverna föredrog att *browsa* hyllorna framför att använda den digitala bibliotekskatalogen när de sökte material (2001, s. 199). Även Lennart Björneborn (2008) hävdar att fysiska rum har styrkor som digitala rum saknar; endast i fysiska rum kan användare komma i direkt kontakt med mänskliga, fysiska och digitala informationsresurser. Björneborn betonar även kroppens betydelse för användaren; "spatial och taktil sans" är viktigt för kvalitets- och relevansvärdering, för att kunna orientera sig och för att kunna skanna av rummets handlingsmöjligheter (2008, s. 47). Hur rummet är inrett och organiserat bestämmer även vilket beteende som är möjligt i rummet då rummets organisation kan uppmuntra till nyfikenhet och serendipitet, det vill säga att hitta det som man inte medvetet letar efter (ibid, s. 41ff).

4.2 Skolbiblioteket som en neutral plats i skolan

I avhandlingen *Et sted å lære eller et sted å være?* har Rafste (2001) undersökt hur elever på två norska gymnasieskolor använder skolans bibliotek, vilken betydelse skolbiblioteket har för dem och vilka elever som använder det. Rafste (2001, s. 63f) lyfter särskilt fram att skolbiblioteket är ett "poröst" rum. Klassrummet präglas av en stark struktur där disciplin och handlingar som ska bedömas står i centrum – jämfört med klassrummet har skolbiblioteket en svagare struktur, där eleverna kan gå vart de vill, sätta sig var de vill och inte blir "vaktade". Vad som särskilt utmärker skolbiblioteket som plats i skolan är att det är en plats för både formell och informell socialisation samt ett rum med porösa regler, i gråzonen mellan klassrum och skolgård (ibid, s. 95). Enligt Rafste innebär det att skolbiblioteket kan betyda mycket för hur eleverna trivs på skolan då det gör det möjligt för dem att själva bestämma hur de ska använda skolbiblioteket. Skolbiblioteket är också en viktig mötesplats för många elever där de kan träffa andra elever och därmed utveckla både sina relationer och sin egen identitet (ibid, s. 106ff). Å andra sidan hävdar Rafste att skolbibliotekets

svagare struktur även kan innebära en begränsning för eleverna – bristen på styrning och kontroll kan innebära att de inte vet vad de ska göra i skolbiblioteket, att de får svårt att skilja på undervisningsrelaterat och fritidsrelaterat användande av skolbiblioteket och därför gör saker som de egentligen inte ska göra där (ibid, s. 65, 320). Det kan också leda till att vissa elevgrupper “ockuperar” platsen, att de dominerar skolbiblioteket med hänsyn till vilka aktiviteter som föregår där, vilket kan innebära att de tar upp så mycket plats i skolbiblioteket att det blir svårt för andra elever att använda biblioteket så som de vill.

I kontrast till detta resonemang lyfter både Rafste och Limberg fram skolbiblioteket som ett offentligt och neutralt rum i skolan; ett rum som är öppet för alla, där elever från olika klasser och åldrar kan mötas. Limberg menar att detta kan erbjuda eleverna en anonymitet som inte är möjlig i klassrummet. Eleverna kan känna sig trygga och känna friheten att utveckla personliga intressen som hade varit omöjliga att göra i klassrummet (2003, s. 71). Behovet av anonymitet synliggörs enligt Rafste även när biblioteket används som ett väntrum, en roll som inte bör underskattas. Hit kan elever gå när de väntar på bussen eller har en håltimme och inte vill bli utpekade som ensamma (Rafste 2001, s. 305).

4.3 Skolpersonalens uppfattning om skolbiblioteket som plats

Skolpersonalens åsikter om skolbiblioteket som plats är intressanta att studera då tidigare forskning indikerar att skolpersonalens attityder till skolbiblioteket påverkar hur betydelsefullt det blir för eleverna och i vilken utsträckning eleverna använder sig av biblioteket och dess resurser (Rafste 2001, s. 262). Tidigare forskning har främst fokuserat på lärarnas, skolledningens och skolbibliotekariernas uppfattningar. Även Rafste har undersökt dessa grupper. Hon noterar att “kunskapen om skolebibliotekets plass i skolesamfunnet er mangelfull” (ibid, s. 336) eller otillräcklig; gymnasielärarna verkade till exempel sakna kunskap om vilka möjligheter skolbiblioteket och skolbibliotekarien innebär. Trots att de var överens om att skolbiblioteket var viktigt för eleverna tyckte de inte att det var relevant för just deras skolämne och att det var upp till eleverna att använda skolbiblioteket. Den här synen på skolbiblioteket kan dock skilja sig mellan grundskolelärare och gymnasielärare då gymnasieelever ofta arbetar och studerar mer självständigt än grundskoleelever – enligt Alexandersson och Limberg använder inte yngre elever och äldre elever skolbiblioteket och dess resurser på samma sätt (2007, s. 102). Å andra sidan identifierar de att det i den svenska skolan sker ett skifte från lärarstyrd undervisning till ett allt mer elevcentrerat arbete där lärare överlåter åt eleven själv att ta ansvar för och planera sitt arbete och där självständigt kunskapssökande står i fokus (ibid, s. 117), vilket innebär att även grundskoleelevers arbete har blivit allt mer självständigt.

Josefin Andersson har i sin masteruppsats *Räcker en låda böcker? Om mindre gymnasieskolors lösningar på den nya skollagens krav på skolbibliotek* (2012) undersökt hur mindre gymnasieskolor arbetar för att tillgodose skollagens krav samt hur rektorerna tolkar den nya skollagen och vad de har för åsikter kring den för att se om det finns samband mellan rektorer, skoltyper och skolbibliotekslösningar. Hennes övergripande slutsatser är att de flesta rektorer tycker att lagen är otydlig och att de inte förstår hur de ska agera eftersom de inte vet vilka lösningar som är godkända eller inte. Denna slutsats går i linje med den debatt som har gått varm sedan den nya

skollagen trädde i kraft. En intressant aspekt ur Anderssons analys är de slutsatser hon diskuterar utifrån enkätfrågan: “Vad finns det i bibliotekets lokaler (förutom boksamlingen)?” Hon sätter svaren i relation till att eleverna själva ofta ser biblioteket som en trygg och lugn plats och menar att rektorerna snarare ser “ned på den fysiska bibliotekslokalen och anser att den är en kvarleva från en svunnen tid” (2012, s. 49f). Andersson drar slutsatsen att det skiljer sig åt en hel del mellan rektorernas och elevernas åsikter kring biblioteksrummets roll och menar att det kan bero på att rektorer inte fokuserar eller reflekterar över andra funktioner som lokalen kan ha förutom som just en förvaringsplats för böcker.

Att det finns flera olika uppfattningar inom skolan vad ett skolbibliotek är har även Cronberg och Karlsson identifierat. I masteruppsatsen *Vad man talar om när man talar om skolbibliotek* (2012) undersöker de hur skolbiblioteket framställs för de som är verksamma i skolan. De menar att olika formuleringar kring skolbibliotek skapar förvirring och är därför intresserade av hur skolbiblioteket omskrivs i forum såsom bloggar och tidningar riktade till skolpersonal för att se hur skolbiblioteket behandlas i förhållande till annan skolverksamhet. Deras slutsats delas upp i fem uppfattningar eller diskurser som de har identifierat i sin diskursanalys. De fem diskurserna är: bokrummet med fokus på elevernas läsning, informationsexperten med fokus på elevernas informationskompetens, det mångfacetterade rummet med fokus på elevernas fria förkovran, pedagogen med fokus på elevernas måluppfyllelse och diskursen om det framtida skolbiblioteket med fokus på elevernas aktiva deltagande i samhället (2012, s. 51). En intressant iakttagelse Cronberg och Karlsson (2012) kommer fram till är att just det mångfacetterade rummet är den enda diskurs som de lyckats urskilja i alla sina textgenrer samtidigt som just denna diskurs är svårast att relatera till de krav som Skolinspektionen har för att godkänna ett skolbibliotek. I denna diskurs lyfter de bland annat fram aspekter som kan kopplas till skolbiblioteket som en neutral mötesplats; diskursen innefattar funktioner så som skolbiblioteket som en tillåtande och levande plats, en öppen demokratisk plats “för möten, frivilligt lärande och kultur” (2012, s. 36f) och en plats som kombinerar arbete med frihet.

4.4 Elevernas uppfattning av skolbiblioteket som plats

Utöver den forskning vi har tagit upp gällande elevers relation till skolbiblioteket, så som Rafstes avhandling, finns det även forskning som behandlar elevernas uppfattning om just det fysiska skolbiblioteket. Relevant för vår undersökning är den enkätundersökning av skolbiblioteksverksamheten på Lunds kommunala grundskolor som Lunds kommun genomförde under vårterminen 2012 genom SBC. Undersökningens främsta syfte var att undersöka hur elever i årskurs 4 och 9 använder skolbiblioteket och vad de tycker om det. Elevernas svar och kommentarer som vi har fått tillgång till kan även användas för att se vilken syn de har på skolbiblioteket som plats och hur de uppfattar det. I enkäten blir eleverna bland annat tillfrågade hur ofta de besöker skolbiblioteket och om skolbiblioteket har bra öppettider. Hur ofta niorna besöker sitt skolbibliotek varierar mycket, både från skola till skola och inom samma skola, men sammantaget besöker 95% av niorna skolbiblioteket åtminstone någon gång per termin (SBC 2012, s. 2). Gällande bibliotekets öppettider svarar många elever att de är dåliga och många har en önskan om att kunna använda biblioteket på rasterna. “Det hade varit bra om biblioteket kunde ha öppet på lunchrasten då alla har tid att gå dit” skriver till exempel en elev.

Endast en av frågorna rör direkt det fysiska skolbiblioteket, nämligen "Tycker du att det är fint på ditt skolbibliotek?" – 70% av eleverna i årskurs 9 svarar att deras skolbibliotek var fint och därför är det mest intressant att titta på elevernas kommentarer till denna fråga. Många av eleverna lyfter fram att skolbiblioteket är en tyst och lugn miljö. Ord som återkommer i kommentarerna är ordning och reda, mysigt, bra stämning, skön miljö, lugnt och en elev skriver "Det är tyst och man kan koncentrera sig". De elever som inte är nöjda svarar att skolbiblioteket kan vara mysigare, med fler soffor och fåtöljer. Detta indikerar att eleverna uppskattar att skolbiblioteket är en tyst och lugn miljö, särskilt i förhållande till andra platser på skolan.

Även Alexandersson och Limberg (2007) har undersökt hur elever uppfattar det fysiska skolbiblioteket. Precis som grundskoleeleverna som medverkade i Lunds kommuns enkätundersökning upplevde de elever som medverkade i Alexandersson och Limbergs undersökning den fysiska biblioteksmiljön mycket positivt. De fann att eleverna hade flera olika uppfattningar om skolbiblioteket men att den som dominerade var uppfattningen av biblioteket som en lagerlokal för böcker och fakta: "meningen med biblioteket är att tillhandahålla material för projekt/temaarbete, i första hand böcker" (2007, s. 102). Även Rafste (2001, s. 267) fann att eleverna uppfattade att skolbibliotekets egentliga syfte var att fungera som ett center för undervisningsrelaterad information. Andra uppfattningar var bilden av skolbiblioteket som en arbetsplats eller en plats att studera och göra läxor på, ett rum för datoranvändning, som ett servicecenter där eleverna kan få hjälp med tekniska problem, en plats för lugn, strikta regler och ordning samt skolbiblioteket som en fristad och plats för avkoppling, där eleverna kan "uppnå frihet från klassrummet" (Alexandersson & Limberg 2007, s. 103ff). Rafste lyfter även fram vikten av skolbiblioteket som en social mötesplats; även fast det kanske inte var vad eleverna såg som det främsta syftet med skolbiblioteket spelar det en särskilt stor roll för vissa grupper av elever (2001, s. 310).

Golda Einstein och Kristin Järvung har i sin magisteruppsats *Lekstuga eller arbetsplats?* (2006) utgått från Rafstes olika teman till vad skolbiblioteket kan ha för betydelse för eleverna, det vill säga som resurscenter för fritidsrelaterad information, till undervisningsrelaterad information, som arbetsplats, som väntrum eller som social mötesplats. Utifrån dessa aspekter har ungdomar från åk 9 dels blivit intervjuade, dels fått svara på en enkät för att Einstein och Järvung ska kunna svara på sin övergripande frågeställning "Vilka betydelser kan ett skolbibliotek ha för ungdomar i åldern 14-16 år?". Svaren från ungdomarna varierar i linje med Lunds kommuns enkät. Informanterna delas in efter Rafstes begrepp *ingrupp* och *utgrupp* där ingruppen består av de som använder skolbiblioteket regelbundet och som sätter normen för hur biblioteket används och utgruppen består av de som använder biblioteket mer oregelbundet. Av deras tolv informanter ingår sju i ingruppen; dessa elever använder skolbiblioteket både för fritidsrelaterade och undervisningsrelaterade syften och besöker biblioteket någon gång varje dag eller nästan varje dag. De föredrar även att besöka skolbiblioteket framför andra platser i skolan såsom uppehållsrum, klassrum och korridorer. Utgruppen består i sin tur av de elever som enbart besöker biblioteket enstaka gånger och då enbart i undervisningsrelaterat syfte. De väljer också alltid uppehållsrummet framför skolbiblioteket när de söker en social

mötesplats i skolan (2006, s. 47f). Eleverna poängterar även vikten av att skolbiblioteket är en tyst och lugn plats och att det är en friare plats än klassrummet.

Den amerikanska forskaren Shirley A. Bleidt (2011) har utfört en enkätundersökning där högstadiel elever i Texas tillfrågades hur ofta de använder skolbiblioteket, vad de gör där och hur viktigt skolbiblioteket är för deras lärande. Tidigare amerikanska studier har visat att skolbiblioteket, skolbibliotekarien och tillgängligheten till litteratur och andra biblioteksresurser är viktiga för elevernas studieresultat samt skriv- och läsfärdigheter (Bleidt 2011, s. 68). Bleidt hänvisar bland annat till ett antal andra amerikanska enkätundersökningar där en stor majoritet av eleverna svarar att skolbiblioteket har betydelse för deras lärande. Så gör även eleverna i hennes undersökning: hela 98% svarar att skolbiblioteket hjälper dem i deras lärande på något sätt, till exempel i deras skrivande och läsande. I elevernas kommentarer identifierar Bleidt fem styrkor med skolbiblioteket: "lots of good books, help with locating books, help with research, access to computer and internet, and quiet place to work/read" (ibid, s. 77). Trots att undersökningen är amerikansk och utgår från amerikanska förhållanden vill vi lyfta fram den i litteraturomgången eftersom vi anser att samma styrkor återkommer i Lunds kommuns enkätundersökning. Bleidt betonar att skolbibliotekets miljö är en viktig variabel som påverkar hur mycket och på vilket sätt skolbiblioteket används; för att det ska fungera som en pedagogisk resurs måste det till exempel finnas tysta utrymmen där eleverna kan läsa samt utbildad bibliotekspersonal (ibid, s. 82f).

Tidigare forskning så som McKenzie et als (2007) undersökning och elevernas svar i Lunds kommuns enkätundersökning indikerar att skolbiblioteket betyder olika mycket för olika elever. Hur betydelsefullt skolbiblioteket är för eleverna och hur det uppfattas av elever, lärare och övrig skolpersonal beror på flera olika faktorer. Dessa inkluderar enligt Rafste hur samarbetet mellan lärare och skolbibliotekarier ser ut (2001, s. 271ff) – ger lärarna till exempel förslag på relevant litteratur? Andra faktorer Rafste tar upp är hur nära elevernas klassrum ligger biblioteket, om deras skolkamrater brukar gå dit och bibliotekets fysisk-materiella struktur. Särskilt den syn på lärande och kunskap skolan, skolledningen och lärarna har samt hur undervisningen är organiserad påverkar hur skolbiblioteket uppfattas av elever, lärare och övrig skolpersonal (ibid, s. 312) men även i vilken utsträckning skolbiblioteket kan sägas tillhöra en bibliotekstradition eller en skoltradition.

4.5 Bibliotekstradition eller skoltradition?

Många forskare har diskuterat huruvida skolbiblioteket kan sägas vara en del av en bibliotekstradition eller en skoltradition. Enligt Alexandersson och Limberg (2007, s. 15f) tillhör skolan och biblioteket två olika traditioner, där den ena karaktäriseras av disciplin samt handlingar som ska granskas, utvärderas och bedömas och den andra snarare karaktäriseras av frihet. Skolbiblioteket måste därmed balansera mellan dessa olika traditioner och "pendlar mellan den frihet som karaktäriserar bibliotekstraditionen och den styrning som karaktäriserar skolan" (ibid, s. 16). Flera forskare så som bland annat just Alexandersson och Limberg (2007) har identifierat att det i skolbiblioteket finns en motsättning mellan arbete och fritid eller lust och lärande, vilket de menar är en konsekvens av de skillnader som finns mellan skol- och bibliotekstraditionen.

Kerstin Rydsjö och AnnaCarin Elf (2007, s. 26) skriver i *Studier av barn- och ungdomsbibliotek* att skolbibliotek “är en del av skolans sammanhang och en resurs för lärande som hör samman med skolans mål, läroplan och kursplaner” – skolbiblioteket är inte en fristående institution utan är en del av en större institution, skolan (Leckie & Buschman 2007, s. 3). Rydsjö och Elf hävdar att skolbiblioteket ska stå för styrning och grupporientering och att folkbiblioteket står för individorientering och frihet men flera studier indikerar att så inte är fallet. Istället verkar skolbiblioteket på många skolor ha en roll liknande folkbibliotekets roll. Varför ser det ut så? Enligt Rafste (2001, s. 361) arbetar skolbibliotekarien innanför en struktur som historiskt och institutionellt sett har sina rötter i folkbiblioteket. Hon hävdar att det även innebär att skolbiblioteket är mer en del av folkbibliotekstraditionen än skoltraditionen då skol- och folkbibliotek har en gemensam historia och därmed gemensamma traditioner:

Skolebibliotekets parameter er utviklet i forhold til bibliotekstradisjonen hvor opplysningstidens tradisjon og demokratiske tankegang har vært det bærende prinsipp i Norge /.../ og hvor frivillighet i bruk likeledes har vært og er et bærende prinsipp

Rafste 2001, s. 64f

Enligt Rafste men även Cronberg och Karlsson (2012) innebär det att skolbibliotekarier snarare identifierar sig med folkbibliotekstraditionen än den mer formella skoltradition som råder i skolan. I vilken utsträckning skolbiblioteket kan sägas vara del av en bibliotekstradition eller skoltradition beror även på skolkulturen. Enligt Alexandersson och Limberg (2007, s. 9f) består skolkulturen av “lärarna, eleverna, klassrummen, läromedlen, undervisningsmetoderna, karaktären på de uppgifter eleverna arbetar med och skolledarens hållning” – hur skolkulturen ser ut varierar därmed från skola till skola. I Lena Folkessons kapitel i *Textflytt och sökshump* skriver Folkesson att skolkulturen även påverkar den roll skolbiblioteket och skolbibliotekarien får eftersom skolkulturer i olika grad “präglas av öppenhet för utveckling och samarbete” (2007, s. 75). Limberg (2003, s. 14) menar att även skolbibliotekets pedagogiska roll blir beroende av skolans syn på undervisning och lärande och det medför att skolbibliotek kan fungera väldigt olika beroende på den kunskapssyn som skolan har, även om alla sätt kan vara bra och viktiga pedagogiska roller. Det kan också finnas skillnader mellan vad olika lärare och ämnen på en skola har för undervisningssyn och därför kan många olika traditionssyner krocka; individuella lärares syn på lärande påverkar vilken pedagogisk roll skolbiblioteket får (Limberg 2003, s. 45f).

5. Metod

Eftersom vi med vår undersökning vill kartlägga de attityder och uppfattningar som skolpersonalen i Lunds kommun har till skolbiblioteket som plats har vi valt att använda oss av kvantitativa enkäter. En kvalitativ metod som till exempel intervjuer hade kunnat ge ett större djup och gett oss mer kunskap i hur några få utvalda inom skolans värld resonerar. Då vi snarare är intresserade av bredden på de attityder som kan finnas inom skolvärlden och vilka åsikter som är vanligast inom respektive yrkesgrupp föll vårt val på enkäter. Jan Trost, författare till *Enkätboken* (2012, s. 23) menar att om frågeställningarna syftar till frågor som ”hur ofta, hur många eller hur vanligt” är det en kvantitativ studie som ska göras. Även Annika Eliasson hävdar i *Kvantitativ metod från början* (2006) att en kvantitativ metod är lämplig för att göra generaliseringar utifrån en grupp människor. Genom enkäterna kan vi ”uppskatta hur utbredda olika tydligt beskrivna förhållanden och attityder är inom den undersökta gruppen” (2006, s. 30). Dessa formuleringar motiverar vårt metodval. Ytterligare ett skäl till vårt metodval är att det inte hade funnits tillräckligt med tid att intervjuar alla de grupper som vi är intresserade av att undersöka. Med enkäterna kan vi nå en större generaliserbarhet över vilka attityder som finns i Lunds kommun än vad intervjuer hade kunnat ge oss. Då undersökningen kompletteras med resultaten från den enkätundersökning av skolbiblioteksverksamheten som Lunds kommun genomförde under 2012 anser vi det väsentligt att även vi frågar alla högstadieskolor så att vi har samma bakgrund att jämföra med. SBC:s enkätundersökning utgör sekundärdata, det vill säga data som blir användbart i vår undersökning trots att den har samlats in för att undersöka ett något annorlunda sammanhang (Eliasson 2006, s. 53).

5.1 Utmaningar med enkätundersökningar

Ett eventuellt problem som enkätundersökningar för med sig är att de varken ger möjlighet till särskilt komplicerade frågor eller till oplanerade följdfrågor som hade kunnat innebära fördjupning (Ejlertsson 2005, s. 12f). Våra enkäter är utformade så att de flesta frågorna har svarsalternativ och vi vill utifrån dessa alternativ kunna dra generella slutsatser över skolpersonalens attityder. Vi kan inte heller förklara eventuella missuppfattningar av våra frågor, men Ejlertsson menar att ju mer genomarbetade frågor desto mer motverkas sådana missuppfattningar. En annan risk med enkätundersökningar är enligt Ejlertsson att deltagare svarar vad de tror är socialt önskvärt snarare än vad de faktiskt tycker (2005, s. 70); den institutions normer varifrån undersökningen utgår (här skolan) kan påverka deltagares svar. Dessa svårigheter bidrar till att vi med en enkätundersökning riskerar mycket låg svarsfrekvens. Då våra enkäter skickats ut som webbenkäter medför även detta vissa risker. Hultåker (i Trost 2012, s. 143) menar att svarsfrekvensen ofta blir lägre än vid postala enkäter eftersom det finns risk att enkäterna till exempel hamnar i

skräpposten, att de glöms bort i den stora skörden av mail som anländer till inkorgen varje dag eller på grund av felaktiga e-postadresser. Hultåker (2012, s. 141) menar också att det är än viktigare att begränsa antalet frågor i en webbenkät än i en postal enkät vilket vi har gjort med 7 respektive 9 frågor. Utformningen återkommer vi till längre fram i uppsatsen.

5.2 Etiska överväganden

Bland annat Ejlertsson (2005, s. 29f) poängterar att etiska överväganden är särskilt viktiga vid en enkätundersökning. Det är viktigt att deltagare förstår syftet med undersökningen, att de samtycker till att delta och att deras svar inte går att spåra till en enskild individ eller en enskild skola. Därför betonar vi i kontaktmailet och även de mail som medföljer enkäten att svaren kommer att behandlas helt konfidentiellt. I en kvantitativ studie är deltagarna inte intressanta i sig själva utan enbart som representanter för de grupper som undersöks (Eliasson 2006, s. 42). Vi har valt att fråga våra grupper vilka skolor de arbetar på för att undersöka hur skolbiblioteket uppfattas på skolorna och för att kunna ge en bild av skolornas arbetsplats- eller skolbibliotekskultur – går det att se olika uppfattningar från skola till skola, eller finns det olika uppfattningar inom en och samma skola? Vi kommer däremot inte att nämna eller referera till specifika skolor med namn. Det är även viktigt att ta hänsyn till de etiska överväganden som uppkommer i samband med att vi använder elevernas svar från Lunds kommuns enkät av skolbiblioteksverksamheten, särskilt då deras svar används i ett helt annat sammanhang och syfte än vad de har blivit informerade om. Dock har vi fått tillåtelse av SBC att ta del av resultaten och de resultat vi har fått tillgång till går inte heller att koppla till några specifika individer.

5.3 Urval

Urvalet av vår population föll sig naturligt efter den avgränsning vi har gjort till Lunds kommun. Vi har således gjort ett subjektivt urval, där vi själva har valt vilka som ingår i undersökningsurvalet (Eliasson 2006, s. 50), och har valt fyra olika grupper inom skolvärlden. Grupperna är lärare, icke-undervisande personal, rektorer och skolbibliotekarier. Att vi valde studievägledare, skolsköterskor, skolpsykologer och kuratorer att representera den icke-undervisande personalen beror på att de alla träffar eleverna i kontexter av hälsa, välbefinnande, trivsel och framtidsutsikter, det vill säga de aspekter vi undersöker om skolbiblioteket som plats kan ha någon påverkan på. Andra icke-undervisande yrkesgrupper på skolan såsom vaktmästare, lokalvårdare och matbespisning har inte kontakt med eleverna i den utsträckningen och var därför inte aktuella.

Skolbibliotekarier undersöks som en separat grupp då vi tror att skolbibliotekarier har en annan uppfattning av skolbibliotekets betydelse än annan skolpersonal eftersom de spenderar hela sin arbetstid i skolbiblioteket. Om det dessutom går att se en tydlig skillnad mellan skolbibliotekarier och övrig skolpersonal i deras uppfattning av bibliotekets betydelse kan det tyda på att skolbibliotekarien är en del av bibliotekstraditionen snarare än skoltraditionen. Gällande lärarna har vi valt att endast fråga de lärare som är klasslärare eller mentorer för årskurs nio, dels för att gruppen annars hade blivit väldigt stor, dels för att det också är elever i årskurs nio som svarat

på Lunds kommuns skolbiblioteksenkät från 2012. Vårt urval kommer inte att vara representativt för hela Sverige men kan ge en bild av vilka attityder som finns i Lunds kommun, då alla grundskolor med ett högstadium ingår i vår undersökning. Vår urvalsram kan ha sina brister då vi använt oss av personalförteckningarna från skolornas webbplatser i första hand och kontaktat de skolor där denna information inte var officiell. Det finns därmed en risk för att vi kan ha missat någon skola som precis startat eller ny personal som inte registrerats på webbsidan ännu (Troost 2012, s. 26).

Enkätformuläret har skickats ut till 13 kommunala skolor och 7 friskolor i Lunds kommun. Totalt skickades enkäten till 100 lärare, 61 icke-undervisande, 22 rektorer och 16 skolbibliotekarier. Av dessa arbetade 71 av lärarna och 15 av rektorerna på kommunala skolor och resterande lärare samt rektorer på friskolor¹. Skolbibliotekarieenkäten har endast skickats till en skolbibliotekarie som arbetar på en friskola. Det var även den enda friskola där vi hittade information på skolans webbplats att skolan hade en anställd skolbibliotekarie samt kontaktinformation till skolbibliotekarien. Att vi hade svårt att finna någon information om eventuella skolbibliotek eller skolbibliotekarier på friskolornas webbplatser till skillnad från de kommunala grundskolornas webbplatser kan eventuellt säga något om hur attityden till skolbiblioteket skiljer sig mellan kommunala skolor och friskolor, vilket kommer att diskuteras längre fram i uppsatsen. Vi hade även svårigheter med att hitta information om icke-undervisande personal på friskolornas webbplatser. Enkäten till den icke-undervisande personalen skickades därmed till 48 personer som arbetar på kommunala skolor och 13 personer som arbetar på friskolor. Två studievägledare jobbar på både en kommunal skola och en friskola.

5.4 Enkätens utformning och genomförande

Undersökningen består av fyra olika enkäter till de fyra undersökningsgrupperna. Enkätformulären återfinns i bilaga 9.1-9.4. Den icke-undervisande personalen och rektorerna fick svara på sju frågor vardera medan enkäterna till lärare och skolbibliotekarierna innehöll nio frågor. Frågorna har för att underlätta resultatgenomgången och analysen delats in i bakgrundsfrågor, kontextuella frågor samt centrala frågor som direkt rör våra frågeställningar. Många frågor är gemensamma, för att på så sätt kunna jämföra personalens svar, men grupperna har även några yrkesspecifika frågor. För lärare fokuserar många av frågorna på vilken kännedom de har om skolbiblioteket och dess resurser. Vi har även frågat vilka ämnen lärarna undervisar i för att på så sätt se om deras uppfattning av skolbiblioteket har något att göra med det ämne de lär ut; alla lärare kanske inte känner att skolbiblioteket är avsett för dem eller deras ämne. Rektorernas och skolbibliotekariernas enkäter fokuserar mer på skolbiblioteksverksamheten på just deras skola – är skolbibliotekets resurser tillräckliga, kan skolbiblioteket eventuellt förbättras? Vad gäller skolbibliotekarierna har vi även valt att fokusera på hur det fysiska skolbiblioteket används i undervisningen och vad de tror om det fysiska

¹ Två kommunala skolor hade två rektorer vardera, där det inte var tydligt vilket område eller vilka årskurser är ansvariga för. Därför vi valt att skicka enkäten till båda rektorerna på dessa två skolor för att försäkra oss om att "rätt" rektor skulle svara på enkäten.

skolbibliotekets framtid. Dessa enskilda frågor är även anledningen till de olika antal frågor respondenterna får.

De flesta av frågorna är antingen av instämmande karaktär eller har färdiga svarsalternativ men vi har även valt att ha ett mindre antal öppna frågor. Trost (2007, s. 74) varnar för öppna frågor eftersom han menar att det är tidsödande att gå igenom svaren då de både kan vara långa och inte alltid helt lätta att tolka. Han menar också att svarsbortfallet på de här frågorna ofta blir mycket stort eftersom respondenterna av olika anledningar hoppar över de här frågorna (ibid s. 76). Vi tycker dock att dessa svar kan vara intressanta och användbara i diskussionen. Dessutom är vår population relativt liten vilket innebär att vi har ett begränsat antal svar att läsa och analysera. Alla frågor är obligatoriska för att på så sätt undvika internt bortfall, vilket tyvärr kan innebära att några respondenter väljer att inte svara på enkäten alls. För att undvika detta finns ett "vet ej"-alternativ på varje fråga och möjlighet att kommentera då vi anser att "vet ej" är bättre än inget svar alls.

Enkätundersökningen genomfördes med hjälp av webbenkätverktyget SurveyMonkey, som förutom att samla in data även sammanställer den åt oss. Två olika pilotenkäter skickades till lärare och icke-undervisande personal på en skola på en annan ort ett par veckor innan enkätundersökningen för att testa om enkätfrågorna var begripliga och om svaren skulle vara användbara. För att etablera en första kontakt med våra respondenter skickades ett kontaktmail ut i slutet av vecka sju, veckan innan sportlovet, med en kort presentation av oss och enkätens syfte. Kontaktmailet återfinns i bilaga 9.5. Enkäterna skickades ut måndag vecka nio via mail där respondenterna ombads besvara enkäten via en länk. Därefter följde en påminnelse i vecka tio och ytterligare två påminnelser vecka elva, för att få in så många svar som möjligt. Enkäten stängdes på måndag i vecka tolv.

5.5 Svarsfrekvens och bortfall

Enligt Ejlertsson (2005, s. 25) finns det två typer av bortfall som vi bör tänka på vid en enkätundersökning. Internt bortfall, att respondenter inte svarar på alla frågor, undviker vi genom att alla frågor är obligatoriska. Externt bortfall, det vill säga den andel personer som av någon anledning inte besvarar enkäten, är svårare att undvika. Trots att bortfallet innebär en lägre andel svar kan även det säga något om synen på skolbiblioteket – "En person som vägrar delta i en undersökning skiljer sig från övriga redan genom det faktum, att han vägrar delta" skriver Ejlertsson (2005, s. 25) angående externt bortfall. Enligt Trost (2012, s. 137) är det särskilt viktigt att göra en bortfallsanalys om vi får en låg svarsfrekvens. Eggeby och Söderberg (1999, s. 44f) skriver att det är viktigt att undersöka huruvida bortfallet är slumpmässigt eller systematiskt, särskilt då det senare kan innebära att materialet påverkas i en viss riktning. I vårt fall är det intressant att titta närmare på vilka som har svarat och vilka som inte har svarat, då det eventuellt kan säga något om den syn på skolbiblioteket som finns inom skolan.

Som framgår av tabell 1 varierar svarsfrekvensen tydligt mellan grupperna – till exempel svarade 28% av den icke-undervisande personal vi kontaktade men 56% av skolbibliotekarierna. Svarsfrekvensen skiljer sig även inom den icke-undervisande gruppen. Till viss del är det externa bortfallet säkerligen slumpmässigt men att

andelen skolbibliotekarier som har svarat på enkäten är större än andelen kuratorer, som var ungefär lika många till antalet, är inte förvånande då skolbibliotekarierna rimligtvis har större kännedom om skolbiblioteket eftersom de spenderar nästan hela sin arbetsdag där. Det är även viktigt att ta hänsyn till gruppstorlek och hur det påverkar svarsfrekvens samt svarsfördelning – skolbibliotekarierna är den minsta gruppen men har högst svarsfrekvens. En persons svar gör större skillnad i en liten grupp än i en större grupp så som till exempel lärarnas.

I samband med påminnelserna gavs våra respondenter möjligheten att meddela att de inte ville delta i enkätundersökningen. Totalt avregistrerade sig fem respondenter: tre lärare, en från den icke-undervisande gruppen och en rektor. Totalt blev populationen därför 194 respondenter.

Tabell 1. Svarsfrekvens

	Antal svar	Totalt	Svarsfrekvens
Lärare	41	97	42%
Icke-undervisande	17	60	28%
Rektorer	11	21	52%
Skolbibliotekarier	9	16	56%
Summa	78	194	40%

Av våra respondenter arbetar 29 lärare och åtta rektorer på kommunala skolor samt tolv lärare och tre rektorer på friskolor. Alla skolbibliotekarier förutom en arbetar på kommunala skolor. Till skillnad från övriga grupper arbetar flera av respondenterna i den icke-undervisande gruppen på flera skolor, där några jobbar på både en kommunal skola och en friskola eller både en grundskola och en gymnasieskola. Vi har fått svar från alla tillfrågade skolor även om antalet svarande från varje skola varierar. Det innebär att vi inte har fått svar från alla yrkesgrupper på alla skolor.

Resultaten kommer att presenteras närmare och analyseras i följande kapitel. Statistiken presenteras deskriptivt snarare än matematiskt då vår population är relativt liten. En liten population och relativt låg svarsfrekvens leder till en lägre representativitet men resultaten kan ändå ge en bild av de attityder som finns om skolbiblioteket som plats i Lunds kommun.

6. Resultat och analys

I följande kapitel redovisas och analyseras enkätundersökningens resultat. Kapitlet består av fem avsnitt där vi i de två inledande avsnitten presenterar mindre centrala frågor – bakgrundsfrågor (6.1) och kontextuella frågor (6.2). Därefter jämförs och analyseras de centrala frågor som är primära för undersökningen i avsnitten 6.3 *Skolpersonalens syn på skolbiblioteket* samt 6.4 *Det fysiska skolbibliotekets betydelse för eleverna*. De primära frågorna är även centrala i relation till våra tre frågeställningar:

- Vad tror skolans personal att det fysiska skolbiblioteket kan ha för betydelse för elevernas välbefinnande, trivsel, studier och framtidsutsikter?
- Vilka åsikter är vanligast bland lärare respektive icke-undervisande personal gällande skolbiblioteket som plats?
- Vilket förhållande går att urskilja mellan yrkesroll och synen på skolbibliotekets funktion för eleverna?

Slutligen sammanfattas hela kapitlet.

6.1 Skola, ämne och yrkestillhörighet

I enkätundersökningen har våra respondenter fått svara på ett antal bakgrundsfrågor som ska ge oss en bredare kontext inför analysarbetet. Alla grupper har fått svara vilken skola de arbetar på. Lärare har även fått svara på vilka ämnen de undervisar i och respondenterna i den icke-undervisande gruppen har fått uppge vad de har för yrke. Bakgrundsfrågorna är inte centrala frågor i avseende till våra tre frågeställningar men har ställts av främst två anledningar. Dels underlättar de resultatgenomgången och analysarbetet, dels kan faktorer så som vilken skola respondenterna arbetar på eventuellt påverka hur de svarar på de mer centrala frågorna. Eftersom de endast är kortare bakgrundsfrågor redovisas de inte i någon vidare bemärkelse utan presenteras nedan för att därpå diskuteras genomgående i relation till respondenternas övriga svar och kommentarer samt tidigare forskning i avsnitten som följer.

6.1.1 Påverkar yrkestillhörigheten svarsfrekvensen?

Den icke-undervisande gruppen har lägst svarsfrekvens av alla grupper med totalt 28%. En låg svarsfrekvens är inte enbart negativ, även om det leder till en sämre representativitet som gör det svårare att dra några slutsatser om gruppens syn på skolbiblioteket som plats och dess betydelse för eleverna. Den låga svarsfrekvensen kan istället eventuellt tyda på att den icke-undervisande skolpersonalen inte har någon bestämd uppfattning om dessa frågor och anser sig ha för lite kännedom om

skolbiblioteket för att delta i enkäten. Att det även är denna grupp som har skrivit minst antal kommentarer förstärker denna tes.

Svarsfrekvensen varierar även inom den icke-undervisande gruppen, där vissa yrkeskategorier är underrepresenterade. Gruppen inkluderar fyra yrkesgrupper: skolsköterskor, skolpsykologer, kuratorer och studievägledare. Endast en kurator av 18 kontaktade har svarat på enkäten och två skolpsykologer av tolv. Däremot har nio skolsköterskor av 19 tillfrågade svarat och fem studievägledare av totalt tolv. Varför en högre andel skolsköterskor och studievägledare har svarat på enkäten än kuratorer och skolpsykologer kan bero på att de sistnämnda oftast är på en skola en relativt kort tid, endast några timmar i veckan. Därför tycker de eventuellt att de har begränsad kunskap om skolbiblioteksverksamheten på skolan. Skolsköterskorna och studievägledarna har mer kontakt med eleverna då de träffar alla elever till skillnad från skolpsykologer och kuratorer som endast träffar de elever som är i behov av att prata med någon. På grund av större delaktighet i elevernas skoltid känner skolsköterskor och studievägledare möjligen sig mer beredda att svara. Den enda kuratorn som har svarat arbetar dessutom på tre friskolor – kuratorerna som arbetar på de kommunala grundskolorna är anställda socionomer på socialförvaltningen, men ingen av dessa har alltså svarat på enkäten.

Att svarsfrekvensen är lägre för den icke-undervisande gruppen kan kanske bero på att dessa yrkesgrupper har sämre kännedom om skolans bibliotek än de andra tillfrågade grupperna. Däremot tror vi att många av de respondenter som faktiskt har svarat på enkäten eventuellt har bättre kännedom om skolbiblioteket än de personer som helt har avstått från att svara. Den totala svarsfrekvensen påverkar våra slutsatser då en lägre svarsfrekvens ger en lägre representativitet, men vi tror alltså att svarsfrekvensen kan vara en indikation på vilken uppfattning skolpersonalen har om skolbiblioteket som plats. I nästa delavsnitt diskuteras detta vidare i relation till vilka ämnen lärarna undervisar i.

6.1.2 Påverkar skolämnet hur biblioteket används?

Inför enkätundersökningen undrade vi om skolämnet lärarna undervisar i påverkar hur mycket de använder skolbiblioteket samt vilken syn de har på biblioteket. Limberg (2003, s. 45f) menar till exempel att lärare som undervisar i olika ämnen kan ha olika undervisningssyn vilket även påverkar deras inställning till skolbiblioteket och hur de använder det.

Lärarnas svar på bakgrundsfrågan visar en bredd på undervisningsämne med bland annat språk, NO- och SO-ämnena, matte, bild samt idrott och hälsa. Majoriteten av de svarande är svensklärare, SO-lärare eller mattelärare och utgör en fjärdedel vardera. Många lärare undervisar även i fler än ett ämne. Intressant nog verkar lärarnas användning av skolbibliotekets resurser inte främst ha med deras skolämne att göra, utifrån vad vi kan tolka från våra resultat. Svensklärarnas svar visar en bredd av resurser som används med bland annat sökhjälp, skönlitteratur, databaser, bokprat och film. Att lärarna i svenska använde många resurser hade vi förväntat oss men även lärare inom andra ämnen verkar använda en stor del av skolbibliotekets resurser. Trots att en mattelärare har svarat "inte mycket inom matte" svarar andra mattelärare att de använder skolbiblioteket och två bildlärare svarar att de har kontakt med

skolbibliotekarien, får tips av skolbibliotekarien, lånar konstböcker och till och med använder själva skolbiblioteket som utställningslokal.

Vi trodde att vi skulle se ett tydligt samband mellan hur resurser används och ämne, till exempel att svensklärare skulle ha god kännedom om skolbiblioteket och kemilärare inte skulle ha det, men så verkar det alltså inte vara. Lärarna har bland annat tillfrågats om vilken kännedom de har om skolbibliotekets resurser och vilka resurser de använder i undervisningen; deras svar på dessa frågor redovisas utförligare i delavsnitt 6.2.2. Endast tre tillfrågade svarar att de inte använder skolbibliotekets resurser alls, och endast en "sällan". Ingen av lärarna svarar att de har dålig kännedom om skolbibliotekets resurser. En risk är att respondenterna har svarat vad de tror är socialt önskvärt, att skolans normer påverkar deras svar så som Ejlertsson (2005, s. 70) varnar för. Kanske vill respondenterna inte erkänna att de har dålig kännedom om skolbiblioteket och skolbibliotekets resurser. Resultaten kan å andra sidan åter igen indikera att många av de som har svarat på vår enkät är de som anser sig ha god uppfattning om skolbiblioteket och en god relation till skolbibliotekarien än visa hur det generellt ser ut i Lunds kommun.

6.1.3 Skolans kultur

I syftet med uppsatsen formulerade vi att det kunde vara intressant att undersöka om det går att se några skillnader i personalens attityd till skolbiblioteket beroende på om de arbetar på en friskola eller en kommunal skola. Så som vi tidigare har redovisat arbetar majoriteten av våra respondenter på kommunala skolor – fördelningen av personal mellan kommunala skolor respektive friskolor är därmed inte jämn, vilket är viktigt att ta hänsyn till vid jämförelser mellan skolorna. Flera av respondenterna i den icke-undervisande gruppen arbetar även på flera skolor. Detta tror vi är en faktor som påverkar såväl den icke-undervisande gruppens svar som svarsfrekvensen. Dessutom undrade vi om det går att se likheter mellan olika yrkesgrupper inom samma skola vilket skulle kunna ge en bild av skolkulturen på den skolan. Skolkulturen påverkar den roll skolbiblioteket och skolbibliotekarien får, hur samarbetet mellan lärare och skolbibliotekarie ser ut samt hur både lärare och elever använder skolbiblioteket (Folkesson i Alexandersson & Limberg 2007, s. 75).

Däremot är det svårt att dra några entydiga slutsatser från våra resultat gällande likheter mellan personal inom samma skola, bland annat då låg svarsfrekvens för med sig att vi inte har svar från alla tillfrågade yrkesgrupper på alla skolor. Skolkulturen består även av ett stort antal faktorer så som skolledningens hållning, lärare, elever, klassrum och andra lokaler på skolan, undervisningsmetoder och läromedel (Alexandersson & Limberg 2007, s. 9f). Sådana faktorer är svåra att undersöka enbart genom en kort enkätundersökning som fokuserar på skolbiblioteket som plats. Mycket av skolkulturen, synen på kunskap och lärande samt de värderingar som finns är kanske ofta outtalade och det är inte säkert att personalen eller skolledningen är medveten om denna eller hur det påverkar skolbiblioteket. De likheter eller skillnader som kan identifieras inom olika yrkesgrupper eller mellan kommunala skolor och friskolor kommer att diskuteras i relation till de frågor som presenteras i följande avsnitt, men det är åter igen viktigt att betona att majoriteten av våra respondenter arbetar på kommunala skolor och att våra informantgrupper inte är lika stora.

6.2 Verksamheten och framtiden

I samtliga enkäter finns sekundära frågor som är nödvändiga för våra centrala frågeställningar och för analysen. Frågorna behandlar andra aspekter än det fysiska skolbiblioteket men ger en kontextuell överblick över våra respondenter och den inblick i samt uppfattning de har om skolbiblioteket som plats. Dessa frågor redovisas och analyseras i följande delavsnitt.

6.2.1 Skolans biblioteksverksamhet

De icke-undervisande, lärarna och rektorerna har alla fått frågan *Hur ser skolbiblioteksverksamheten ut på just din skola?* Frågan ställdes för att kunna urskilja om skolbiblioteksverksamheten på respondenternas egna specifika skola kan påverka deras allmänna syn på skolbiblioteket. Svartalternativen framgår av frågeformulären i bilagorna 9.1-9.3.

83% av lärarna som medverkar i enkäten har svarat att skolan har ett skolbibliotek med en egen lokal och en anställd skolbibliotekarie. 77% av den icke-undervisande personalen svarar att skolan har ett eget skolbibliotek och 71% att de har en anställd skolbibliotekarie. Av rektorerna som har svarat uppger alla utom en att de både har ett skolbibliotek med egen lokal på skolan och en anställd skolbibliotekarie. Den enda rektor som svarat att skolan inte har ett skolbibliotek med egen lokal har i en kommentar nämnt att skolbiblioteket är integrerat med folkbiblioteket. Det visar sig att en del av de lärare och icke-undervisande som svarat nej på denna fråga kommer från samma skola, vilket innebär att de trots allt har tillgång till ett skolbibliotek med en anställd skolbibliotekarie i anslutning till skolan. Skolan uppfyller alltså skollagen men de nekande svaren visar vilken tveksamhet definitionen i skollagen kan ge upphov till. De övriga lärarna som svarat att de inte har ett skolbibliotek med egen lokal på skolan representerar olika friskolor.

Svartalternativet "en mindre boksamling" fanns med i enkäten som ett alternativ till de som inte hade ett eget skolbibliotek. Cirka en tredjedel av såväl lärare, icke-undervisande och rektorer har svarat "en mindre boksamling". Dock visar de något höga siffrorna och några kommentarer att alla inte förstod detta svartalternativ som ett alternativ till ett bibliotek utan tolkade det som boksamlingens storlek. Detta synliggörs tydligast hos de icke-undervisande där fyra av de sex som svarat detta även har fyllt i att de har ett eget skolbibliotek och en anställd skolbibliotekarie. En respondent som inte svarat "en mindre boksamling" har dessutom kommenterat med "vet inget om storleken på boksamlingen". Två personer har även svarat "vet ej" vilket kan tolkas som att de inte är så bekanta med skolbiblioteket.

Ett annat svartalternativ till frågan om vilken skolbiblioteksverksamhet respektive skola hade var "ett digitalt bibliotek". Var femte lärare och var fjärde icke-undervisande som har besvarat enkäten har svarat detta alternativ. Ett fåtal av dessa respondenter arbetar på samma skola men då alla skolor inte är representerade i till exempel lärargruppen är det svårt att dra några slutsatser. Däremot ser vi att några av lärarnas svar skiljer sig åt inom samma skola där några lärare har svarat att skolan inte har ett digitalt skolbibliotek och andra lärare har svarat att skolan har ett digitalt skolbibliotek. Detta kan eventuellt tyda på att lärarna kanske inte har så god kännedom om alla resurser som skolbiblioteket tillhandahåller.

Måhända kan det låga antalet svarande på denna aspekt även bero på att det kanske inte är helt tydligt vad vi menar med "ett digitalt bibliotek", det vill säga de digitala resurser skolbiblioteket tillhandahåller. Med en tydligare förklaring eller ett annat ordval, till exempel e-resurser/databaser, hade svarsfrekvensen eventuellt blivit högre. Lärarnas 20% kan jämföras med de 60% som svarar att de har en bild av skolbiblioteket som ett digitalt rum med e-böcker, e-tidskrifter och databaser (se vidare i avsnitt 6.3.1). En liknande skillnad är det hos de icke-undervisande där en femtedel på denna fråga kan jämföras med drygt hälften i 6.3.1. Gällande rektorerna har hälften valt det digitala alternativet på båda frågorna och därför är det inte anmärkningsvärt att jämföra. Däremot är det en förhållandevis låg svarsfrekvens med tanke på alla de röster som menar att de satsar på ett digitalt bibliotek istället för ett fysiskt rum eftersom det känns omodernt (Lovén & Lindstedt 2012) samt Widell och Östlings SKL-rapport om det obegränsade rummet (2012).

Ett problem som vi har kunnat urskilja ur denna fråga är att många av svaren kan ses som godtyckliga då definitionen av skolbibliotek är otydlig och verkar variera hos många av våra respondenter. Till exempel är det uppenbart att alla lärare inte har samma uppfattning om vad ett skolbibliotek faktiskt är – en lärare från en friskola har kommenterat, gällande skolbiblioteksverksamheten på skolan: "Boksamlingen är uppdelad på flera ställen på skolan utifrån ämne. So-böcker finns i so-salen, sv-böcker finns i sv-salen". Att många lärare verkar vara osäkra på vad ett skolbibliotek verkligen är blir än tydligare när de tillfrågas hur de uppfattar att eleverna använder skolbiblioteket, där samma lärare svarar "som studieplats" med kommentaren: "Biblioteket är uppdelat på skolan så att böckerna finns i olika klassrum. Det är därför naturligt att eleverna studerar där."

Svar som dessa förstärker bakgrunden till vårt forskningsproblem, att det finns olika uppfattningar om av vad ett skolbibliotek egentligen är. Läraren som gett kommentarer som detta fokuserar på det fysiska materialet snarare än lokalen och andra pedagogiska resurser som exempelvis skolbibliotekarien. Både tidigare forskning och vårt eget empiriska material tyder alltså på att en vanlig bild av skolbiblioteket är främst som ett fysiskt rum. Gällande vilken bild skolpersonalen har av skolbiblioteket är det intressant att diskutera huruvida den kan sägas präglas av en skoltradition eller en bibliotekstradition, där skoltraditionen framhäver skolbiblioteket som pedagogisk resurs och bibliotekstraditionen framhäver andra funktioner skolbiblioteket kan ha, till exempel sociala funktioner och som en mötesplats.

6.2.2 Kännedom och användning av resurser

Lärarna har fått svara på vilken kännedom de har om de olika resurser skolbiblioteket tillhandahåller samt vilka av dessa resurser de använder i undervisningen. Samtidigt fick skolbibliotekarierna svara på frågan *Hur används skolbiblioteket i undervisningen?* för att en jämförelse yrkesgrupperna emellan skulle kunna vara möjlig (se bilaga 9.1 och 9.4 för fullständiga svarsalternativ). Lärarnas svar presenteras i tabell 2 som visar att nästan två tredjedelar av dem tycker sig ha god kännedom om biblioteket.

Tabell 2. Vilken kännedom anser sig lärarna ha om skolbibliotekets resurser?

	Antal lärare	Andel lärare
Mycket god	9	22%
God	25	61%
Inte så god	7	17%
Dålig	0	0%

En stor majoritet av lärarna svarar därmed att de har god kännedom om skolbibliotekets resurser och ingen av de tillfrågade svarar att de har dålig kännedom. Detta kan tolkas positivt gällande deras bild av skolbiblioteket. De uteblivande svaren under ”dålig kännedom” kan eventuellt bero på att de inte vill erkänna det i vår enkät, det vill säga åter igen finns det en risk att de svarar vad de tror att vi vill höra och vad de tror är socialt önskvärt (Ejlertsson 2005, s. 70). Ett annat skäl kan vara att många av de lärare som faktiskt har valt att svara på enkäten också hör till de lärare som har bättre kännedom om skolbiblioteket, skolbibliotekarien och skolbibliotekets resurser. En del av de lärare som inte har besvarat enkäten tycker kanske att deras kunskap om skolbiblioteket är otillräcklig. Att så få lärare identifierar att skolan har tillgång till ett digitalt skolbibliotek (se 6.2.1) kan indikera att de har sämre kännedom om skolbibliotekets resurser än vad de tror eller är medvetna om. Detta kan kopplas till tidigare forskning som visar att uppfattningen av skolbiblioteket som ett fysiskt rum med böcker fortfarande lever kvar. Bland annat Rafste (2001) uppmärksammar att många lärare har bristande kunskap om skolbibliotekets plats och funktion i skolan

Angående vilka av skolbibliotekets resurser lärarna använder lyfter många lärare fram flera olika resurser: böcker i form av såväl skönlitteratur som faktaböcker, filmer, artiklar, databaser, boktips och bokprat samt informationssökning. Många nämner även skolbibliotekariens kompetens och samarbetet och kontakten med skolbibliotekarien som en resurs. En lärare betonar hur viktig skolbibliotekarien är som ”samtalspartner och bollplank”. Vissa lärare svarar att de drar stor nytta av skolbibliotekarien när det gäller tips på böcker och artiklar samt andra plattformar för informationssökning. Andra använder biblioteket enbart för att låna böcker och ett fåtal svarar att de inte använder det alls. Överlag indikerar lärarnas svar att flera av dem verkar ha god kännedom om vilka resurser skolbiblioteket erbjuder. Som tidigare har nämnts verkar lärarnas användning av skolbibliotekets resurser inte främst ha med deras skolämne att göra, vilket tyder på att de lärare som har svarat på enkäten, oavsett skolämne, verkar ha god uppfattning om skolbiblioteket och skolbibliotekarien.

I tabell 3 presenteras de åsikter skolbibliotekarierna har om lärarnas användning av skolbiblioteket. Drygt hälften av skolbibliotekarierna har svarat att endast ett fåtal skolämnena på högstadiet använder skolbiblioteket. Lika många har svarat att de endast samarbetar sporadiskt med lärarna. En tredjedel har svarat att många skolämnena på högstadiet använder biblioteket och lika många att de samarbetar nära med lärarna. Ur dessa svar synliggörs tydliga samband – samma bibliotekarierna som svarat att många skolämnena använder biblioteket har också nära samarbete med lärarna. Att ingen skolbibliotekarie svarar att ”inga skolämnena på högstadiet använder biblioteket” är positivt, även om en bibliotekarie svarar att hen nästan inte samarbetar alls med lärarna. Angående hur samarbetet mellan skolbibliotekarien och lärarna ser

ut har en bibliotekarie kommenterat: “Vissa lärare samarbetar gärna, andra vill köra sitt eget race”; hur samarbetet ser ut verkar till stor del vara upp till läraren. Då frågorna inte är identiska till lärarna och skolbibliotekarierna är det svårt att dra någon direkt slutsats. Dock tyder skolbibliotekariernas svar på att lärarnas goda kännedom om skolbibliotekets resurser inte visar sig helt tydligt gällande samarbetet med skolbibliotekarien.

Tabell 3. Hur används skolbiblioteket i undervisningen enligt skolbibliotekarien? Flera svar möjliga

	Andel svar
Av många ämnen i högstadiet	33%
Av endast ett fåtal ämnen på högstadiet	56%
Av inga ämnen på högstadiet	0%
Jag samarbetar nära med lärarna	33%
Jag samarbetar sporadiskt med lärarna	56%
Jag samarbetar nästan inte alls med lärarna	11%

När det gäller just dessa två yrkesgrupper är det särskilt intressant och relevant att diskutera huruvida de påverkas och präglas av en skoltradition eller bibliotekstradition. Bland annat Rafste (2001) hävdar att många skolbibliotekarier arbetar innanför en struktur som har sina rötter i folkbiblioteket. Därmed pendlar skolbiblioteket både mellan den frihet som karaktäriserar bibliotekstraditionen och folkbiblioteket och den styrning som karaktäriserar skoltraditionen och skolan, eftersom skolbiblioteket trots allt är en del av skolans sammanhang och mål. Frågan om lärare och skolbibliotekarier har olika syn på vad skolbiblioteket bör vara får inte ett helt tydligt svar här men kommer att diskuteras där det är relevant i följande avsnitt, särskilt i relation till de centrala frågorna, och i diskussionen.

6.2.3 Är skolbibliotekets resurser tillräckliga?

Till rektorerna och skolbibliotekarierna ställdes även frågor huruvida de anser att skolbibliotekets resurser är tillräckliga och om de behöver förbättras. Det är intressant att jämföra rektorernas och skolbibliotekariernas svar, särskilt om de arbetar på samma skola för att se om de har samma åsikter om vad som karaktäriserar ett bra skolbibliotek. På så vis kan vi eventuellt urskilja rektorernas attityder till skolbiblioteket, vilka är intressanta att undersöka då de kan påverka vilken uppfattning övrig skolpersonal har om skolbiblioteket.

Tabell 4. Är skolbibliotekets resurser tillräckliga?

	Antal rektorer	Andel rektorer	Antal skolbibliotekarier	Andel skolbibliotekarier
Ja	8	73%	2	22%
Nej	3	27%	6	67%
Vet ej	0	0%	1	11%

Rektorernas och skolbibliotekariernas svar på frågan huruvida skolbibliotekets resurser är tillräckliga redovisas i tabell 4. Det framgår tydligt att rektorernas och bibliotekariernas uppfattning skiljer sig kraftigt åt. Åtta rektorer svarade att

skolbibliotekets resurser är tillräckliga medan tre svarade nej. Ingen rektor och endast en skolbibliotekarie svarade vet ej. Det kan å andra sidan vara så att det ingår i respektive yrkesroll att man inte får framstå som ovetande, särskilt inte gällande skolbiblioteket. Rektorernas svar blir uppseendeväckande vid jämförelse av skolbibliotekariernas svar där siffrorna är nästan helt omvända med sex stycken som svarar nej och endast två som svarar ja. Vid en jämförelse visar det sig att på de flesta skolor där både skolbibliotekarier och rektorer är representerade är dessa oense om resursernas tillräcklighet.

I de kommentarer skolbibliotekarierna har skrivit berördes mer timmar eller heltidstjänst i huvudsak. Kommentaren "8 timmar räcker inte till att ta del i det pedagogiska och djupare lässtimulerande" kommer från en bibliotekarie på en friskola. Det kan återigen tyda på att det kan finnas en skillnad mellan vilken plats skolbiblioteket får ta på friskolor respektive kommunala skolor. Rektorn för samma skola har svarat att skolbibliotekets resurser är tillräckliga med kommentaren "Det kan väl alltid bli bättre men vi har så många böcker som får plats i vårt bibliotek och det uppdateras med nya titlar varje år". I frågan om hur biblioteket kan förbättras svarar samma rektor "Större, även om ingen i personalen sagt att de tycker det är för litet". På denna skola verkar alltså skolledaren och skolbibliotekarien inte ha riktigt samma syn på vad resurser kan vara. Andra rektorer som arbetar på friskolor hör dock till de som svarat "nej" på frågan om skolbibliotekets resurser är tillräckliga och en av dem har bland annat kommenterat "Mer tid för skolbibliotekarien och mer pengar till inköp" som något som vore önskvärt. En annan skolbibliotekarie menar att bibliotekslokalen "är för liten för att det ska bli en adekvat mötesplats eller studieplats." I denna kommentar uppmärksammas en eventuell anledning till att många respondenter inte anser att biblioteket är en neutral mötesplats – platsen eller utrymmet kanske inte finns. Att en skolbibliotekarie belyser denna aspekt visar också hur viktigt skolbiblioteket som plats, dess storlek och utformning kan vara som mötesplats och studieplats.

Alla elva rektorer har gett konkreta förslag på hur skolbiblioteksverksamheten eventuellt kan bli bättre i frågan om hur skolbiblioteket kan förbättras. Exempel på förslag är utökad bemanning, en utveckling av det digitala biblioteket och elevernas informationskompetens, att fler av eleverna och pedagogerna utnyttjar skolbiblioteket samt bättre öppettider, vilket även eleverna själva föreslår i skolbiblioteksenkäten för Lunds kommun (SBC 2012). Skolbibliotekariernas kommentarer är liknande och fokuserar på större budget, mer personal, heltidstjänst och bättre/mer kommunikation med lärare, vilket kan säga något om lärarnas syn på skolbiblioteket. Några av deras kommentarer belyser just skolbiblioteket som plats: "Jag hade gärna sett att biblioteket hade mer utrymme för läs/studieplatser. Skolledningen kan uppmärksamma biblioteket som en pedagogisk resurs mer." I denna kommentar noteras också att skolledningen har en stor roll i att biblioteket blir och fungerar som en pedagogisk resurs, vilket även har uppmärksammats i tidigare skolbiblioteksforskning (Limberg 2003). En annan kommentar lyder: "Bygga om lokalerna så att de var mer anpassade för skolverksamhet. Nya möbler så att det blir mer flexibelt". Liknande önskemål figurerade även bland eleverna i skolbiblioteksenkäten för Lunds kommun (SBC 2012). En skolbibliotekarie uppmärksammar att eleverna i högstadiet sällan är i skolbiblioteket, varken för att låna böcker eller söka information vilket delvis kan bero på att de har egna bärbara

datorer, så kallad 1-till-1. Om eleverna i högstadiet skulle uppmuntras till läsning skulle även skolbiblioteket förbättras och utnyttjas mer, menar skolbibliotekarien. Ytterligare en skolbibliotekarie betonar att skolbiblioteksverksamheten ständigt måste förändras eftersom skolan gör det, särskilt med satsningen på 1-till-1 och den digitala utvecklingen.

6.2.4 Framtiden för skolbiblioteket som plats

Till skolbibliotekarierna ställdes avslutningsvis en öppen fråga gällande det fysiska skolbibliotekets framtid. Frågan svarar inte på någon av uppsatsens frågeställningar men syftar till vårt forskningsproblem och vår bakgrund gällande debatten om hur skolbiblioteket som plats hotas av att skolbiblioteket blir allt mer digitaliserat, en utveckling som Widell och Östling (2012) menar behövs för att undvika de bristsituationer som uppstår om det bara satsas på det fysiska skolbiblioteket. Frågan ställdes endast till skolbibliotekarierna eftersom vi anser att de har mest kunskap om skolbiblioteket och dess utvecklingsmöjligheter. Vi tycker även att det är intressant att höra just deras åsikter om det fysiska skolbibliotekets framtid – många av de röster som har fått ta plats bland annat i media tiden efter den nya skollagen infördes är till exempel rektorer som tycker att det fysiska biblioteksrummet är omodernt.

Flera skolbibliotekarier tar upp aspekter av skolbiblioteket som vi har diskuterat i litteraturgenomgången. Två av dem har enbart svarat att det fysiska skolbiblioteket kommer att finnas kvar. Ytterligare två har svarat att det fysiska skolbiblioteket kommer att utökas med allt fler digitala resurser och tjänster men trots allt kommer att vara en lika självklar del av skolbiblioteket även i framtiden. Angående digitala resurser och det digitala skolbiblioteket kommenterar en bibliotekarie att hen inte tror att digitala möjligheter i skolvärlden står i motsats till fysiska böcker och läromedel. Antell och Engel (2007) noterade till exempel i sin undersökning att studenter ibland föredrog fysiska resurser framför digitala resurser. Denna kommentar är även intressant att jämföra med Widell och Östlings argument i *Det obegränsade rummet* (2012).

En skolbibliotekarie förklarar varför hen tycker att det fysiska skolbiblioteket är betydelsefullt för eleverna: “Jag tycker det fysiska skolbiblioteket är en viktig resurs på en grundskola, att det finns en plats med en utbildad vuxen dit man kan gå för att få hjälp med både skolämnen och fritidsläsning.” Skolbibliotekarien tar genom kommentaren upp både fritidsrelaterat och undervisningsrelaterat användande av biblioteket och lyfter därmed fram att skolbiblioteket som plats har andra viktiga värden utöver att fungera som en pedagogisk resurs eller som ett rum med en samling fysiska resurser. Det gör även ytterligare en annan skolbibliotekarie som har kommenterat: “Biblioteken är en okommersiell mötesplats som BEHÖVS”. En annan skolbibliotekarie fokuserar på skolbibliotekets undervisningsrelaterade funktioner och skriver: “När läsningen minskar har skolbiblioteket en viktig roll som pedagogisk och lässtimulerande resurs.” Den sista kommentaren rör skolledningens och rektorernas inflytande över skolbiblioteksverksamheten:

När väl skolledningarna får upp ögonen för hur ett skolbibliotek kan fungera som en tillgång för elever och pedagoger kommer de att satsa. Den nya lagen bidrar också till att höja frågan och sätta blåslampa på de skolor som saknar eget bibliotek.

Skolbibliotekarie på kommunal skola

Skolledningen måste alltså inse skolbibliotekets betydelse och möjligheter för att det ska kunna bli betydelsefullt för eleverna.

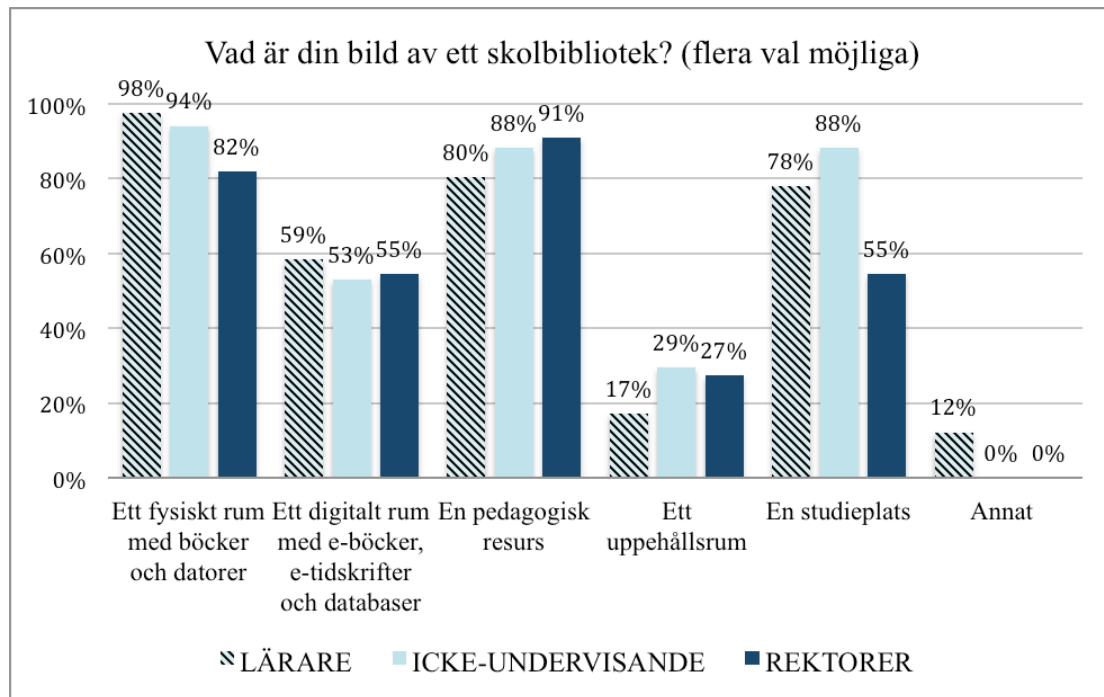
6.3 Skolpersonalens syn på skolbiblioteket

Två av enkätfrågorna rör direkt vår frågeställning *Vilka åsikter är vanligast bland lärare respektive icke-undervisande personal gällande skolbiblioteket som plats, nämligen Vad är din bild av ett skolbibliotek (6.3.1) samt Jag anser att ett skolbibliotek i första hand ska vara (6.3.2)*. Båda frågorna ställde vi till rektorer, lärare och icke-undervisande personal, den första för att få en överblick över vilka uppfattningar som finns om skolbiblioteket. Centralt i den andra frågan är vilken funktion som våra respondenter tycker är skolbibliotekets viktigaste: biblioteket som en digital informationsresurs, ett fysiskt rum med böcker, en neutral mötesplats i skolan eller som en pedagogisk resurs. Den senare frågan har vi även ställt till skolbibliotekarier då vi är intresserade av att se vilken funktion även de tycker är viktigast för att kunna jämföra svaren från all skolpersonal. Båda frågorna är särskilt relevanta för just rektorerna då de direkt beslutar om skolan och skolbiblioteket. Tidigare forskning har visat att rektorn och skolledningen kan påverka vilka uppfattningar övrig skolpersonal har om skolbiblioteket, och då särskilt vilka uppfattningar som finns om skolbibliotekets betydelse i undervisningen (Rafste 2001, s. 262).

6.3.1 Vad är ett skolbibliotek?

Diagram 1 ger en bild över rektorernas, lärarnas och den icke-undervisande gruppens svar på vilken bild de har av ett skolbibliotek. I diagrammet framgår det att rektorernas svar skiljer sig något från övriga grupper gällande vissa aspekter. Skolpersonalen verkar lägga större fokus på det fysiska skolbiblioteket – majoriteten av lärarna och den icke-undervisande personalen som har svarat på enkäten svarar att deras bild av skolbiblioteket är ett fysiskt rum med böcker och datorer, 98% av lärarna och 94% av de icke-undervisande. Alla rektorer utom en (91%) svarar att skolbiblioteket är en pedagogisk resurs. En stor andel av rektorerna har trots allt svarat att deras bild av skolbiblioteket är ett fysiskt rum men deras svar kan tyda på att de lägger större vikt på skolbiblioteket som en pedagogisk resurs än övrig personal som har svarat på den här frågan. Denna bild stämmer även överens med rektorernas svar i frågan gällande skolbibliotekets främsta funktion som presenteras utförligare i delavsnitt 6.3.2. Där svarar alla elva rektorer att skolbiblioteket i första hand ska vara en pedagogisk resurs. Rektorerna är även den grupp där minst antal respondenter svarar att ett skolbibliotek är en studieplats, drygt hälften har svarat så att jämföra med över 80% av både lärarna och den icke-undervisande gruppen.

Diagram 1. Skolpersonalens uppfattning om vad ett skolbibliotek är.

Av diagram 1 framgår att en större andel av skolpersonalen framhåller skolbiblioteket som ett fysiskt rum än som ett digitalt rum. Endast hälften av de respondenter som har fått den här frågan svarar att deras bild av skolbiblioteket är som ett digitalt rum eller som ett digitalt bibliotek. Att en så stor del av skolpersonalen har en bild av skolbiblioteket som ett fysiskt rum stämmer väl med vad tidigare forskning har visat (Alexandersson & Limberg 2007, s. 104) och den traditionella bild som finns av skolbiblioteket. Vid en jämförelse med respondenternas svar från 6.2.1 tenderar de friskolor som inte har ett eget skolbibliotek att endast ha en bild av skolbiblioteket som ett fysiskt rum med böcker och datorer och som en studieplats medan representanterna för den kommunala skolan utöver det även har en bild av skolbiblioteket som ett digitalt rum med e-böcker, e-tidskrifter och databaser och en pedagogisk resurs. Friskolornas bild av skolbiblioteket kan tolkas som en något förlegad bild av skolbiblioteket, där biblioteket inte erbjuder andra resurser än böcker eller där biblioteket inte har någon större betydelse än som bokförvaring. Detta går i linje med intervjuerna av rektorer och lärare på friskolor som talar om fysiska bibliotek som omoderna i P1-morgon (P1 2 januari 2013) och Sydsvenskan (Lovén & Lindstedt 2012). Även Anderssons (2012) slutsatser om att många ser negativt på det fysiska biblioteket eftersom de anser den vara en kvarleva från en svunnen tid är ett resonemang som kan tolkas in i detta resultat. Det kan därför finnas ett samband mellan vilken bild av skolbiblioteket personen har och vilken skola den jobbar på, särskilt om skolan saknar skolbibliotek samt om skolan har en uttalad åsikt om att biblioteket är just en omodern kvarleva. Vår uppfattning om att bilden av skolbiblioteket som ett fysiskt rum dominerar stämmer med tidigare forskning och vårt empiriska material. Dock är vi medvetna om att vårt empiriska material är begränsat, bland annat då fler kommunala skolor än friskolor är representerade.

En tredjedel av den icke-undervisande gruppen (5 personer), har en bild av skolbiblioteket som ett uppehållsrum för eleverna, att jämföra med en fjärdedel av

lärarna (7 personer). Vi hade förväntat oss att se en större skillnad mellan lärare och icke-undervisande i denna fråga då vi inför enkätundersökningen trodde att övrig skolpersonal skulle lyfta fram andra viktiga värden skolbiblioteket kan ha för eleverna än enbart som pedagogisk resurs eller en informationscentral. Att relativt få av de respondenter som har fått den här frågan har svarat att skolbiblioteket kan fungera som ett uppehållsrum kan bero på flera olika anledningar. Det är till exempel värt att diskutera hur respondenterna har uppfattat frågan – är det deras bild av hur skolbiblioteket faktiskt är och används eller vad skolbiblioteket egentligen borde vara? “Uppehållsrum” kan till exempel ha en något negativ klang, vilket medför att många kanske valt bort detta alternativ. Rafste (2001, s. 266) skiljer till exempel på social mötesplats och väntrum – “uppehållsrum” kan eventuellt tolkas både som en plats dit eleverna går för att träffa andra elever, det vill säga en social mötesplats, och som en plats dit de går i väntan på någon eller något, det vill säga ett väntrum. Med ett annat ordval där vi istället hade valt till exempel “en neutral plats” eller “en mötesplats” hade respondenternas svar kanske varit annorlunda. Det kan också vara så att respondenterna anser att skolbiblioteket endast är studierelaterat och därför inte ska fungera som ett uppehållsrum för eleverna, vilket kan tyda på att de präglas av skoltraditionens bild av skolbibliotekets funktion, eller så tror de inte att svaret är socialt önskvärt (Ejlertsson 2005).

Endast fem lärare har svarat “annat” på den här frågan. Flera stycken i lärargruppen lyfter även fram skolbiblioteket som en plats för lugn och ro samt en tyst miljö i kommentarsfältet. En lärare skriver till exempel: “Ett ställe för lugn och ro, där man även kan vara ensam”. Endast en respondent från den icke-undervisande gruppen har kommenterat men även denna lyfter fram skolbiblioteket som en lugn plats och skriver: “En plats som inbjuder till kontemplation och inre processande, fritt från mobiltelefoner. Det är vad ett skolbibliotek borde erbjuda”. Det är intressant att ett litet antal av de respondenter som har fått den här frågan betonar att skolbiblioteket ska vara en lugn plats för eleverna. Tidigare forskning av elevers uppfattning av det fysiska skolbiblioteket så som Alexandersson och Limberg (2007) samt Lunds kommuns enkätundersökning från 2012 visar att även många elever uppskattar att skolbiblioteket är en tyst och lugn miljö. Eftersom såväl lärare som elever har lyft fram den här funktionen, både i vår undersökning och i tidigare forskning, borde vi även ha uppmärksammat att skolbiblioteket kan ha den här funktionen genom att inkludera det som svarsalternativ. Många kanske till och med uppfattar det som en av skolbibliotekets huvudfunktioner, en tyst och lugn plats för eleverna på skolan.

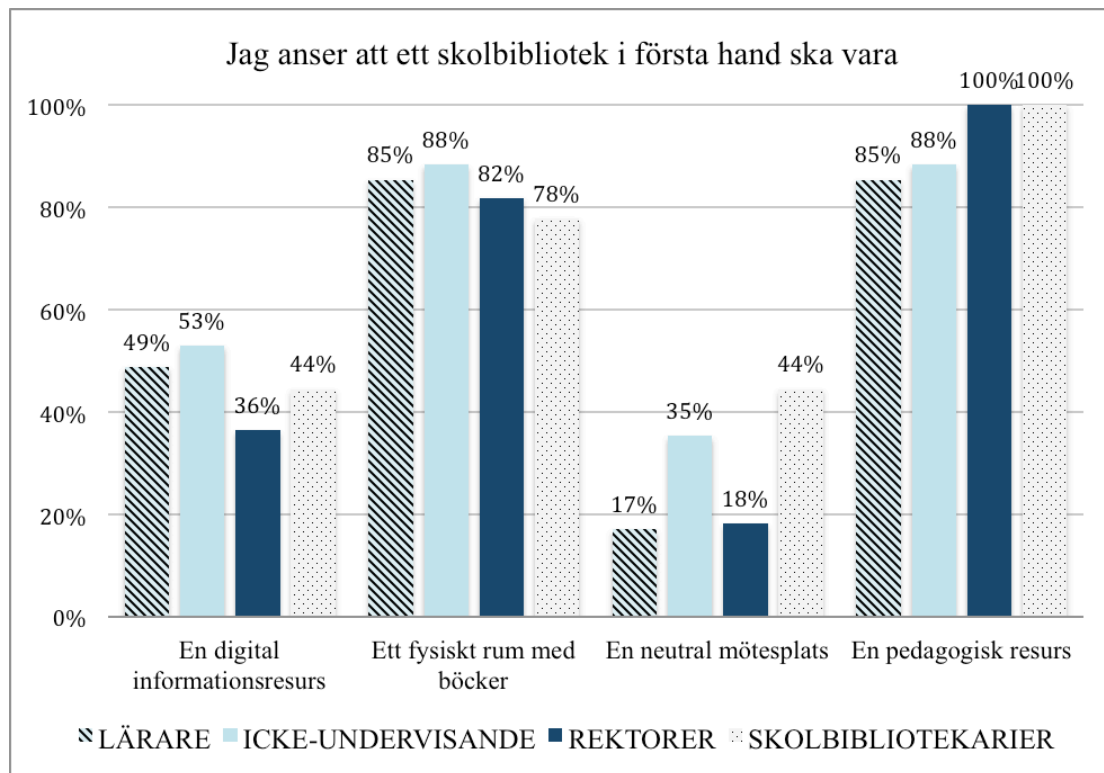
Svaren på den här frågan är intressanta att sätta i relation till svaren på följande fråga där syftet är att undersöka vad skolpersonalen, inklusive skolbibliotekarierna, tycker att skolbibliotekets främsta funktion bör vara.

6.3.2 Vad är skolbibliotekets huvudfunktion?

I föregående fråga framgick det att en stor del av skolpersonalen har en uppfattning av skolbiblioteket som en fysisk plats, särskilt jämfört med det digitala skolbiblioteket, en uppfattning som bland annat Widell och Östling (2012) framhåller är omodern men ändå fortfarande välspredd. Det framgick även att en större andel av rektorerna uppfattar skolbiblioteket som en pedagogisk resurs än lärare samt icke-undervisande personal. Vad anser skolans personal, inklusive skolbibliotekarierna, att ett skolbibliotek i första hand ska vara? Är någon funktion eller aspekt viktigare än

andra? Svartalternativen (se bilaga 9.1-9.4) har delats in i tre teman som redovisas och diskuteras nedan: skolbiblioteket som en digital informationsresurs eller ett fysiskt rum med böcker, skolbiblioteket som en neutral mötesplats och skolbiblioteket som en pedagogisk resurs. Särskilt intressant är det att undersöka och jämföra de olika yrkesgruppernas svar – har de olika uppfattningar om skolbiblioteket och skolbibliotekets funktion? Hur skiljer de sig?

Diagram 2. Skolbibliotekets främsta funktion enligt skolpersonalen: andel som instämmer helt. Respondenterna hade möjlighet att svara "instämmer helt" på flera svarsalternativ.

6.3.2.1 Digital informationsresurs eller ett fysiskt rum?

I diagram 2 som visar de aspekter där respondenterna instämmer helt framgår det att alla fyra grupper lägger stor vikt på det fysiska skolbiblioteket – 85% av lärarna, 88% av den icke-undervisande gruppen, 82% av rektorerna och 78% av bibliotekarierna instämmer helt med att skolbiblioteket i första hand ska vara ett fysiskt rum med böcker. Angående det digitala skolbiblioteket har cirka hälften av lärarna, de icke-undervisande och skolbibliotekarierna svarat att de instämmer helt med att skolbiblioteket i första hand ska vara en digital informationsresurs. Majoriteten av rektorerna, över 60%, instämmer bara delvis gällande den aspekten. En rektor har dessutom kommenterat att skolbibliotekarierns och dennes roll är viktig för att skolbiblioteket ska fungera som en effektiv digital informationsresurs: "Bibliotek som en digital informationsresurs är bra om det finns en bibliotekspedagog till hands. Om inte så är det ingen skillnad mot en datasal eller den egna smarta telefonen."

Vid en jämförelse mellan skolbibliotekets funktion som en digital informationsresurs eller fysiskt rum med böcker indikerar att de flesta av våra respondenter tycker att det fysiska rummet är viktigare. Precis som Widell och Östling (2012) hävdar i rapporten *Det obegränsade rummet* kan det också visa att det krävs en mer nyanserad bild av

vad skolbibliotek egentligen är. Snarare är det kanske så att den traditionella bilden av skolbiblioteket som ett fysiskt rum med böcker snarare än ett digitalt rum kvarstår och att många inte tänker på att ett skolbibliotek även kan bestå av digitala informationsresurser. För en del av våra respondenter kan det även vara oklart vad vi egentligen menar med "digital informationsresurs". Särskilt rektorernas svar på den här frågan samt föregående fråga är intressanta att jämföra med Anderssons enkätundersökning (2012). Där fann hon att flera rektorer verkade se negativt på den fysiska bibliotekslokalen och verkade ha uppfattningen att skolbiblioteksrummet endast är en lokal med en boksamling och därmed är föråldrad (2012, s. 50). I vår undersökning svarade trots det dubbelt så många rektorer att skolbiblioteket främst är ett fysiskt rum med böcker än ett digitalt rum med digitala resurser. Det är å andra sidan viktigt att notera att Andersson kontaktade rektorer på gymnasieskolor där vi har kontaktat rektorer på grundskolor och att hon dessutom har ett större underlag att utgå från då cirka 70 rektorer besvarade hennes enkät. Andersson undrar dessutom om många rektorer helt enkelt inte reflekterat över andra funktioner som bibliotekslokalen kan ha förutom som just en plats att förvara böcker – ett delsyfte med vår uppsats är just att undersöka om skolans personal, inklusive rektorerna, tror att skolbiblioteket som plats kan ha någon betydelse för eleverna förutom som endast en plats dit de kan gå för att låna böcker.

Kommentarer som vi har fått angående vad ett skolbibliotek i första hand ska vara, särskilt angående skolbiblioteket som ett fysiskt eller digitalt rum, påvisar än en gång att våra val av formuleringar kan påverka hur våra respondenter svarar. En skolbibliotekarie skriver till exempel att "ett fysiskt rum med böcker" låter fyllt med förutfattad mening, att hen har svårt att komma överens med detta begrepp och undrar om formuleringen kanske borde varit en annan. Den här bilden av skolbiblioteket kan tyckas vara förutfattad men är ett medvetet val vi har gjort eftersom det är den traditionella synen på skolbiblioteket som många fortfarande verkar ha. Om någon svarar att skolbibliotekets främsta funktion endast är att vara ett fysiskt rum med böcker bekräftas denna syn. En annan skolbibliotekarie kommenterar att hen inte förstår vad vi menar med digital informationsresurs och fortsätter med att skriva: "Lunds kommun har t ex bestämt att alla elever i år 7-9 ska ha en egen dator. Då är det inte stor poäng att ha många datorer i biblioteket". Att vi inte har tagit upp aspekten med 1-till-1, det vill säga där eleverna får bärbara datorer av skolan att använda i skolarbetet och som tillämpas av många skolor i Lunds kommun, kan eventuellt vara ett misstag, likaså att vi inte specificerar vad en digital informationsresurs är som vi gör i föregående fråga där vi istället refererar till "ett digitalt rum med e-böcker, e-tidskrifter och databaser".

6.3.2.2 Neutral mötesplats

Skolbibliotekets funktion som en neutral mötesplats i skolan verkar vara den funktion som grupperna är mest oense om. Av diagram 2 framgår det att det är den aspekt där minst antal respondenter har svarat att de instämmer helt. I alla fyra grupper har majoriteten av respondenterna istället svarat "instämmer delvis", där svarsandelen ligger på mellan 40-55%. Det är även den aspekt där störst andel respondenter inte instämmer – nästan var fjärde lärare, var femte icke-undervisande och var tredje rektor instämmer inte alls. Det är intressant att notera att ingen av skolbibliotekarierna har svarat "instämmer inte" och att de även är den grupp där störst andel av gruppen, 44%, har svarat "instämmer helt" att jämföra med 17% av lärarna, 35% av den icke-

undervisande personalen och 18% av rektorerna. En av skolbibliotekarierna har dessutom intressant nog kommenterat: “Jag tycker att mötesplatsen är viktig, därefter den pedagogiska delen”, en åsikt som skiljer sig från övriga respondenter. Varför tycker en större andel av skolbibliotekarierna att skolbiblioteket som en neutral plats i skolan är viktigare än vad rektorer och annan skolpersonal tycker? Kanske anser en stor del av skolans personal att skolbiblioteket som en neutral plats inte har med skolbibliotekets pedagogiska funktion att göra och att det därför inte är en av skolbibliotekets viktigare funktioner. Eventuellt tycker de inte att skolbiblioteket som en neutral mötesplats är skolbibliotekets främsta funktion även om de håller med om att funktionen finns. Skillnaden mellan bibliotekspersonal och övrig skolpersonal kan även tyda på att deras bild av skolbiblioteket präglas av olika traditioner.

Flera forskare så som bland annat Rafste (2001) betonar hur viktigt skolbiblioteket kan vara som en neutral mötesplats i skolan och en social mötesplats där eleverna kan träffa andra elever. Även Limberg (2003) skriver att skolbiblioteket kan vara en plats där eleverna kan känna sig trygga och fria att utveckla personliga intressen vilket också Davidsson (2008) lyfter fram; i skolbiblioteket kan eleverna utföra andra aktiviteter än i klassrummet och övriga platser i skolan vilket har stor betydelse för deras utveckling. Så som Forsten och Fries (2006) diskuterar att folkbiblioteket kan fungera som en mötesplats tror vi att skolbiblioteket som en neutral mötesplats, *place*, kan ge upphov till *space* i form av delaktighet och identitetsskapande. Skolbiblioteket kan därmed bidra till elevernas välbefinnande och trivsel, och hur väl de trivs på skolan samt bland sina kamrater borde även påverka deras studier. En neutral mötesplats på skolan kan vara något som stärker och påverkar annat pedagogiskt arbete i skolan. Huruvida även skolbibliotekarierna delar den här uppfattningen om skolbibliotekets betydelse som en neutral mötesplats kan diskuteras, men då de till skillnad från övrig skolpersonal har en direkt inblick i hur eleverna använder skolbiblioteket tror vi att deras uppfattning skiljer sig från skolpersonalens uppfattning, vilket även deras svar på just den här frågan indikerar.

6.3.2.3 Pedagogisk resurs

Alla skolbibliotekarier och rektorer som har svarat på enkäten instämmer helt att skolbiblioteket i första hand ska vara en pedagogisk resurs. En skolbibliotekarie har kommenterat “Ett skolbibliotek ska fylla många funktioner men överordnat är att det ska bidra till ökad måluppfyllelse för eleverna. Skolans mål och också skolbibliotekets mål”, vilket tyder på att respondenten ser skolbiblioteket som en pedagogisk helhet och som en integrerad del av skolans undervisning. Även om en stor andel av lärarna och den icke-undervisande personalen instämmer i att det är en viktig funktion, närmare 90%, indikerar respondenternas svar att fler skolbibliotekarier och rektorer tycker att skolbibliotekets främsta funktion är att vara en pedagogisk resurs. Skolbiblioteket som fysiskt rum utesluter inte bibliotekets pedagogiska funktion, men den senaste tidens debatt om skolbiblioteket tyder på att all personal inte uppfattar att det fysiska rummet även har en pedagogisk funktion. Bland övrig personal var det för övrigt lika många som instämde med att skolbiblioteket i första hand ska vara ett fysiskt rum med böcker som en pedagogisk resurs. Att så många av skolans personal ändå identifierar att skolbibliotekets huvudfunktion är att vara ett stöd och en resurs för lärande är positivt.

Så som vi har diskuterat tidigare finns det flera olika definitioner och uppfattningar om vad ett skolbibliotek egentligen är. Problemet är kanske inte att skolledning och skolpersonal inte uppfattar skolbiblioteket som en pedagogisk resurs – enligt vår undersökning är majoriteten av våra respondenter överens om att det är en av de viktigaste funktionerna – problemet är kanske snarare att de inte är överens om hur det ska fungera som en pedagogisk resurs och vilka komponenter som ska ingå. Alexandersson och Limberg (2007) betonar att skolbibliotekets pedagogiska roll har flera olika dimensioner, där vi just har fokuserat på skolbiblioteket som rum, men andra viktiga dimensioner inkluderar som vi tidigare har nämnt bland annat de medier skolan har tillgång till, pedagogiken och den syn på utbildning som finns på skolan och särskilt skolbibliotekarien. Undervisningssynen skiljer sig inte heller enbart från skola till skola utan kan även skilja sig mellan olika lärare inom samma skola (Limberg 2003, s. 45f). Här hade det varit intressant att veta *vilka* dimensioner lärare och rektorer tycker är viktiga delar av skolbiblioteket som en pedagogisk resurs, vilket vårt metodval tyvärr inte möjliggör. Tidigare forskning av elevers uppfattning av skolbiblioteket har till exempel visat att skolelever främst ser skolbiblioteket som en plats för böcker och fakta eller ett center för undervisningsrelaterad information (Alexandersson & Limberg 2007, s. 102; Rafste 2001, s. 267) och inte alltid identifierar skolbibliotekarien som någon som kan hjälpa dem i deras lärande. De verkar alltså bara se mediebeståndet som en pedagogisk resurs. Med bristande resurser tvingas skolan även välja vilka komponenter man ska spendera pengar på; ett omfångsrikt mediebestånd, andelen nyförvärv, öppettider, tillgång till datorer och digitala informationsresurser eller tillgång till en skolbibliotekarie.

6.4 Det fysiska skolbibliotekets betydelse för eleverna

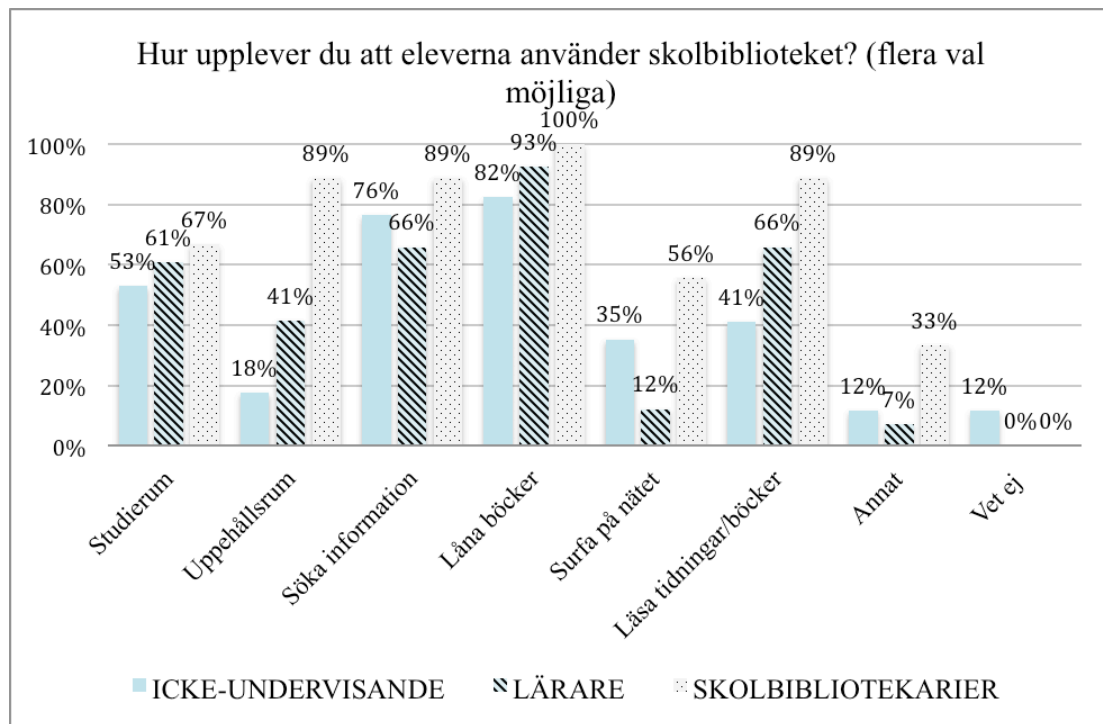
Ytterligare två centrala enkätfrågor berör det fysiska skolbibliotekets betydelse för eleverna. Den första frågan, *Hur upplever du att eleverna använder skolbiblioteket?* (6.4.1), ställs för att ge oss en överblick över vad de olika yrkesgrupperna har för kännedom om hur eleverna använder skolbiblioteket, till exempel som en plats att studera på, som ett uppehållsrum, för att söka information eller för att låna böcker. Den andra frågan *Jag anser att skolbiblioteket som plats har stor betydelse för* (6.4.2) behandlar direkt vår frågeställning *Vad tror skolans personal att det fysiska skolbiblioteket kan ha för betydelse för elevernas välbefinnande, trivsel, studier och framtidsutsikter?* Frågan ställs till alla respondentgrupper och de får svara på frågan genom att instämma helt, instämma delvis eller inte instämma utifrån vad de anser om det fysiska skolbibliotekets betydelse för eleven.

6.4.1 Hur använder eleverna skolbiblioteket?

Frågan hur skolpersonalen upplever att eleverna använder skolbiblioteket har ställts till tre grupper: icke-undervisande, lärare och skolbibliotekarier. Rektorer utslöts eftersom de inte tillhör vårt primära undersökningsmaterial och för att vi antog att de inte så ofta ser hur eleverna använder skolbiblioteket. Frågan kan även tyckas vara svår för de icke-undervisande att besvara eftersom de antagligen inte rör sig i biblioteket särskilt ofta – en del av respondenterna kanske endast befinner sig på skolan några timmar i veckan och därför inte har någon möjlighet att bilda sig en uppfattning om hur skolbiblioteket används. Detta är något vi antar men eftersom de icke-undervisande är en målgrupp som är primär för uppsatsens frågeställningar så är

alla resultat viktiga för analysen. Vårt antagande blir bekräftat i en kommentar: “Vet inte om eleverna använder biblioteket för att läsa i. Jag är inte där.”. Resten av delavsnittet är uppdelat i rubrikerna *pedagogisk resurs* och *neutral mötesplats* eftersom vi anser att våra svarsalternativ kan delas upp i dessa två aspekter. Att söka information, låna böcker och använda skolbiblioteket som studieplats syftar på mer studierelaterade aktiviteter och behandlas därför under pedagogisk resurs. Uppehållsrum, surfa på nätet och läsa tidningar/böcker hör i större grad ihop med neutral mötesplats då de är mer fritidsrelaterade och behandlas därför under detta avsnitt. I diagram 3 nedan framgår hur de olika grupperna svarat.

Diagram 3. Hur personalen upplever att eleverna använder biblioteket.

6.4.1.1 Pedagogisk resurs

Det är stor skillnad på att vara en skolbibliotekarie, i samma lokal som eleverna och hela tiden ha full uppsikt över vad eleverna faktiskt gör i biblioteket eller att vara en skolsköterska som eventuellt aldrig går förbi biblioteket – respondenternas yrkestillhörighet bör alltså avgöra hur stor inblick de har i elevens användande av skolbiblioteket. Resultaten visar dock att alla tre grupperna var relativt överens om de alternativ som till störst del syftar på skolbiblioteket som en pedagogisk resurs. Samtliga skolbibliotekarier, 93% av lärarna och 82% av de icke-undervisande upplever att eleverna använder biblioteket för att låna böcker. Att eleverna söker information och använder det som ett studierum är även det relativt jämnt uppfattat mellan grupperna (se diagram 3). Våra resultat tyder på att en stor del av skolpersonalen uppfattar att många av eleverna främst använder skolbiblioteket i studiesyfte, som en pedagogisk resurs. Tidigare studier har visat att det fysiska biblioteket kan vara viktigt för elevers eller studenters inläring och studier. I till exempel Antell och Engels (2007) undersökning om användandet av akademiska biblioteksutrymmen framhäver studenterna hur det fysiska biblioteksrummet är det enda stället de kan studera effektivt på samt att fysisk *browsing* betyder mycket för

deras vetenskapliga arbete. Även Rafste (2001) framhåller att elever i hennes undersökning föredrar att browsa de fysiska hyllorna framför att söka material via digitala källor.

Vår fråga syftar till att undersöka hur skolpersonalen uppfattar att eleverna använder skolbiblioteket men deras svar kan till viss del indirekt även spegla personalens egen syn på biblioteket. Att de till störst del upplever att eleverna använder skolbiblioteket för skolrelaterade aktiviteter ger en bild av att de inte tror att det används till fritidsrelaterade aktiviteter i samma utsträckning. Uppfattningar av detta slag kan bero på att de präglas av ett skolperspektiv, att de genom sin personliga erfarenhetsvärld rutinmässigt tänker på biblioteket som endast en pedagogisk resurs eftersom de alltid kopplat platsen till det och inte ens reflekterar över om biblioteksrummet även kan ha andra användningsområden (Gren & Hallin 2003).

6.4.1.2 Neutral mötesplats

Större skillnader mellan yrkesgrupperna ser vi istället i de alternativ som i större utsträckning syftar på skolbiblioteket som neutral mötesplats – uppehållsrum, för att surfa på nätet och för att läsa tidningar/böcker. Medan 89% av skolbibliotekarierna upplever att eleverna använder skolbiblioteket som uppehållsrum tycker endast 42% av lärarna och 18% av de icke-undervisande detta. En skillnad, om än mindre, finns också gällande upplevelsen av att eleverna läser tidningar/böcker, där visar skolbibliotekariernas svar 89%, lärarnas 66% och icke-undervisandes 41%. Svartalernativet “uppehållsrum” kan som tidigare har nämnts vara dåligt formulerad; det vi menar med formuleringen “uppehållsrum” är att skolbiblioteket kan vara ett rum där eleverna kan vara i av sociala skäl utan att det är lärarstyrt eller att syftet är pedagogisk verksamhet. Även Rafste (2001) menar att skolbiblioteket kan ses som en plats för både formella och mindre formella sociala möten utan klassrummets striktare regler – en plats där elever kan träffa andra elever och utveckla relationer med både andra och sig själv och sina personliga intressen. Att utvecklas relations- och identitetsmässigt kan påverka även lärandet positivt och blir ett exempel på hur den neutrala mötesplatsen *place* påverkar *space* (Forsten & Fries 2006).

Skolbibliotekarierna upplever att eleverna använder biblioteket som uppehållsrum och att läsa tidningar/böcker i lika stor utsträckning som de söker information i biblioteket. Att den icke-undervisande skolpersonalen inte upplever det kan bero på att de inte har samma kontakt med skolbiblioteket men gällande lärarnas svar hade vi förutspått en mer liknande uppfattning som den uppfattning skolbibliotekarierna har. Av lärarna är det ingen som svarat “vet ej”. Att endast två femtedelar av lärarna upplever att eleverna använder biblioteket som uppehållsrum kan säga något om deras egna attityder till skolbiblioteket då Rafste (2001) menar att deras åsikter i hög grad kan påverka i vilken utsträckning eleverna använder sig av biblioteket.

Svaren vi har fått kan även påverkas av hur öppettiderna i skolbiblioteket ser ut på respektive skola. Om skolbiblioteket inte är öppet på alla raster är det inte konstigt att personalen inte upplever att det används som ett uppehållsrum. Elevenkäten från Lunds kommun vittnar om att många elever tycker att det finns brist på just öppettider. Det finns många kommentarer av slaget: “Det hade varit bra om biblioteket kunde ha öppet på lunchrasten då alla har tid att gå dit.” (SBC 2012) Kommentarererna från eleverna tyder också på att det finns en önskan om att i högre

grad kunna använda biblioteket på rasterna, det vill säga på fritiden utanför klassrumstid. Att alla elever ska få komma till biblioteket och känna sig som hemma samt att det ska vara en tillgänglig plats utan medlemskap är några av de kriterier för en tredje plats som Fisher et al (2007) fann i sin folkbiblioteksundersökning. Elevernas egna kommentarer visar att de själva ser ett behov i att biblioteket ska bli mer tillgängligt som en fritidsrelaterad plats, som en tredje plats och som en friare plats än klassrummet (Einstein & Järvung 2006). Detta går i linje med vad Alexandersson och Limberg menar att biblioteket kan ses som elevernas fristad och bli en plats för avkoppling (2007). Precis som Forsten och Fries (2006) menar att folkbibliotekets roll som social mötesplats är att skapa tillhörighet kan även de sociala möten som kan ske på skolbiblioteket utanför klassrumstid (*place*) ge upphov till *space* i form av tillhörighet mellan olika åldersgrupper.

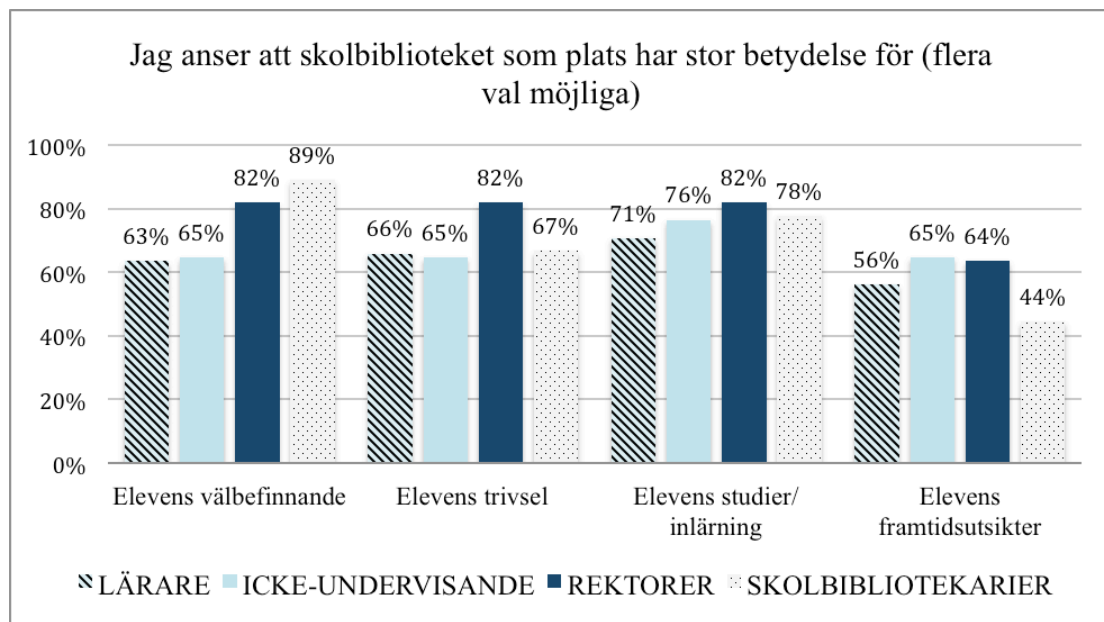
Alternativet “för att surfa på nätet” är det som alla grupperna minst identifierar med användningen av skolbiblioteket (se diagram 3). En skolbibliotekarie förklarar skälet i en kommentar “Surfandet på nätet har i stort försvunnit eftersom eleverna har egna datorer i väldigt hög utsträckning”.

6.4.2 Vilken betydelse har skolbiblioteket som plats?

Frågan *Jag anser att skolbiblioteket som plats har stor betydelse för* är en central fråga som direkt rör frågeställningen *Vad tror skolans personal att det fysiska skolbiblioteket kan ha för betydelse för elevernas välbefinnande, trivsel, studier och framtidsutsikter?* Precis som föregående fråga fokuserar även den här på eleverna men denna fråga ställdes till alla fyra enkätgrupper. Även här kan de två första alternativen, elevens välbefinnande och trivsel, anses höra ihop med skolbiblioteket som en neutral mötesplats, det vill säga att eleverna kan må bra av att ha en sådan plats i skolan, medan de två andra alternativen, elevens studier och inläring samt framtidsutsikter, i större grad hör ihop med biblioteket som pedagogisk resurs och hur platsen kan ha betydelse för eleverna studiemässigt. Att alternativen ska höra ihop med dessa två aspekter är något som definitivt kan diskuteras. Elevens trivsel och välbefinnande är givetvis något som kan bero på och påverkas av att skolbiblioteket är en bra plats att studera på och vistas i under andra studierelaterade tillfällen. På samma sätt kan elevens studier och inläring förbättras och påverkas av att biblioteket som en neutral mötesplats utvecklar deras sociala relationer och personliga intressen. Oavsett om vi utgår från att platsen, *place*, är en pedagogisk resurs eller neutral mötesplats kan eleverna påverkas positivt av det som sker i rummet, antingen på studierelaterade eller fritidsrelaterade grunder så att det påverkar deras hälsa och välbefinnande, *space* (Forsten & Fries 2006).

Vid en jämförelse mellan grupperna visar det sig att de icke-undervisande och lärarna svarat en del “instämmer inte” samt även några “vet ej” på just denna fråga, vilket annars är sällsynt i enkäterna. Det kan eventuellt bero på att det är en svårare fråga att besvara eller en fråga som de vanligtvis inte brukar reflektera över – skolbibliotekets roll för elevernas hälsa och välbefinnande (Gren & Hallin 2003). Eftersom det är en fråga som vi tycker är utforskad och vill väcka hos skolpersonalen kan de tveksamma svaren på frågan också tolkas som ett svar. Ingen skolbibliotekarie eller rektor har svarat “vet ej”.

Diagram 4: Personalens uppfattningar om skolbibliotekets betydelse för eleverna: andel som instämmer helt

6.4.2.1 Elevers välbefinnande och trivsel

Alla utom en av skolbibliotekarierna instämmer helt att skolbiblioteket har stor betydelse för elevens välbefinnande vilket framgår i diagram 4. Vid enkätförfattandet trodde vi att välbefinnandet skulle vara en fråga som den icke-undervisande personalen ville lyfta fram då det är aspekter som de arbetar med utifrån eleverna. Istället visade det sig att det var på dessa frågor vi fick flest "vet ej" och de icke-undervisande menar själva att de vet för lite om frågan. En av kommentarerna förtydligar detta: "Frågar inte eleverna om biblioteket i mina hälsosamtal så jag vet inte vad de tycker." Kommentaren kan också visa på att det är svårt att förtydliga vad vi som enkätförfattare menar genom våra enkäter (Ejlertsson 2005) då vi inte frågar vad eleverna själva tycker utan vad personalen tror. Cirka två tredjedelar av både de icke-undervisande och lärarna instämde dock helt i att biblioteket som plats har betydelse för elevernas välbefinnande. Rektorens resultat var mer likvärdigt med skolbibliotekarierna då nio av elva instämde helt. De något tveksamma svaren från de icke-undervisande kan som ovan sagt bero på att de inte tycker att de har någon egentlig kontakt med skolbiblioteket eller hur eleverna använder det.

Två tredjedelar av såväl lärare, icke-undervisande som skolbibliotekarier har instämt helt i att det fysiska skolbiblioteket har betydelse för elevens trivsel. Alla utom två rektorer har även här instämt helt. Avvikande på detta svarsalternativ är att en skolbibliotekarie inte instämmer i att skolbiblioteket som plats skulle ha någon betydelse för elevens trivsel. Rektorens svar på denna gemensamma fråga visar sig vara särskilt intressanta att jämföra med de andra grupperna då de skiljer sig något från de andra personalgrupperna. Att lika många av rektorerna instämmer helt på såväl välbefinnande och trivsel som under betydelsen för elevens studier ger indikationer om att de tycker att platsen även är viktig som neutral mötesplats, eller ett *place* som ger upphov till *space* i form av välbefinnande och trivsel. Ingen av rektorerna eller skolbibliotekarierna har svarat "vet inte".

Att rektorerna instämmer till så stor grad när det gäller de svarsalternativ som vi tycker anknyter till skolbiblioteket som neutral mötesplats ger möjlighet till tolkning eftersom det också kan spegla hur de ser på biblioteket och hur de arbetar med att ha ett så bra bibliotek som möjligt. Till exempel är det intressant att jämföra med frågan vi behandlar under 6.3.2 *Jag anser att ett skolbibliotek i första hand ska vara* där inte lika många höll med om att det främst skulle vara en neutral mötesplats, eller frågan *Vad är din bild av ett skolbibliotek* (6.3.1) där inte lika många tyckte att det var ett uppehållsrum. En förklaring kan givetvis vara att respondenterna inte kopplar ihop elevens välbefinnande och trivsel med en neutral mötesplats. En pedagogisk resurs kan, som vi tidigare nämnt, ha en stor betydelse för elevens välbefinnande och trivsel. Rafste (2001) poängterar å andra sidan att en neutral plats som avviker från klassrum och skolgård kan betyda mycket för hur eleverna trivs på skolan. Även Aabø och Audunsons (2012) kriterier för hur biblioteket kan kategoriseras som en tredje plats belyser vilken påverkan på trivseln biblioteket som plats kan ha. Applicerade på skolbibliotek kan deras kriterier till exempel tolkas som att biblioteket kan vara en plats där vänner, elever och andra i skolans omgivning kan träffa varandra och även vara aktiva tillsammans, det kan vara platsen med större mångfald och det kan vara en "meta-meeting place" där biblioteksrummet kan agera kanal till andra sociala arenor och fritidsintressen. Allt blir än en gång exempel på hur en neutral plats, *place*, kan ge upphov till utvecklande på olika plan eller *space* i förlängningen.

6.4.2.2 *Elevens studier och inläring samt framtidsutsikter*

Svaren från de icke-undervisande visar i diagram 4 att det är jämnt fördelat mellan vad de anser vara av störst betydelse för eleverna. Det är en viss överkant på elevens studier och inläring där nästan fyra femtedelar instämmer helt. Att respondenterna svarat så kan bero på att studier/inläring är det alternativet som direkt går att anknyta till skolbiblioteket som en pedagogisk resurs. Även lärarna har relativt jämnt fördelat på alla alternativen och har likt de icke-undervisande en något högre svarsandel med 71% på studier och inläring. Rektorerna har även de hög andel instämmande, nio av elva, även om det är samma antal svarande som på välbefinnande och trivsel. Skolbibliotekarierna sticker därför ut som de enda som inte har högst andel svar på svarsalternativet studier och inläring. Snarare än att indikera att de inte tror att skolbiblioteket har betydelse för elevernas studier tror vi att deras svar kan tyda på att bibliotekarierna har en mer nyanserad bild av bibliotekets betydelse för eleverna. Om skolbibliotekarierna präglas av en bibliotekstradition eller ett biblioteksperspektiv snarare än ett skolperspektiv som vi tidigare har spekulerat tror vi att de även är mer benägna att lyfta fram andra funktioner som skolbiblioteket kan ha utöver att fungera som en pedagogisk resurs. Biblioteksforskarna Antell och Engel (2007) menar dock att studenterna i deras undersökning anser att biblioteket är det enda stället de kan studera effektivt på. Även om det är svårt att direkt jämföra högskolebibliotek med skolbibliotek kan den övriga skolpersonalen även här svara utifrån den traditionella bild de har av skolbiblioteket (Gren & Hallin 2003). Forsten och Fries menar att "möten som sker på den sociala mötesplatsen, *place*, kan ge *space* i form av tolerans och förståelse" (2006, s. 64). Kanske kan skolbiblioteket och de möten som sker där ge tolerans och förståelse för andra elever, lärare och vuxna men kanske också för skolan och lärandet?

Framtidsutsikter är däremot det alternativ där minst antal respondenter instämmer helt

i alla grupper, förutom de icke-undervisande som har samma antal svar som välbefinnande och trivsel vilket framgår i diagram 4. Skolbibliotekariernas svar avviker även här då det är en majoritet av de svarande som endast instämmer delvis på den frågan. Trots att de icke-undervisande och lärarna har en del ”vet ej” och ”instämmer inte” på denna fråga så är det endast på detta alternativ som svaren på ”instämmer delvis” överstiger svaren på ”instämmer helt”. Den något lägre andel svar på detta alternativ kan bero på att framtidsutsikter kan tolkas på många sätt. Även om respondenterna tolkar det utbildningsmässigt vill vi hävda att personlig utveckling är grundpelaren oavsett om det är utbildningsrelaterade eller personliga framtidsutsikter. Vi är eniga med Rafste (2001) som menar att eleverna kan känna sig trygga och fria att utveckla personliga intressen i biblioteket som hade varit omöjliga att göra i klassrummet vilket ger dem utökade framtidsutsikter.

6.5 Sammanfattning av resultat

I resultaten som har redovisats i kapitel 6 har vi bland annat sett att skolans personal inte verkar ha en tydlig bild av vilken betydelse det fysiska skolbiblioteket kan ha för elevernas välbefinnande, trivsel, studier och framtidsutsikter. Många respondenter har trots allt svarat att de instämmer helt i alla fyra faktorer men flera har även svarat att de inte instämmer eller ”vet ej”. Detta tror vi delvis kan bero på att dessa funktioner inte är något de nödvändigtvis reflekterar över med skolbiblioteket, särskilt inte i relation till just det fysiska skolbiblioteket.

Angående vilka åsikter som är vanligast bland lärare respektive icke-undervisande personal gällande skolbiblioteket som plats finns det överlag inga tydliga skillnader mellan dessa två grupper, vilket kan tyda på att de tillhör en gemensam skoltradition. En skillnad är dock att lärargruppen verkar ha bättre kännedom om skolbiblioteket och skolbibliotekets resurser än den icke-undervisande gruppen. Detta är inte förvånande då lärarna i högre grad rör sig i skolbiblioteket och använder sig av skolbibliotekets resurser än icke-undervisande personal. Överlag tyder resultaten på att särskilt dessa två grupper främst verkar ha uppfattningen av skolbiblioteket som ett fysiskt rum med böcker, vilket tyder på att de har en relativt traditionell bild av skolbiblioteket. Inför enkätundersökningen trodde vi att den icke-undervisande gruppen skulle lyfta fram andra värden som skolbiblioteket som plats kan ha för eleverna, så som en neutral eller social mötesplats. Istället lyfte ett flertal lärare fram vikten av skolbiblioteket som en tyst och lugn plats. Den icke-undervisande gruppens svar utmärker sig alltså inte, vilket vi kanske hade trott eftersom sjuksköterskor, skolpsykologer, kuratorer och studievägledare till skillnad från lärare möter elever i situationer och sammanhang som främst rör just elevernas välbefinnande, hälsa, trivsel och framtidsutsikter.

Ur resultaten går det att urskilja att en stor del av skolpersonalen fokuserar på det fysiska materialet och den fysiska platsen, vilket till exempel framgår i diagram 2 (6.3.2). Rektorerens svar utmärker sig gentemot lärares och icke-undervisandes svar då de lägger större vikt på skolbibliotekets funktion som en pedagogisk resurs snarare än dess utformning. Dessa funktioner bör inte utesluta varandra, även om skolbiblioteksdebatten har medfört att det fysiska bibliotekets pedagogiska funktion har glömts bort för att ersättas av rummets funktion som enbart bokförvaring. Intressant att notera är att lärarnas svar avviker från skolbibliotekariens när det gäller

hur mycket lärarna och eleverna använder skolbiblioteket samt hur samarbetet mellan skolbibliotekarier och lärare ser ut, vilket eventuellt kan säga något om respondenternas bild av skolbiblioteket. En större andel av skolbibliotekarierna svarar att de upplever att eleverna använder skolbiblioteket för fritidsrelaterade aktiviteter än lärare och icke-undervisande personal. Till exempel har nästan 90% av skolbibliotekarierna svarat att eleverna använder biblioteket som ett uppehållsrum men endast 18% av de icke-undervisande och 41% av lärarna. Rektorer och skolbibliotekarier hade även nästan helt motsatta åsikter om skolbibliotekets resurser.

Överlag tyder resultaten på att skolbibliotekarierna generellt inte har en lika ensidig bild av skolbiblioteket som övriga grupper. Skolbibliotekarierna är positivt inställda till det fysiska skolbibliotekets framtid och dessutom är de mer benägna att lyfta fram andra viktiga värden skolbiblioteket kan ha, som exempelvis uppehållsrum eller neutral mötesplats. Det kan tyda på att skolbibliotekarierna till skillnad från övrig skolpersonal präglas av en bibliotekstradition.

7. Diskussion och slutsatser

Inledningsvis diskuterade vi hur den nya skollagen har gett upphov till en debatt om vilken funktion skolbiblioteket som plats har. Många menar att skollagen lägger allt för stort fokus på det fysiska skolbiblioteket som plats och osynliggör andra resurser och funktioner som skolbiblioteket kan ha. Dessutom hävdar flera att det fysiska skolbiblioteket är omodernt – varför behövs en fysisk boksamling och en fysisk bibliotekslokal när allt ändå finns tillgängligt på internet? IT-konsulterna Krister Widell och Mats Östling (2012) hävdar till exempel att det fysiska skolbiblioteksrummet ger upphov till bristsituationer som försvinner med ett digitalt skolbibliotek. Trots att vi håller med om att skollagen är otydlig samt osynliggör centrala funktioner och resurser har vi svårt att acceptera att skolbiblioteket som plats inte har någon betydelse i dagens och framtidens skola. Även om betydelsen av det fysiska skolbiblioteket som just en pedagogisk resurs kanske minskar när allt mer information finns tillgänglig i digital form undrar vi om inte det fysiska skolbiblioteket och det fysiska mötet med en skolbibliotekarie kan ha andra viktiga värden för eleverna.

Vårt syfte var att undersöka vilka åsikter skolpersonal har om skolbiblioteket som plats då vi har fått uppfattningen att bilden av det fysiska skolbiblioteket i många fall är endimensionell. Vi har även varit intresserade av att undersöka om skolans personal uppfattar att skolbiblioteket kan ha någon betydelse för eleverna utöver att fungera som en pedagogisk resurs eller en plats där eleverna kan få tillgång till pedagogiskt material, då det är främst denna aspekt som har lyfts fram i debatten gällande det fysiska skolbibliotekets relevans. I övrig biblioteksforskning lyfts till exempel folkbiblioteket som mötesplats ofta fram – kan skolbiblioteket ha en liknande funktion för eleverna?

I följande avsnitt reflekterar vi över vårt teori- och metodval och för därefter en diskussion om skolbiblioteket som en pedagogisk resurs och neutral mötesplats, och om skolkultur, tradition samt yrkestillhörighet påverkar synen på skolbiblioteket. Avslutningsvis sammanfattar vi våra slutsatser och ger därefter förslag på ytterligare forskning. Diskussionen förs utifrån vårt syfte och våra tre frågeställningar:

- Vad tror skolans personal att det fysiska skolbiblioteket kan ha för betydelse för elevernas välbefinnande, trivsel, studier och framtidsutsikter?
- Vilka åsikter är vanligast bland lärare respektive icke-undervisande personal gällande skolbiblioteket som plats?
- Vilket förhållande går att urskilja mellan yrkesroll och synen på skolbibliotekets funktion för eleverna?

7.1 Reflektioner över teori- och metodval

Vårt teorival av ett place- och space-perspektiv har framför allt gett oss en ökad förståelse för platsers betydelse. Vi tycker att teorin är ett passande verktyg för att framhäva och tydliggöra vilka funktioner skolbiblioteket som plats kan ha för eleverna, särskilt gällande deras sociala utveckling. Place-space-teori har tidigare främst använts i undersökningar av folkbibliotek och forskningsbibliotek inom biblioteks- och informationsvetenskap, vilket framgår i vår teori- samt litteraturgenomgång. Vi tycker dock att denna teori även kan relateras till skolbiblioteket, särskilt eftersom många skolbiblioteksforskare framhäver att skolbiblioteket ofta har en funktion och tradition som liknar folkbiblioteket. Bland annat Forsten och Fries (2006) använder ett place-space-perspektiv för att undersöka funktioner av folkbiblioteket som vi tror att även skolbiblioteket kan ha, så som en mötesplats.

Vårt metodval har fungerat bra i avseende till vårt syfte då vi ville ha en bred bild av skolpersonalens uppfattningar i Lunds kommun. Med facit i hand och en relativt låg svarsfrekvens har vi kommit fram till att intervjuer hade varit ett bra komplement till enkätundersökningen. Å andra sidan tycker vi att vår enkätundersökning snarare öppnar upp för framtida forskning och visar att det behövs såväl kvantitativa som kvalitativa undersökningar om vilka uppfattningar som finns om skolbiblioteket som plats inom skolvärlden. Enkätsvaren har lett fram till nya frågor som vi inte hade ställt oss eller reflekterat över inför enkätundersökningen.

Eventuella nackdelar med vårt metodval är som vi tidigare har identifierat att våra respondenter ibland har tolkat frågorna på ett annat sätt än vad vi har avsett, där vi inte har haft möjlighet att förtydliga vad vi menar. Trots att vi har försökt att undgå svårbegriplig "bibliotekarieterminologi" i våra enkätfrågor har termer så som "digitala informationsresurser" skapat förvirring hos många respondenter. Vi tycker även att det är viktigt att ställa sig frågande till hur sanningsenliga respondenternas svar är. En risk är att respondenterna svarar det som är socialt önskvärt, till exempel för att de kanske inte vill erkänna sin bristande kännedom.

7.2 Pedagogisk resurs och neutral mötesplats

Genomgående i uppsatsen har vi valt att fokusera på det fysiska skolbiblioteket som pedagogisk resurs och som neutral mötesplats. Gällande skolbiblioteket som pedagogisk resurs har vi tidigare diskuterat att det framför allt är skolkulturen som påverkar skolbibliotekets pedagogiska roll. Bland annat Limberg (2003) menar att skolbibliotekets pedagogiska roll är beroende av skolans syn på undervisning och lärande, vilket även kan skilja sig åt mellan lärare på samma skola, vilket i sin tur innebär att även individuella lärares syn på skolbiblioteket kan påverka vilken pedagogisk roll skolbiblioteket får. Våra resultat tyder på att de flesta av våra respondenter anser att skolbiblioteket har en funktion som en pedagogisk resurs. En intressant fråga som vi inte har ställt till våra respondenter är *hur* de anser att skolbiblioteket ska fungera som en pedagogisk resurs och *vad* som ska ingå så att det blir en pedagogisk resurs för eleverna och lärarna. Utifrån skolbiblioteksdebatten och våra enkät svar tycker vi oss trots allt se en oenighet om hur skolbiblioteket kan fungera som en pedagogisk resurs, vilket vi anser är problematiskt. Oenigheterna

finns både mellan olika typer av skolor, kommunala såväl som fria, men också mellan de olika yrkesgrupperna där det är tydligt att rektorerna har starkast syn på skolbiblioteket som pedagogisk resurs. Vi ser även att det ibland förekommer skillnader till och med inom samma skola eller yrkesgrupp.

En intressant aspekt som också har varit vår utgångspunkt i uppsatsen är skolbiblioteket som pedagogisk resurs i relation till det digitala biblioteket som pedagogisk resurs. Då Widell och Östling (2012) menar att det fysiska biblioteket medför flera brister har vi istället velat framhäva vilka pedagogiska värden det fysiska kan ha som det digitala saknar. Utifrån våra resultat, men även utifrån den tidigare forskning vi har presenterat, är det tydligt att det fysiska skolbiblioteket kan ses som en plats för lugn och ro och kontemplation, något som vi anser att enbart ett digitalt bibliotek får svårt att tillmötesgå. Det är inte endast personalen och tidigare forskning som tagit upp aspekter om en lugn plats i en annars fartfylld skola, det är även många elever som i enkätundersökningen i Lunds kommun (SBC 2012) i huvudsak beskriver hur de vill ha mer tid i skolbiblioteket eftersom de anser att en av bibliotekets huvudfunktioner är att det är en tyst och lugn plats. Som informanter i Cronberg och Karlssons (2012) masteruppsats menar ska skolbiblioteket vara en tillåtande, levande, öppen och demokratisk plats som möjliggör för oväntade möten, frivilligt lärande och ny kultur samt andra oupptäckta personliga intressen. Björneborn (2008) lyfter även fram styrkor med det fysiska rummet som det digitala rummet saknar; endast i fysiska rum kan användaren komma i direkt kontakt med fysiska, digitala och särskilt mänskliga informationsresurser. Vi tror att värdet av den mänskliga kontakten, ansikte mot ansikte, är svår att ersätta med en chattande skolbibliotekarie.

Hur och om skolbiblioteket kan fungera som en neutral plats är en av utgångspunkterna vi har velat diskutera i uppsatsen. Utifrån vår teoretiska diskussion ställer vi frågan om skolbiblioteket kan fungera som en tredje plats. Kan skolbiblioteket bli en tredje plats när det redan är en del av skolan som, enligt Oldenburg (1999), är en andra plats? Kan vissa elever till och med se skolan eller skolbiblioteket som en första plats, som sitt hem? Möjligheter till att tolka eller använda skolbiblioteket som första, andra och tredje plats visar på vilken bred betydelse skolbiblioteket kan få för olika elever. Frågan är bara om skolbiblioteket kan användas som en andra plats för vissa elever men som en tredje plats för andra, samtidigt? Aabø och Audunson (2012) menar att många använder folkbiblioteket som en förlängning av sitt arbete eller sin utbildning och att biblioteket i dessa fall används som en andra plats. Ett skolbibliotek kan i många fall ses som just det eftersom många använder det som en pedagogisk resurs och arbetar med skolarbete. Vi menar dock att det är lika viktigt att öppna upp skolbiblioteket som en tredje plats eftersom ett användande av biblioteket som just en tredje plats kan bygga vägar till både ny kunskap och till nya sociala möten på ett annat, eventuellt mer lustfyllt sätt. Elevenkäterna som gjordes i Lunds kommun (SBC 2012) tyder på att många önskar mer tillgänglighet till biblioteket på raster och dylikt, en tillgänglighet som är nödvändig för att biblioteket ska bli en öppnare neutral mötesplats. Einstein och Järvungs (2006) magisteruppsats visar genom intervjuer av elever i årskurs nio hur skolbiblioteket kan spela olika roller för olika elever. Hälften av informanterna använder biblioteket fritidsrelaterat som ett uppehållsrum – en tredje plats – medan hälften endast använder det som en andra plats för att söka efter information till sina skolarbeten. Detta kan visa på vikten av att kunna anpassa skolbiblioteket för både de

som vill använda det som en andra plats och för de som vill använda det som en tredje mer öppen och mer social plats. Detta har även uppmärksammats av flera forskare inom biblioteks- och informationsvetenskap så som Limberg (2003) som menar att skolbiblioteksrummet ska vara utformat så att det speglar den mångfacetterade verksamheten som svarar mot elevernas och lärarnas olika behov, såväl studierelaterade som fritidsrelaterade behov. Skolbiblioteket behöver alltså inte ha samma funktion för alla elever och därför bör vissa funktioner inte heller uteslutas.

På samma sätt utgår vi från begreppen *place* och *space* för att förklara vilka olika betydelser platser kan ha för eleverna. Till exempel tror vi att skolbiblioteket som mötesplats kan vara *place* och därmed ge upphov till *space* i form av utveckling av andra aspekter än just lärande och utbildningsrelaterade mål. Precis som vi har lyft fram att skolbiblioteket kan fungera som en tredje plats utifrån Aabø och Audunsons (2012) teorier om att folkbiblioteket kan betraktas som en tredje plats anser vi att även Forsten och Fries (2006) användande av place-space-teori på folkbiblioteket blir applicerbar på skolbiblioteket. Vår utgångspunkt med uppsatsen är att skolbiblioteket som fysisk plats kan ha olika funktioner och inte enbart fungera som en samlingslokal för böcker. En bildlärare i vår enkätundersökning berättar att de använder skolbiblioteket som utställningslokal – en funktion värd att lyfta fram då det är ett användningsområde av platsen som gör att *space* kan uppfyllas i form av sociala möten med andra på skolan och en förståelse för ett ämne som eleverna annars inte hade kommit i kontakt med, nya kunskaper och eventuellt nya personliga intressen.

Det är viktigt att understryka att underlaget för att kunna uttala oss om skolbibliotekets betydelse för eleverna, både gällande vad personalen anser att det har för betydelse men särskilt vad eleverna själva anser, är begränsat, bland annat då frågan snarare var ett sekundärt syfte och inte är något som vi direkt har undersökt. Utifrån de svar vi har mottagit, den enkätundersökning från SBC som vi har tagit del av och den tidigare skolbiblioteksforskning som har behandlat elevernas bild av skolbiblioteket tycker vi oss ändå se att de två aspekter som återkommer är just skolbiblioteket som en pedagogisk resurs och som en neutral mötesplats. Bland annat Cronberg och Karlsson (2012) lyfter fram diskursen det mångfacetterade rummet, en diskurs som återkommer i alla de forum riktade till lärare som de har undersökt. Att detta diskuteras och uppmärksammas flitigt i många forum visar på vilken relevans rummets olika användningsmöjligheter för eleverna har, samt även bör ha i praktiken. Så länge det inte uppmärksammas i Skolinspektionens krav är det dock ett problem. Finns det inte med som några krav har skolorna och skolledningen inte heller någon skyldighet att arbeta för att skolbiblioteket ska bli en neutral mötesplats i högre grad. När en sådan sak inte prioriteras i kraven är det heller inte lätt att få skolledningar att prioritera, vilket också kan vara skälet till den otydliga bild som finns överlag i samhället om hur skolbiblioteket ska fungera.

7.3 Skolkultur och traditioner

Tidigt frågade vi oss om det går att se någon skillnad i skolpersonalens attityd till skolbiblioteket beroende på om de arbetar på en kommunal skola eller en friskola i Lunds kommun. Vi noterade att det fanns några tydliga skillnader mellan skolorna, bland annat att flera av friskolorna saknade ett skolbibliotek och att vi endast lyckades finna och komma i kontakt med en skolbibliotekarie från en friskola. Utifrån

resultaten av enkätundersökningen uppfattade vi också att flera av respondenterna från friskolorna, och särskilt de skolor som saknade ett skolbibliotek, var mer benägna att svara att skolbiblioteket främst är ett fysiskt rum med böcker, och mindre benägna att svara att de uppfattar att skolbiblioteket är ett digitalt rum och en pedagogisk resurs jämfört med personal från kommunala skolor. Vad kan eventuella skillnader bero på?

En viktig faktor tror vi är skolkulturen. Skolkultur påverkar vilken uppfattning som finns av skolbiblioteket på skolan, både bland personal och bland elever, samt dess pedagogiska roll. Det är även viktigt att framhålla att skillnaden mellan en kommunal skola och en friskola kan vara lika stor eller till och med mindre än skillnaden mellan två kommunala skolor eller två friskolor. Skolorna har olika ekonomiska förutsättningar, olika skolkulturer, olika syner på pedagogik och lärande och är dessutom olika stora. Det finns också skillnader med avseende till skolbiblioteket, antal anställda, skolbibliotekets öppettider och dess resurser. En direkt jämförelse mellan skolorna är därför inte helt lätt, oavsett om det handlar om kommunala skolor eller friskolor. Därutöver är fördelningen mellan kommunala skolor och friskolor i undersökningen inte jämn då majoriteten av personalen som fick enkäten och besvarade den arbetar på en kommunal skola. Många respondenter ur den icke-undervisande gruppen arbetar dessutom på flera skolor, ibland både på en kommunal grundskola och på en friskola. Så som vi tidigare har nämnt tror vi även att det är svårt att få en bild av en skolas skolkultur genom en enkätundersökning, bland annat då den innefattar flera olika aspekter så som synen på kunskap och lärande samt värderingar som säkerligen ofta är outtalade eller personalen inte är medveten om.

Ytterligare en anledning till de skillnader som går att se mellan just kommunala skolor och friskolor kan vara att många friskolor fortfarande inte har hunnit anpassa sig till den nya skollagen. Kravet på att alla skolor ska ha tillgång till ett skolbibliotek gällde inte friskolor förrän då den nya lagen trädde i kraft år 2011 – fram till dess skulle enbart kommunala grund- och gymnasieskolor ha tillgång till ett skolbibliotek (Skolinspektionen 2011, s. 5). Många friskolor saknar därmed fortfarande väl uppbyggda och utvecklade skolbibliotek samt anställda skolbibliotekarier i kontrast till många kommunala skolor. Å andra sidan tycker vi att det går att ifrågasätta varför många friskolor inte verkar ha prioriterat skolbibliotek *innan* kravet på tillgång till skolbibliotek infördes och varför många friskolor fortfarande verkar vara ha svårt att inse varför skolbiblioteket är viktigt, drygt två år efter att lagen trädde i kraft. Ska verkligen ett sådant krav behövas för att friskolorna ska inse skolbibliotekets betydelse?

7.4 Yrkestillhörighet och synen på biblioteket

En av våra centrala frågeställningar är vilket förhållande det går att urskilja mellan yrkesroll och synen på skolbibliotekets funktion för eleverna. Vi har tidigare diskuterat att yrkestillhörigheten delvis påverkar vilken uppfattning personalen har om skolbiblioteket. Skolbibliotekarier har rimligtvis en annan uppfattning än till exempel skolpsykologer; en skolbibliotekarie tillbringar nästan hela sin arbetstid i skolbiblioteket i motsats till en skolpsykolog som eventuellt inte tillbringar mer än några timmar i veckan på en skola och därmed kanske inte har möjlighet eller tid att bilda sig en uppfattning av skolbiblioteket och dess användning. En skillnad kan med

andra ord bero på hur nära kontakt personalen har med skolbiblioteket och eleverna, hur mycket tid de tillbringar på skolan samt var på skolan de tillbringar sin tid.

Vi kan se vissa skillnader i förhållandet mellan yrkesroll och synen på skolbibliotekets betydelse och funktion, men exakt hur förhållandet ser ut är inte helt lätt att svara på utifrån våra enkätresultat, bland annat då vi har olika stora grupper och inte lika hög svarsfrekvens i alla grupper. Vi tror dock att svarsfrekvensen delvis kan spegla personalens kännedom om skolbiblioteket. Högst svarsfrekvens, närmare 60%, såg vi i skolbibliotekariegruppen, ett resultat som inte är så förvånande då enkäten behandlar skolbibliotekariernas arbetsplats, skolbiblioteket. Lägst svarsfrekvens såg vi i den icke-undervisande gruppen med mindre än 30%. En eventuell anledning till att svarsfrekvensen var lägst just bland icke-undervisande personal, utöver de anledningar vi tidigare har nämnt, tror vi kan vara att de till skillnad från lärare och rektorer aldrig tillfrågas att delta i undersökningar om skolbiblioteket och att de därmed inte "tvingas" reflektera över skolbibliotekets betydelse.

Trots vårt begränsade underlag tycker vi att det går att urskilja vissa tendenser utifrån våra resultat. Bland annat kunde vi se att rektorerna lägger stor vikt på skolbiblioteket som pedagogisk resurs – till exempel svarade alla rektorer att skolbibliotekets främsta funktion är att vara en pedagogisk resurs. Lärare och icke-undervisande personal verkar istället fokusera mer på det fysiska materialet och den fysiska lokalen. Inför enkätundersökningen trodde vi att personalen som inte undervisar skulle lyfta fram vilken betydelse skolbiblioteket som plats kan ha för eleverna än enbart som pedagogisk resurs eftersom de träffar elever i sammanhang som främst rör deras välbefinnande, hälsa och framtidsutsikter. Istället tycker vi oss se att det i första hand är skolbibliotekarierna som lyfter fram andra funktioner utöver de pedagogiska. Till exempel instämde en större andel av skolbibliotekarierna i att det fysiska skolbiblioteket kan fungera som en neutral mötesplats än övriga grupper, och alla skolbibliotekarier utom en instämde helt i att skolbiblioteket har en betydelse för elevernas välbefinnande. Denna skillnad synliggörs även i skolbibliotekariernas kommentarer i frågan om det fysiska skolbibliotekets framtid där bland annat skolbiblioteket som en okommersiell mötesplats och en plats för både undervisningsrelaterade och fritidsrelaterade aktiviteter lyfts fram. Resultaten kan antyda att skolbibliotekarierna har en bredare bild av skolbiblioteket än övrig personal, vilket motsvarar de tankar vi hade inför uppsatsen. Denna skillnad mellan skolbibliotekarier och övrig personal kan tyda på att deras uppfattning av skolbiblioteket och skolbibliotekets funktioner präglas av olika traditioner eller perspektiv.

7.4.1 Skoltradition och bibliotekstradition

Ett antal forskare inom biblioteks- och informationsvetenskap hävdar att många skolbibliotekarier verkar präglas av en bibliotekstradition, ett perspektiv som speglar synen på folkbiblioteket, dess funktioner samt dess utveckling och även påverkar hur de uppfattar skolbiblioteket. Utöver att vara en pedagogisk resurs uppfattas skolbiblioteket ha funktioner som liknar folkbibliotekets, där till exempel biblioteket som mötesplats och som en plats för fritidsrelaterade aktiviteter lyfts fram. Enligt ett skolperspektiv uppfattas dock skolbiblioteket som endast en pedagogisk resurs och

som en del av skolans sammanhang. Dessa perspektiv kanske även kan påverka hur eleverna uppfattas, att de kan ses antingen som individer som enbart ska undervisas eller lära sig något, eller som individer med andra behov än just de direkt studierelaterade. Vi har tidigare diskuterat om personalens uppfattning av hur eleverna använder skolbiblioteket även kan spegla personalens egen syn på skolbiblioteket, att om de rutinmässigt endast tänker på biblioteket som en pedagogisk resurs inte reflekterar över att eleverna även kan använda det till mer fritidsrelaterade eller sociala aktiviteter. Av samma anledning kanske en stor del av skolpersonalen inte reflekterar över skolbibliotekets eventuella betydelse för faktorer så som elevernas hälsa, välbefinnande och trivsel. Å andra sidan är det inte heller helt självklart att ens skolbibliotekarierna reflekterar över skolbibliotekets betydelse för eleverna, vilket även Louise Limberg och Anna Hampson Lundh undrar i *Biblioteksbladet* (2013).

Om det verkligen finns motstridiga traditioner inom skolan som innebär att lärare och skolbibliotekarier har helt olika syn på vad ett skolbibliotek ska vara och erbjuda, vilka är det då som bestämmer vilken roll och funktion skolbiblioteket får på skolan? Tidigare forskning, till exempel Rafste (2001), indikerar att det just är skolledningen och lärarna som påverkar hur skolbiblioteket uppfattas och används. Om uppfattningen av skolbiblioteket som endast ett rum med böcker dominerar bland personalen påverkar det alltså även hur eleverna uppfattar det. Vi tycker att det är problematiskt att det verkar vara lärarna som till störst del avgör hur skolbiblioteket uppfattas och integreras i undervisningen samt hur samarbetet med skolbibliotekarien ser ut. En skolbibliotekarie i Lunds kommun har i vår enkät till exempel svarat "Vissa lärare samarbetar gärna, andra vill köra sitt eget race", vilket tyder på att lärarna i många fall bestämmer. Skolbibliotekariens huvuduppgift är att just hjälpa elever och lärare i deras lärande och pedagogiska arbete och därför bör de även ha stor kännedom om vad skolbiblioteket kan erbjuda lärarna. Vi menar inte att enbart skolbibliotekarierna ska ha all påverkan på skolbiblioteket, snarare att det ska finnas en gemensam bild av skolbiblioteket hos all personal på skolan. Skoltraditionen och bibliotekstraditionen måste bli en gemensam skolbibliotekstradition.

7.5 Slutsatser

Ett centralt problem som vi har identifierat och som ligger som grund till skolbiblioteksdebatten är frågan vad ett skolbibliotek den är. Skollagen saknar en tydlig definition av skolbiblioteket och dess funktioner samt resurser och nämner inte alls skolbibliotekarien. Det bidrar till att bilden av skolbiblioteket är otydlig och att uppfattningen av biblioteket som enbart ett fysiskt rum förstärks. Även en stor del av den tidigare biblioteksforskningen har uppmärksammat att det råder en oklarhet vad ett skolbibliotek är. Denna fråga tycker vi även syns i våra enkätresultat då de tyder på att våra respondenter har olika uppfattningar om skolbibliotekets funktioner och inte är överens om vilken betydelse det har för eleverna. Bland annat ser vi att de generellt har en ganska traditionell bild av skolbiblioteket, som ett rum med fysiskt material snarare än som ett rum med digitalt material. Till exempel uppfattade inte alla lärare att det fanns ett digitalt bibliotek, vilket kan bero på att de inte är vana vid terminologin och har en annan uppfattning av begreppet än vad skolbibliotekarierna har. Olika yrkesgrupper verkar alltså definiera och uppfatta skolbiblioteket på olika sätt, där särskilt skolbibliotekariernas uppfattning ofta utmärker sig i relation till

övriga grupper. Bilden av skolbiblioteket skiljer sig även från person till person, oavsett yrkestillhörighet.

Vi har uppmärksammat att en stor del av personalen inte verkar uppfatta att skolbiblioteket kan fungera som en neutral mötesplats, ett uppehållsrum eller en social mötesplats vilket har förvånat oss då tidigare forskning men även våra personliga erfarenheter bekräftar att skolbiblioteket i många fall används i sociala sammanhang. Detta kan bero på att skolbiblioteket som en neutral mötesplats inte är en uttalad funktion. Istället framhävs skolbiblioteket enbart som en pedagogisk resurs eller ett rum med böcker som ska hjälpa eleverna i undervisningen. För att skolbiblioteket ska få en central och naturlig plats i undervisningen menar vi att all skolpersonal bör ha kunskap om biblioteket samt förstå värdet av en plats i skolan med utrymme för både studierelaterade och fritidsrelaterade aktiviteter. Vi tror att även de fritidsrelaterade aktiviteterna är viktiga för att eleverna ska nå skolans mål eftersom elevernas trivsel och välbefinnande kan påverka deras utveckling positivt. Vi tror att skolbiblioteket som neutral mötesplats, *place*, kan ge upphov till *space* i form av interaktion, delaktighet, tillhörighet och identitetsskapande.

Widell och Östling (2012) hävdar ett det krävs en mer nyanserad bild av skolbiblioteket där det digitala skolbiblioteket får en större plats. Vi håller med om att bilden av skolbiblioteket behöver bli mer mångfacetterad men i motsats till Widell och Östling menar vi även att det krävs en mer nyanserad bild av det *fysiska* skolbiblioteket, som till exempel en social mötesplats. Alla tillfrågade skolbibliotekarier är överens om att det fysiska biblioteket har en framtid och tror inte att det digitala biblioteket helt kommer att kunna ersätta det. Vi menar dock att skolbibliotekets roll måste förtydligas så att det utåt sett är mer än enbart en samlingsplats för fysiskt material för att detta ska ske. Alla andra funktioner skolbiblioteket har måste få samma relevans så att även bilden av skolbiblioteket kan bli tydligare för till exempel den övriga skolpersonalen som vi i denna uppsats undersöker.

Med den här uppsatsen vill vi lyfta fram betydelsen av det fysiska skolbiblioteket för elevernas studier men särskilt för deras välbefinnande, trivsel och framtidsutsikter eftersom vår undersökning tyder på att en stor del av skolans personal i Lunds kommun inte verkar reflektera över dessa aspekter, oavsett om de är lärare, skolsköterskor eller rektorer. Trots att vi ser att många av skolbibliotekarierna har en mer nyanserad uppfattning av skolbiblioteket än övrig personal tycker vi att även de ska uppmärksamma dessa aspekter mer. Vår övergripande slutsats är därför att skolbibliotekets roll måste tydliggöras och att det fysiska skolbibliotekets olika funktioner måste synliggöras. Skolbiblioteket som plats är inte enbart en förvaringslokal för böcker.

7.6 Framtida forskning

Vi tycker att det behövs mer forskning om skolbibliotekets betydelse för skoleleverna och särskilt just vilken betydelse skolbiblioteket som plats kan ha. Med den digitala utvecklingen behövs forskning som kan understryka och tydliggöra vilka värden det fysiska skolbiblioteket samt det mänskliga mötet med en skolbibliotekarie har, så att

dessa aspekter av skolbiblioteket inte bortprioriteras enbart för att de känns omoderna eller på grund av bristande resurser.

Vi tycker att ytterligare forskning om personalens perspektiv på skolbiblioteket kan behövas, både på djupet och på bredden, då vi endast har undersökt högstadieskolor i Lunds kommun, men det hade även varit intressant att fokusera mer på elevernas perspektiv. Går det att se några skillnader mellan skolbibliotek som riktar sig till elever i olika åldrar? Har skolbiblioteket på en lågstadieskola och på en gymnasieskola olika betydelser och funktioner för eleverna och personalen?

Skolbibliotekets betydelse och möjligheter måste synliggöras så att lärare, skolledning samt politiker men även övrig skolpersonal förstår vilka möjligheter och betydelser skolbiblioteket har för eleverna. Det är mycket viktigt att skolans personal och skolans ledning förstår detta eftersom de påverkar hur skolbiblioteket ser ut, vilken uppfattning det finns av skolbiblioteket på skolan och hur det används av eleverna och vi tror att ytterligare skolbiblioteksforskning kan framhäva dessa betydelser. Så som vi har diskuterat tidigare krävs en tydligare definition och beskrivning av skolbiblioteket samt skolbibliotekets funktioner.

8. Litteraturförteckning

Aabø, Svanhild & Audunson, Ragnar (2012). Use of library space and the library as place. *Library and information science research*. April 2012 34(2): ss. 138-149.

Aitchison, Cara Carmichael (2003). *Gender and leisure: social and cultural perspectives*. London: Routledge.

Alexandersson, Mikael & Limberg, Louise (2007). *Textflytt och sökslump: informationssökning via skolbibliotek*. 2., rev. uppl. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.

Andersson, Josefin (2012). *Räcker en låda böcker?: Om mindre gymnasieskolors lösningar på den nya skollagens krav på skolbibliotek*. Masteruppsats, Lunds universitet. Masterprogrammet i ABM/Biblioteks- och informationsvetenskap.

Antell, Karen & Engel, Debra (2007). Stimulating space, serendipitous space: library as place in the life of the scholar. I Buschman, John & Leckie, Gloria J. (red.) *The library as place: history, community, and culture*. Westport, Conn.: Libraries Unlimited, ss. 177-190.

Björneborn, Lennart (2008). Serendipitetsfaktorer og brugaradfærd på det fysiske bibliotek. *Dansk biblioteksforskning*. Årg. 4, nr. 2, ss. 41-54.

Bleidt, Shirley A. (2011). How students utilize and perceive their school library. *American secondary education*. Vol 39, Issue 3, ss. 67-85.

Cronberg, Cecilia & Karlsson, Lynn (2012). *Vad man talar om när man talar om skolbibliotek: en diskursanalytisk studie av hur skolbiblioteket framställs i skolrelaterade forum*. Masteruppsats, Lunds universitet. Masterprogrammet i ABM/Biblioteks- och informationsvetenskap.

Davidsson, Birgitta (2008). Skolans olika rum och platser sett ur barns perspektiv. I Sandberg, Anette (red.) *Miljöer för lek, lärande och samspel*. Lund. Studentlitteratur. ss. 37-63.

DIK (2011). *Angående definition av 'skolbibliotek'*. [Elektronisk] Tillgänglig: http://www.dik.se/sites/dik.se/files/attachments/110221_skolverket.pdf [2013-03-13]

Eggeby, Eva & Söderberg, Johan (1999). *Kvantitativa metoder: för samhällsvetare och humanister*. Lund: Studentlitteratur.

Einstein, Golda & Järvung, Kristin (2006). *Lekstuga eller arbetsplats?: en studie om*

betydelsen av skolbibliotek för ungdomar i år 9. Magisteruppsats. Borås: Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap.

Ejlertsson, Göran (2005). *Enkäten i praktiken: en handbok i enkätmetodik*. 2. [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur.

Ekström, Åsa (2013). Skolbiblioteksutveckling kräver tydliga definitioner! *Biblioteksbladet*, vol. 1, ss. 8-12.

Eliasson, Annika (2006). *Kvantitativ metod från början*. Lund: Studentlitteratur.

Fisher, Karen E.; Saxton, Matthew, L.; Edwards, Phillip M. & Mai, Jens-Erik (2007). Seattle public library as place: reconceptualizing space, community, and information at the central library. I Buschman, John & Leckie, Gloria J. (red.) *The library as place: history, community, and culture*. Westport, Conn.: Libraries Unlimited, ss. 135-160.

Forsten, Frida & Fries, Sanna (2006). *Den tillhörighetsskapande mötesplatsen: folkbiblioteket som mötesplats i svensk biblioteksdebatt*. Magisteruppsats, Lunds universitet. BIVIL/Biblioteks- och informationsvetenskap.

Freeman, Geoffrey T. (2005). The library as place: changes in learning patterns, collections, technology and use. I *Library as place: rethinking roles, rethinking space*. [Elektronisk] Tillgänglig: www.clir.org/PUBS/reports/pub129/pub129.pdf [2013-03-14]

Given, Lisa M. (2007). Setting the stage for undergraduates' information behaviours: faculty and librarians' perspectives on academic space. I Buschman, John & Leckie, Gloria J. (red.) *The library as place: history, community, and culture*. Westport, Conn.: Libraries Unlimited, ss. 177-190.

Gren, Martin & Hallin, Per-Olof (2003). *Kulturgeografi: en ämnesteoretisk introduktion*. 1. uppl. Malmö: Liber.

Halldén, Gunilla (2010). Förskolan som en plats för barn och barnens sätt att göra denna plats till sin. I Rydsjö, Kerstin; Hultgren, Frances & Limberg, Louise (red.) *Barnet, platsen, tiden: teorier och forskning i barnbibliotekets omvärld*. Stockholm: Regionbibliotek Stockholm, ss. 195-211.

Kungliga biblioteket (2012). *Skolbibliotek 2012*. [Elektronisk] Rapport. Tillgänglig: http://www.kb.se/dokument/Bibliotek/statistik/Skolbibliotek2012/Skolbibliotek2012_webb.pdf [2012-11-23]

Leckie, Gloria J. & Buschman, John E. (2007). An introduction. I Buschman, John & Leckie, Gloria J. (red.) *The library as place: history, community, and culture*. Westport, Conn.: Libraries Unlimited, ss. 3-25.

Limberg, Louise (2003). *Skolbibliotekets pedagogiska roll: en kunskapsöversikt*. 2. uppl. Stockholm: Statens skolverk.

Lovén, Maria & Lindstedt, Teresa (2012). Skolor uppfyller inte kraven. *Sydsvenskan*, 27 november.

McKenzie, Pamela J.; Prigoda, Elena M; Clement, Kirsten & McKechnie, Lynne (E.F.) (2007). Behind the program-room door: the creation of parochial and private women's realms in a Canadian public library. I Buschman, John & Leckie, Gloria J. (red.) *The library as place: history, community, and culture*. Westport, Conn.: Libraries Unlimited, ss. 117-134.

Oldenburg, Ray (1999). *The great good place: cafes, coffee shops, bookstores, bars, hair salons and other hangouts at the heart of a community*. New York: Marlowe.

P1-morgon (2013). Friskolor brister fortfarande med biblioteken. [Radioprogram] Sveriges Radio, P1 2 januari. Tillgänglig: <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1650&artikel=5395725> [2013-04-04]

Rafste, Elisabeth Tallaksen (2001). *Et sted å lære eller et sted å være?: en case-studie av elevers bruk og opplevelse av skolebiblioteket*. Diss. Oslo : Univ., 2001

Rydsjö, Kerstin & Elf, AnnaCarin (2007). *Studier av barn- och ungdomsbibliotek: en kunskapsöversikt*. Stockholm: Regionbibliotek Stockholm

Rydsjö, Kerstin; Limberg, Louise & Hultgren, Frances (2010). Det samtida barnbiblioteket: ett bibliotek i barnens tjänst. I Rydsjö, Kerstin; Hultgren, Frances & Limberg, Louise (red.) *Barnet, platsen, tiden: teorier och forskning i barnbibliotekets omvärld*. Stockholm: Regionbibliotek Stockholm, ss. 271-285.

SkolBiblioteksCentralen (2012). *Enkätundersökning av skolbiblioteksverksamheten på grundskolorna i Lunds kommun vårterminen 2012*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://biblioteksstatistik.blogg.kb.se/files/2011/05/Analys-hela-kommunen.pdf> [2013-04-04]

Skolinspektionen (2011). *Skolbibliotek*. Tillgänglig: <http://www.skolinspektionen.se/Documents/vagledning/infoblad-skolbibliotek.pdf> [2013-03-13]

Trost, Jan (2012). *Enkätboken*. 4., [rev. och utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur

Valentine, Gill (2001). *Social geographies: space and society*. 1. ed. Harlow: Prentice Hall

Widell, Krister & Östling, Mats (2012). *Det obegränsade rummet. Det moderna skolbiblioteket: en framtidsskiss*. [Elektronisk] Rapport SKL. Tillgänglig via: <http://webbutik.skl.se> [2013-04-23]

9. Bilagor

9.1 Enkät till lärare

1. På vilken eller vilka skolor arbetar du?

2. Vilket eller vilka ämnen undervisar du i?

3. Vad är din bild av ett skolbibliotek? (flera val möjliga)

- Ett fysiskt rum med böcker och datorer
- Ett digitalt rum med e-böcker, e-tidskrifter och databaser
- En pedagogisk resurs
- Ett uppehållsrum
- En studieplats
- Annat
- Vet ej

4. Jag anser att ett skolbibliotek i första hand ska vara:

	Instämmer helt	Instämmer delvis	Instämmer inte	Vet ej
En digital informationsresurs				
Ett fysiskt rum med böcker				
En neutral mötesplats i skolan				
En pedagogisk resurs				

5. Hur ser skolbiblioteksverksamheten ut på just din skola? (flera val möjliga)

- Ett skolbibliotek med en egen lokal på skolan
- En anställd skolbibliotekarie
- Ett digitalt bibliotek
- En mindre boksamling
- Skolan har ingen biblioteksverksamhet
- Annat
- Vet ej

6. Vilken kännedom har du om de olika resurser skolbiblioteket tillhandahåller?

- Mycket god

- God
- Inte så god
- Dålig

7. Vilka av skolbibliotekets resurser använder du i undervisningen?

8. Hur uppfattar du att eleverna använder skolbiblioteket? (flera val möjliga)

- Som studierum
- Som uppehållsrum
- För att söka information
- För att låna böcker
- För att surfa på nätet
- För att läsa tidningar/böcker
- Annat
- Vet ej

9. Jag anser att skolbiblioteket som plats har stor betydelse för:

	Instämmer helt	Instämmer delvis	Instämmer inte	Vet ej
Elevens välbefinnande				
Elevens trivsel				
Elevens studier/inläring				
Elevens framtidsutsikter				

9.2 Enkät till icke-undervisande personal

1. På vilken eller vilka skolor arbetar du?

2. Vad är ditt yrke?

- Kurator/socionom
- Skolsköterska
- Skolpsykolog
- Studie- och yrkesvägledare
- Annat

3. Vad är din bild av ett skolbibliotek? (flera val möjliga)

- Ett fysiskt rum med böcker och datorer
- Ett digitalt rum med e-böcker, e-tidskrifter och databaser
- En pedagogisk resurs
- Ett uppehållsrum
- En studieplats
- Annat
- Vet ej

4. Jag anser att ett skolbibliotek i första hand ska vara:

	Instämmer helt	Instämmer delvis	Instämmer inte	Vet ej
En digital informationsresurs				
Ett fysiskt rum med böcker				
En neutral mötesplats i skolan				
En pedagogisk resurs				

5. Hur ser skolbiblioteksverksamheten ut på just din skola? (flera val möjliga)

- Ett skolbibliotek med en egen lokal på skolan
- En anställd skolbibliotekarie
- Ett digitalt bibliotek
- En mindre boksamling
- Skolan har ingen biblioteksverksamhet
- Annat
- Vet ej

6. Hur uppfattar du att eleverna använder skolbiblioteket? (flera val möjliga)

- Som studierum
- Som uppehållsrum
- För att söka information
- För att låna böcker
- För att surfa på nätet
- För att läsa tidningar/böcker
- Annat

- Vet ej

7. Jag anser att skolbiblioteket som plats har stor betydelse för:

	Instämmer helt	Instämmer delvis	Instämmer inte	Vet ej
Elevers välbefinnande				
Elevers trivsel				
Elevers studier/inläring				
Elevers framtidsutsikter				

9.3 Enkät till rektorer

1. Vilken eller vilka skolor omfattas av ditt rektorsområde?

2. Vad är din bild av ett skolbibliotek? (flera val möjliga)

- Ett fysiskt rum med böcker och datorer
- Ett digitalt rum med e-böcker, e-tidskrifter och databaser
- En pedagogisk resurs
- Ett uppehållsrum
- En studieplats
- Annat
- Vet ej

3. Jag anser att ett skolbibliotek i första hand ska vara:

	Instämmer helt	Instämmer delvis	Instämmer inte	Vet ej
En digital informationsresurs				
Ett fysiskt rum med böcker				
En neutral mötesplats i skolan				
En pedagogisk resurs				

4. Hur ser skolbiblioteksverksamheten ut på just din skola? (flera val möjliga)

- Ett skolbibliotek med en egen lokal på skolan
- En anställd skolbibliotekarie
- Ett digitalt bibliotek
- En mindre boksamling
- Skolan har ingen biblioteksverksamhet
- Annat
- Vet ej

5. Tycker du att skolbibliotekets resurser är tillräckliga?

- Ja
- Nej
- Vet ej

6. Hur kan skolbiblioteket på din skola eventuellt förbättras?

7. Jag anser att skolbiblioteket som plats har stor betydelse för:

	Instämmer helt	Instämmer delvis	Instämmer inte	Vet ej
Elevens välbefinnande				
Elevens trivsel				
Elevens studier/inläring				
Elevens framtidsutsikter				

9.4 Enkät till skolbibliotekarier

1. På vilken eller vilka skolor arbetar du?

2. Jag anser att ett skolbibliotek i första hand ska vara:

	Instämmer helt	Instämmer delvis	Instämmer inte	Vet ej
En digital informationsresurs				
Ett fysiskt rum med böcker				
En neutral mötesplats i skolan				
En pedagogisk resurs				

3. Vilka resurser har ditt skolbibliotek? (lokaler, personal, utrustning etc.)

4. Tycker du att skolbibliotekets resurser är tillräckliga?

- Ja
- Nej
- Vet ej

5. Hur kan skolbiblioteket på din skola eventuellt förbättras?

6. Hur används skolbiblioteket i undervisningen? (flera val möjliga)

- Många skolämnen på högstadiet använder biblioteket
- Endast ett fåtal skolämnen på högstadiet använder biblioteket
- Inga skolämnen på högstadiet använder biblioteket
- Jag (bibliotekarien) samarbetar nära med lärarna
- Jag (bibliotekarien) samarbetar sporadiskt med lärarna
- Jag (bibliotekarien) samarbetar nästan inte alls med lärarna
- Vet ej

7. Hur uppfattar du att eleverna använder skolbiblioteket? (flera val möjliga)

- Som studierum
- Som uppehållsrum
- För att söka information
- För att låna böcker
- För att surfa på nätet
- För att läsa tidningar/böcker
- Annat
- Vet ej

8. Jag anser att skolbiblioteket som plats har stor betydelse för:

	Instämmer helt	Instämmer delvis	Instämmer inte	Vet ej
Elevens välbefinnande				
Elevens trivsel				
Elevens studier/inläring				
Elevens framtidsutsikter				

9. Vad tror du om det fysiska skolbibliotekets framtid?

9.5 Kontaktmail

Hej!

Vi är två studenter som heter Johanna och Malin. Vi studerar biblioteks- och informationsvetenskap på ABM-programmet i Lund. Just nu skriver vi vår masteruppsats där vi vill undersöka vad det fysiska skolbiblioteket som plats kan ha för betydelse för skoleleverna i årskurs 9. Vi är intresserade av vilka åsikter som finns i skolvärlden gällande skolbiblioteket som rum eller plats och det är här vi behöver din hjälp! Undersökningen ska resultera i en kartläggning över skolpersonalens attityder till det fysiska skolbiblioteket i Lunds kommun.

Vi kommer att genomföra en webbaserad enkätundersökning där vi är intresserade av din åsikt som skolpersonal. Vi räknar med att det tar ungefär 5 minuter att svara på enkätfrågorna. Du kommer att via e-post få en länk till enkäten måndag 25/2. Uppgifterna du lämnar kommer att hanteras helt konfidentiellt.

Även om din skola helt saknar skolbiblioteksverksamhet är vi tacksamma om ni svarar på frågorna!

Tveka inte att kontakta oss via e-post om du har några frågor.

Tack på förhand!

Johanna Ekström och Malin Larsson
Studenter vid Masterprogrammet i ABM,
Institutionen för kulturvetenskaper,
Lunds universitet

9.6 Arbetsfördelning

Uppsatsarbetet har varit jämnt fördelat oss emellan. Inför varje kapitel har vi varit ansvariga för olika avsnitt men vi har genomgående gemensamt diskuterat och arbetat med innehållet, språket och strukturen i alla avsnitt. I kapitel 6 delade vi till exempel upp avsnitten så att Malin hade störst ansvar för avsnitten 6.1 och 6.3 och Johanna för 6.2 och 6.4 men efter många omarbetningar har detta ansvar blivit gemensamt.

Vi har även delvis delat upp litteraturläsningen där Malin bland annat har haft huvudansvar för Rafstes avhandling (2001), Forsten och Fries (2006) samt Alexandersson och Limberg (2007) medan Johanna har haft mer ansvar för till exempel Aabø och Audunson (2012), Limberg (2003) samt Andersson (2012).

All text är resultatet av ett gott och välfungerande samarbete.